LAKEWOOD DAF YOMI

Lakewood Daf Yomi

PRESENTED BY SRULY BORNSTEIN

לע"נ
ברוך דוב ז"ל בן יבלחט"א משה חיים ווידרא נ"י
הרב שמעון דוד בן ר' יעקב יוסף איידער זצ"ל

מרלה מקומות רשפי אש
לע"נ מריס שיינדל בת יבלחט"א אפריס שמעון סינגוויץ

LAKEWOODDAFYOMI.COM

מאן תנא עקירות רבי יהודה דתניא חברים שהיו מסובין ועקרו רגליהם לילך לבית הכנסת או לבית המדרש כשהן יוצאין אין טעונין ברכה למפרע וכשהן חוזרין אין טעונין ברכה לכתחלה אמר רבי יהודה במה דברים אמורים בזמן שהניחו שם מקצת חברים אבל לא הניחו שם מקצת חברים כשהן יוצאין טעונין ברכה למפרע וכשהן חוזרין טעונין ברכה לכתחלה אלא טעמא דבדברים הטעונין ברכה לאחריהן במקומן דכשהן יוצאין אין טעונין ברכה למפרע וכשהן חוזרין אין טעונין ברכה לכתחלה אבל דברים שאין טעונין ברכה לאחריהן במקומן אפילו לרבנן כשהן יוצאין טעונין ברכה למפרע וכשהן חוזרין טעונין ברכה לכתחלה לימא תיהוי תיובתא דר' יוחנן [6] ולאו מי אותביניה חדא זימנא נימא מהא נמי תיהוי תיובתא [5] אמר לך ר' יוחנן הוא הדין דאפילו דברים שאין טעונין ברכה לאחריהם במקומן נמי אין צריכין לברך והא דקתני עקרו רגליהן להודיעך כחו דר' יהודה דאפילו דברים שטעונין ברכה לאחריהן במקומן טעמא דהניחו מקצת חברים אבל לא הניחו מקצת חברים כשהן יוצאין טעונין ברכה למפרע וכשהן חוזרין טעונין ברכה לכתחלה תניא כוותיה דרב חסדא [6] חברים שהיו מסובין לשתות יין ועקרו רגליהן וחזרו אין צריכין לברך תנו רבנן [3] בני חבורה שהיו מסובין וקדש עליהן היום מביאין לו כוס של יין ואומר עליו קדושת היום ושני אומר עליו ברכת המזון דברי רבי יהודה ר' יוסי אומר אוכל והולך עד שתחשך [3]

גמרו

מאן תנא. להך ברייתא דקתני אע"ג דדברים הטעונין ברכה לאחריהן [2] צריך לברך רבי יהודה היא: חברים שהיו מסובין ועקרו כו'. ולא גרסינן לשתות יין: ומקשינן אלא טעמא דבדברים הטעונין ברכה לאחריהם. משום הכי פליגי רבנן עליה דר' יהודה. הא בדברים שאין טעונין ברכה לאחריהן אפילו רבנן מודו דצריך לברך פעם אחרת בתחלה: לימא תיהוי תיובתא דרבי יוחנן. דאמר לעיל שיעור מקוס אין צריך לברך ולא מפליג בין דברים הטעונין לדברים שאינן טעונין: לאו אותביניה חדא זימנא. לעיל: ה"ג תניא כוותיה דרב חסדא חברים שהיו מסובין לשתות יין כו'. והייט כרב חסדא דאמר דברים שהיו מסובין (ה) אין צריך לברך והא דמליגא מסייעא לרב חסדא מדקתני יין אבל בההיא לעיל לא תנא יין בהדיא: ואומר עליו קידוש היום. בתמצא סעודתו: ושני. מיד אומר עליו ברהמ"ז ומפסיק כדאמר ר' יהודה לעיל [2] ומיהו הואיל והגיע עונת קידוש צריך לקדש תחלה. לא [7] גרסינן ראשון אומר עליו ברכת המזון שני אומר עליו קדושת היום:

גמרו

רשב"ם

מאן תנא עקירות. מאן תנא להך ברייתא דקתני אע"ג דדברים הטעונין ברכה לאחריהן במקומן צריך לברך רבי יהודה היא: ה"ג חברים שהיו מסובין ועקרו רגליהם כו'. ולא גרסי' לשתות יין: א"ר יהודה במה דברים אמורים כו'. מכלל דרבנן פליגי עליה בריש' דאע"ג דלא הניחו שם מקצת חברים אין צריך לברך כרב חסדא דא"ר יוחנן בעירובין בפרק חלון (דף פב.) כל מקוס שאמר ר' יהודה במה לחלוק אימתי לפרש דברי חכמים בא: ומקשינן אלא טעמא דבדברים הטעונין ברכה לאחריהן. משום הכי פליגי רבנן עליה דרבי יהודה הא בדברים שאין טעונין אפי' רבנן מודו דצריך לברך פעם אחרת בתחלה: לימא תיהוי תיובתא דרבי יוחנן. דאמר לעיל שיעור מקוס אין צריך לברך ולא מפליג בין דברים הטעונין לדברים שאינן טעונין: לאו אותביניה חדא זימנא. לעיל: נימא תיהוי תיובתא נמי מהא. שאם יבא אדם ויתרץ להך קמייתא אי ישבש אותה על ידי בריתות אחרות נותביה מהך: להודיעך כחו דר' יהודה כו'. כשהן יוצאין טעונין ברכה למפרע כו' אבל בשאר דברים לא היה יכול לומר (ג) טעונין ברכה למפרע כו' דהא אין צריכין ברכה לאחריהן במקומן. וליכא לאקשויי אדרבה לישמעינן דברים שאין צריכין ברכה לאחריהן במקומן להודיעך כחן דרבנן דמקילין כל כך שאפי' (הס) [עליה'] אין צריכין לברך ומשום הכא היתרא עדיף אין לומר כך דאין כחן כח ותשיבות אם אין מצריכין לברך דסברא הוא דכיון שלא היה היסח דעת בינתים למה יחזור ויברך אבל כח דר' יהודה עדיף טפי שמתמיר שמי חומרות על דברי חכמים דלא מיבעיא דברים שאין צריכין ברכה לאחריהן במקומן שחייב (לאחריהם) לברך אע"פ שחבירו פוטרין [5] אפילו דברים הצריכין ברכה לאחריהן במקומן נמי דחייב הכא כח דאיסורא עדיף: [9] ה"ג תניא כוותיה דרב חסדא חברים שהיו מסובין לשתות יין כו'. והייטו כרב חסדא דאמר דברים שטעונין ברכה לאחריהן במקומן א"ל לברך ברכת היין אבל מברך הטוב והמטיב שיעור מקוס בשבעת המינין שטעונין ברכה לאחריהן במקומן מעין שלש כגון אוכל בבית זה וחזר ואכל בבית אחר קודם שברך אחריהן או שאכל בבית זה והלך לשוק וחזר וגמר סעודתו בבית אחר [1] בכל אלו אין צריך לחזור ולברך תחלה דלקיבעיה קמא הדר דהא תניא כוותיה דר"ח אבל שאר פירות ומשקין שאינן משבעת המינין שאינן צריכין ברכה לאחריהן במקומן ואכל בבית זה וחזר ואכל בבית אחר צריך לברך תחילה אבל מפיגה לפינה בבית אחד אין צריך לברך כדתניא בתמיתא דבי רב הינק ומשום דקבעי למיתני ועקרו רגליהן כדי לילך לבית המדרש הלכך נקט חברים תלמידי חכמים: ה"ג תנו רבנן בני חבורה שהיו מסובין וקידש עליהן היום מביאין לו כוס של יין ואומר עליו קדושת היום באמצע סעודתו והשני מיד אומר עליו ברכת המזון ומפסיק. כדאמר ר' יהודה לעיל ומיהו הואיל והגיע שעת קידוש צריך לקדש תחלה. לשון אחר גרסינן ראשון אומר עליו ברכת המזון שני אומר עליו קידוש היום ובתוספתא דברכות מוכח כלשון ראשון: ר' יוסי אומר אוכלין והולכין. על שתגמר סעודתן אי נמי [7] הולכין ואוכלין משתחשך ור' יוסי לטעמיה דלדידיה אין מפסיקין כלל [3]:

גמרו

מאן תנא עקירו' שצריך [להניח] שם זקן או חולה ר' יהודה היא דתניא חברים שהיו מסובין עקרו רגליהם לילך לבית הכנסת או לבית המדרש כשיוצאין אין טעונין ברכה למפרע וכשחוזרין אין טעונין ברכה לכתחלה. א"ר יהודה בד"א כשהניחו שם זקן או חולה וכו'. וכיון דסלקא לדרב חסדא בקשיא אע"ג דמוקמי לה כר' יהודה שניא הוא ולא סמכינן עלה אלא עבדינן כרב ששת דמחמיר וטפי עדיף. וכן ר' יוחנן כיון דאיתותב נדחו וקימא לן דכל שנוי מקום צריך לברך וכן הלכה: תניא חברים שהיו מסובין לשתות יין ועקרו רגליהן וחזרו אין צריכין לברך. ת"ר בני חבורה שהיו מסובין וקדש עליהם היום מביאין לו כוס ראשון ומקדש שני מברך עליו ברכת המזון דברי ר' יהודה ר' יוסי אומר אוכלין עד שתחשך

מסורת הש"ס עם הוספות

1) [עיי"ומן דף ג.], 2) תוספתא ברכות פ"ה ה"ג, 3) ק"ו, 4) דף קז., 5) פ"ד הי"ח, 6) עיין תוס' חולין דף פו: בסוד"ה אסור ומהרש"א שם.

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה ה"ג וכו' אחריהן במקומן אין צריך: (ב) רשב"ם ד"ה להודיעך וכו' לא היה יכול לומר בשהן יוצאין טעונין וכו' שאפילו הכי אין צריכין:

גליון הש"ס

גמ' אל"ל ר"י ה"ה וכו'. ק"ל דאם כן גם מהתם ליכא מיונתא דיש לומר דהכריחתא דשנוי מקוס צריך לברך אחיא כל"ל ומיהו סבר מ"ק: רשב"ם ד"ה ה"ג ת"כ דר"ח ובתוס' ד"ה ת"כ דר"ח. קשה לי למאי הוצרכו הא כפשוטו ניחא דלא מייתי ראיה מנברי' דלעיל די"ל דנקט עקרו לרמותא דל"ל ולדאמרי לעיל אליבא דר' יוחנן לזה מייתי מייעתא מהך ברייתא דלא קתני פלוגתא א"כ מדנקט עקרו מוכח דדוקא בטעונה ברכה אחריה:

הגהות וציונים

א) ברוב ספרים תניא כוותיה דרבי יוחנן (בעל המאור) ע"ש ובהשגות הראב"ד, ובמאירי איתא דיש שגרסו תניא כוותיה דרב ששת עיי"ש, והר"ח גרס תניא חברים וכו' ול"ג "כוותיה דרב חסדא": ב) הנוסחא העיקרית הולך ואוכל משתחשך (השגות הראב"ד, עיי"ש) שם וכ"ה ברשב"ם ד"ה ר' יוסי ובראשונים: ג) יש להוסיף במקומן וכ"ה ברשב"ם: ד) ל"א גרס וכו' כצ"ל (גנזי יוסף) וכ"ה ברשב"ם: ה) אלא אפילו כצ"ל (מנחם משיב נפש, באה"מ): ו) "בבית אחר" ליתא בכת"י ובדפו"י: ז) האי "אי נמי" פירושו אפילו (מצור דבש): ח) רשב"א כצ"ל (קרבן נתנאל סימן י אות פ, רי"א חבר בי"מ):

[7] ה"ג **ראשון** אומר עליו ברכת המזון. להפסיק והשני אומר עליו קידוש היום סמוך לסעודת שבת ולגירסא זו אתי שפיר הא דמשמע לעיל (ד' ק: ושם) דמפסיק לר' יהודה בעקירת שלחן קודם קידוש לפי שהיו רגילין לעקור שלחן לפני ברכת המזון אבל ספרים דגר' ראשון אומר עליו קידוש היום וטעמא שאינו יכול לטעום מכוס ברהמ"ז בלא קידוש קשה מנא ליה לעיל דמפסיקין לרבי יהודה בעקירת שלחן קודם קידוש. והא דקתני בתוספת' דברכות [ה] אורחין שהיו מסובין אצל בעל הבית וקדש עליהן היום עקרו עם חשיכה לבית המדרש חזרו ומזגו להם את הכוס אומר עליו קידוש דברי רבי יהודה וברכת המזון לא מזכיר כלל היינו משום דמתחלה עשו ברהמ"ז קודם יציאתם לעשות הפסק בין סעודת חול לסעודת שבת ולכך נמי עשו עקירה לבית המדרש: **ונימרינהו** לתרוייהו אחד כסא. לר' יוסי פריך כיון דתרוייהו אסעודת שבת קאתו כדפרישית לעיל (ד' ק.[ט]) דהך סעודה עולה לו לסעודת שבת הוה ליה למימר תרוייהו אחד כסא אבל לר' יהודה לא פריך כיון דברכת המזון אסעודת חול וקידוש על סעודה הבאה אין לומר שניהם על כוס אחד: **שאין** אומרי' שתי קדושות על כוס אחד. ויש נוהגין בחופה מטעם זה שלא לומר שבע ברכות על כוס ברכת המזון אלא מביאין כוס אחר ואין מברכין על השני בפה"ג כיון שכבר בירך על כוס ברכת המזון כי אין נכון לברך פעמים אך רבינו משולם היה אומר הכל על כוס אחד דלא דמי לברכת המזון וקידוש דתרי מילי נינהו כדאמרי' בסמוך אבל הכא חדא מלתא היא דברכת המזון גורם לברכת נישואין וברכת אירוסין ונישואין נהגו לומר על שתי כוסות וטעמא דרגילים זה בלא זה כדאמר בכתובות (ד' ז:) מברכין ברכת האירוסין בבית אירוסין וברכת חתנים בבית חתנים ועוד דנהגו לקרות כתובה בינתים והוי הפסק ולכך מתכוונים ולכך צריך ב' כוסות: **מיתיבי** הנכנס לביתו כו'. הוה מצי למיפרך ממתני' דאלו דברים (ברכות ד' נא:) דמייתי בסמוך ב"ש אומר נר ומזון ובשמים והבדלה כו' אלא פריך מברייתא משום דבעי לשנויי אין לו שאני כדקתני בברייתא אין לו אלא כוס אחד כו' ודרך הש"ס להקשות ממקום שמוצא לתרץ בפשיטות: **מניחו** לאחר המזון. הקשה ה"ר נסים איך יאכל קודם הבדלה הא אמרי' לקמן אסור לאדם שיטעום כלום קודם שיבדיל ואמימר נמי בת טוות כדאמר לקמן (ד' קז.) ותירץ דהכא מיירי כשאכל מבעו"י עד שחשיכה לו ואע"ג דמפסיקין להבדלה לשמואל (ג) וכ"ש לר' יהודה דמחמיר טפי והך ברייתא מוקי לה בסמוך (ג) כב"ש ואליבא דרבי יהודה הא דקאמר מניחו לאחר המזון לא שמותר לאכול אלא כלומר כשיפסיק סעודתו בברהמ"ז אז יבדיל וקשה דלשון הנכנס לביתו משמע שלא התחיל לאכול מבעו"י ועוד הקשה מורי ה"ר יחיאל דלקמן (ד' קה:) אמרי' על הך ברייתא ש"מ טעם מבדיל ולפירוש רבינו נסים דמיירי באכל מבעוד יום אין להוכיח כלום אלא י"ל דודאי בתנם אין לו לאכול קודם הבדלה אבל כשאין לו אלא כוס אחד מותר לאכול קודם הבדלה כדי לעשות על הכוס ברכת המזון: **דאית** ליה ואמר רב יקנ"ה. פי' בקונטר' [ס] דס"ד דביו"ט ראשון של פסח מיירי דאית ליה כוסות טובא כדתנן (לעיל ד' צט:) לא יפחתו לו מד' כוסות וקשה דהא כל ד' כוסות צריכי כל חד למילתיה ועוד דבסמוך דפריך מיקנה"ז לימא דבשמיני של חג מיירי דאיכא זמן[ו] ואכיל ושתה כל מה דהוה ליה ועוד דאכיל כל מה דהוה ליה לשון אכילה לא היה לו להזכיר אכוסות לכך נראה לפרש דביום טוב ראשון מסתמא אדם מכין הרבה ובשמיני של חג נמי שהוא רגל בפני עצמו[ב] רגילין להכין הרבה כדתנן (חולין ד' פג.) ד' פרקים בשנה צריך הטבח להודיע אמה מכרתי לשחוט וחשיב יו"ט האחרון של חג: **רב** אמר יקנ"ה. ומה שאין מזכיר בשמים פירש רשב"ם דטעם בשמים משום איבוד נשמה יתירה וביום טוב נמי איכא נשמה יתירה. וקשה דאם כן במוצאי יום טוב אמאי לא תקינו בשמים לכך נראה דביום טוב ליכא נשמה יתירה והכא אין מזכיר בשמים משום דשמחת יום טוב ואכילה ושתיה מועיל כמו בשמים ויש טעמים לא נכונים וזה הטעם נכון ועיקר[ג]: **יקנ"ה.** יין ברישא וא"ת אמאי לא תקינו נמי בברכת המזון יין ברישא כמו בכל מקום וליכא למימר דפטר ליה יין שבתוך הסעודה דכיון דאמר הב ונבריך איתסר למישתי ויש לומר דברכת המזון בא לשם גמר סעודה ומפסיק לכל מה שלפניו כדאמר לקמן (ד' קג:) דברכת המזון עקר דעתיה ממשתיא וצריך לברך אכסא דברכתא אף על גב דבירך אכסא קמא והשתא הכוס בידו ודעתו לשתות אח"כ אפילו הכי הוה הפסק לכך תיקנו לברך איין אחר ברכת המזון שאם יברך קודם יצטרך לברך שנית:

רבה

[א] גמרו כוס ראשון מברך עליו ברכת המזון והשני אומר עליו קדושת היום אמאי ונימרינהו לתרוייהו אחדא כסא אמר רב הונא אמר רב ששת אין אומרים שתי קדושות על כוס אחד מאי טעמא אמר רב נחמן בר יצחק [ה] לפי שאין עושין מצות חבילות חבילות ולא והא תניא [ד] הנכנס לביתו במוצאי שבת מברך על היין ועל המאור ועל הבשמים ואחר כך אומר הבדלה על הכוס [ה] ואם אין לו אלא כוס אחד מניחו לאחר המזון ומשלשלן כולן לאחריו אין לו שאני והא יו"ט שחל להיות אחר השבת דאית ליה ואמר רב יקנ"ה אמרי מדלא אמר זמן מכלל דבשביעי של פסח עסקינן דכל מאי דהוה ליה אכיל ליה ולית לי' והא יו"ט ראשון דאית ליה ואמר אביי יקנ"ה ורבא אמר יקנ"ה אלא הבדלה וקידוש חדא מילתא היא ברכת המזון וקידוש תרי מילי נינהו: גופא יום טוב שחל להיות אחר השבת רב אמר יקנ"ה ושמואל אמר ינה"ק

ורבה

גמרו. סעודתן: (א) אומר עליו כו'. ר' יוסי קאמר לה: משלשלן. עד לאחר המזון אלמא אמרינן שתי ברכות על כוס אחד הבדלה וברהמ"ז: ואמר רב יקנ"ה. כדמפרש בשביעי עסקינן ובשביעי ליכא זמן ומכל מקום שמעינן מינה קידוש והבדלה על כוס אחד: ומשנינן מדלא קאמר זמן. בשביעי של פסח עסקינן דשמא עני הוא ואין לו אלא כוס אחד: והא יום ראשון דאית ליה. דאפילו עני שבישראל לא יפחתו לו מארבע כוסות[ג]: קידוש והבדלה חדא מלתא היא. דתרוייהו משום קדושת יו"ט נינהו ובהבדלה עצמו הוא מזכיר קדוש' יו"ט דהמבדיל בין קדש לקדש קא מברך:

ה"ג

רשב"ם

גמרו. סעודתן: כוס ראשון אומר עליו ברכת המזון כו'. ר' יוסי קאמר לה ורבותא הוא שאינו צריך לקדש מיד אלא יגמור סעודתו ויברך ברכת המזון ואח"כ יקדש ומיהו אם פרס מפה וקידש מודה רבי יוסי דכל שכן דשפיר טפי דאי לא תימא הכי אלא דוקא קאמר רבי יוסי ראשון מברך עליו ברהמ"ז אם כן שמואל דאמר כמאן (לעיל דף ק.): ולימרינהו תרוייהו אחד כסא. קידוש היום וברכת המזון ולרבי יוסי קא פריך דאילו לרבי יהודה כיון דמפסיקין וצריך עקירת שלחן צריך שני כוסות: שני קדושות. ברכת המזון קורא קדושה כקידוש היום כלומר שתי מצות: חבילות חבילות. דמיחזי עליה כמשוי: מברך על היין. תחלה לפי שהוא תדיר ותדיר קודם[ד]: על המאור ועל הבשמים. כב"ש מוקמינן לה במסכת ברכות בפרק אלו דברים (ד' נב.[ה]) דאמר מאור בריש ואחר כך בשמים והבדלה לבסוף לפי שאלו הראשונות קצרות וברכת הבדלה ארוכה לפיכך אומרה לבסוף: משלשלן. לשון שלשלת שמתברם יחד עם ברכת המזון אלמא אמרינן שתי ברכות על כוס אחד הבדלה וברכת המזון: [אין לו שאני]. דלית ליה יין לשני כוסות ואנן בדאית ליה עסקינן: אחר השבת. מוצאי השבת: דאית ליה וקאמר רב יקנ"ה. קס"ד בי"ט הראשון של פסח שחל להיות אחר השבת עסקינן דאית ליה כוסות הרבה דתנן לעיל (ד' צט:) אפילו עני שבישראל לא יפחתו לו מארבע כוסות ואמר רב יקנ"ה אלמא קידוש והבדלה על כוס אחד מצי אמר: ומשני מדלא אמר רב יקנה"ז אלמא בשביעי של פסח עסקינן. דשמא עני הוא ואין לו אלא כוס אחד וטעמיה דרב לקמיה אפרשנו במקומו וכן דרבא ודאביי: והא יו"ט ראשון דאית ליה. דאפי' עני שבישראל לא יפחתו לו מארבע כוסות[ג]: קידושא והבדלה חדא מילתא היא. תרוייהו משום קדושת יומים טובים נינהו ובהבדלה עצמה הוא מזכיר קדושת יו"ט דהמבדיל בין קדש לקדש מברך[ו]: גופא יו"ט שחל להיות אחר השבת.[ז] צריך להבדיל ולקדש ומשמע שאם לא היה יום טוב לא היו חולקין האמוראין הללו אלא כולי עלמא מודו יין מאור והבדלה והשתא דאיכא קדושת היום פליגי ולפיכך צריך ליתן טעם לכל דבריהם ולומר שהקידוש גורם לשנות את הסדר מכמות שרגיל: רב אמר יקנ"ה. ס"ל קדושת היום עדיפא מהבדלה אי נמי דכי מבדיל ברישא מיחזי דהוי עליה קדושת היום כמשוי ולפיכך יין קודם לקידוש כבית הלל (ברכות דף נא:) דתדיר ושאינו תדיר תדיר קודם ואחר הקידוש נר והבדלה כשאר מוצאי שבתות שהנר קודם להבדלה: ושמואל אמר ינה"ק. שמואל סבירא ליה הבדלה קודם לקידוש כדמפרש טעמא לקמיה משל דרבי יהושע בן חנניא למה הדבר דומה למלך שיצא ואפרכוס נכנס מלוין את המלך השבת להבדיל ואח"כ יוצאין לקראת אפרכוס לקראת יו"ט לקדשו ועל מלתיה דשמואל אמר לה בהדיא בברכות בירושלמי באלו דברים[ז] רבי חנינא אמר ינה"ק ואתי רבי חנינא כשמואל דא"ר חנינא[ג] בשם שמואל משל למלך יוצא ושלטון נכנס מלוין את המלך ואח"כ מכניסין את השלטון הלכך יין תחלה ואח"כ מאור ואח"כ הבדלה דכיון דהבדלה קודם לקידוש יעשה כל סדר הבדלה כדין מוצאי שבתות דעלמא ואח"כ יקדש. ומה שאין נותנין האמוראין סימן לבשמים לפי שאין מברכין על הבשמים ביו"ט שהרי גם ביו"ט יש לנו נשמה יתירה כשבת:

ורבה

עין משפט נר מצוה

טו א מיי' פכ"ט מהלכות שבת הלכה יג סמג עשין כט טור שו"ע אורח חיים סימן רעא סעיף ו:

רבינו חננאל

גמרו כוס ראשון אומר עליו בהמ"ז והשני מקדש עליו. ואמרינן ונמרינהו כלהו בחד כסא. ודחי' לפי שאין אומרים שתי קדושות על כוס אחד מאי טעמא לפי שאין עושין מצות חבילות חבילות. ולא והתניא הנכנס לבית במוצאי שבת מברך על היין ועל המאור ועל הבשמים ואח"כ אומר הבדלה ואם אין לו אלא כוס אחד מניחו לאחר המזון ומשלשלן כולן אחריו הנה אומר שתי קדושות על כוס אחד. ושני' לית ליה שני. והא יו"ט אחר שבת דאית ליה ואמר רב יקנ"ה. ודחי' מדלא אמר רב זמן ש"מ דהאי יום טוב אחר שבת דקתני רב יקנ"ה בשביעי של פסח עסקי' דלית ליה יין דכל דהוה ליה שתיה. והא יו"ט [ראשון] דאית ליה ואמר אביי (יקנ"ה) [יקנ"ה] ורבא אמר יקנה"ז. ופריק כי קאמרי' שתי קדושות אבל קידושא ואבדלתא חדא קידושא היא כלומר ברכת המזון והקידוש של יום שתי קדושות הן ומאי שנא ופירוש קידוש היום והבדלה תרוייהו קודם אכילה הן. קידוש וברכת המזון הקידוש קודם אכילה וברכת המזון אחר הסעודה לפיכך שתי קדושות הן. ואסיקנא יום טוב שחל להיות אחר השבת הלכתא כרבא דאמר יקנה"ז:

מסורת הש"ם עם הוספות

א) [ברכות מט. סוטה ח.]. ב) לקמן קה: ברכות נב. [תוספתא דברכות פרק ה]. ג) לעיל דף צט:. ד) לקמן קיד.. ה) ולקמן קג.. ו) חולין כו:. ז) סה"א. ח) פ"ה ה"ג. ט) [בד"ה ר"י אומר]. י) סוכה דף מז.. כ) סוכה דף מח:. ל) [וכן כתבו תוספות ביצה לג: ד"ה כי הוינן].

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה גמרו סעודתן כוס ראשון אומר עליו כל"ל והד"א: (ב) תוס' ד"ה מניחו וכו' לשמואל. נ"ב לעיל בד' ק' סוף ע"א: (ג) בא"ד מוקי לה בסמוך נ"ב בתחלת דף ק"ו:

ליקוטי רש"י

לפי שאין עושין מצות חבילות חבילות. שנראה כמי שהיו עליו למשאוי וממהר לפרק משאו [סוטה ח.]. מניחו לאחר המזון ומשלשלן. לשון שלשלת כלומר סודרן לאחר המזון [ברכות נב.].

הגהות וציונים

א) "על הכוס" ליתא בכת"י וכן ליתא בתוספתא שלפנינו ובאמת הוא מיותר (דק"ס): ב) בכת"י נוסף דהשתא צריך: ג) ג' הרשב"ם הוא נוסחת ירושלמי שעם פי' מהר"ש סירילאו ושם איתא דא"ר אחא: ד) שייך לעיל ע"א על דברי רבי יהודה (דבש תמר): ה) צ"ל פי' רשב"ם (דבש תמר):

הבי גרסינן שמאר משום רבי יהושע בן חנניה נהי"ק: ה"ג משל דרבי יהושע כו': והלכתא כרבא. דקדושת שבת כמשמעו: נר ומזון בשמים והבדלה. היכא דאין לו אלא כוס אחד: על המזון שהוא בתחלה. כיון דגמר סעודתו מברכין אחריה ברישא ואין מעבירים על המצות (ג): אכסא קמא. כשמתחיל לשתות (ג) על המזון שבתחלה: והדר בריך. כפה"ג אכסא דברכת המזון כמו שאנו עושין בכל סעודה וסעודה ובשאר סעודות עסקינן דלאו במולאי שבת: לא הוי ידעיתו אי משקו לכו (ג) בתר כפא קמא אי לא. ומשום הכי בעיתו למיהדר ובריכי: קאי

רש"ם

ורבה אמר יהנ"ק. סבירא ליה כרב דמשוי מאור בין קידוש להבדלה שאין נכון בעינו של רבה לסמוך הבדלה לקידוש שזה מכחיש כחו של זה הקידוש עושהו קודם (ד) והבדלה עושהו קודם קל וסבירא ליה כשמואל דהבדלה קודם לקידוש ומיהו יין ברשת כולן דתדיר קודם והכי נמי בברכות ירושלמי [1] יו"ט שחל להיות במוצ"ש רבי יוחנן אמר יקנ"ה ר' חנינא אמר יהנ"ק ולוי אמר יהנ"ק מסתברא דלוי דאמר מעין שניהן ונראה לי דהכא גרסינן [נמי] ולוי אמר יהנ"ק רבה אמר קנ"ה שכן דרך האמוראים רב ולוי ושמואל מצרים הם ורבה אחריהן: קנ"ה. סבירא ליה דקידוש קודם להבדלה כרב (ה) ולמה אינו רוצה לומר יין ברישא לפי שא"כ אינו נראה שמבדיל על היין הואיל ומרחיק הבדלה מעל ברכת היין והרי עיקר הבדלה לא תיקנו אלא על היין אבל קידוש אפילו על הפת יכול לקדש כדלקמן (ד' קו:) הלכך קידוש ברישא והדר מאור לפי שאנו רוצין לסמוך יין להבדלה והבדלה על כרחך לבסוף תהיה כשאר כל מוצאי שבתות. והאי דלא מקדיש יין מקמי מאור כשאר מוצאי שבתות שאם כן היה נראה על הקידוש ולא על הבדלה אבל במוצ"ש דעלמא דליכא קידוש מקדמי ליה: קינ"ה. סבירא ליה כרב דקידוש קודם להבדלה ורוצה נמי לסמוך יין להבדלה טפי מקידוש הלכך קידוש ברישא והדר כל סדר הבדלה של סדר כל מוצאי שבת דהוי יין מאור והבדלה. אי נמי רוצין להבדיל בין קידוש להבדלה בכל היכולת: נקי"ה. קידוש קודם להבדלה כרב ויין נמי רוצה לסמוך להבדלה כמו שפירשתי הלכך נקי"ה בעינן ומאור משוי ברישא מקמי קידוש דהא כל מוצאי שבת קודם להבדלה לפי שנהנה בו תחלה ה"נ קודם לקידוש שהרי נהנה בו תחלה והרי אי אפשר לאומרו בין יין להבדלה כדין שאר מוצאי שבת שהיין קודם לו בשביל שתדיר דא"כ יש כאן הפסק בין יין להבדלה: ה"ג שאמר [משום] רבי יהושע בן חנניה נהי"ק. וטעמא דמפרש לקמן דהבדלה קודם לקידוש והלכך נר תחלה לפי שרוצה ליתן יין סמוך להבדלה ולקידוש ששניהן נתקנו על היין אבל מאור אומרו בלא יין אם אין לו כוס: ה"ג משל דר' יהושע בן חנניה כו': אמי ורבא סבירא להו כרב דאמר יקנ"ה ובומן הוא דפליגי אמי סבירא ליה יקנ"ה מאחר שמתחיל לקדש יגמור כל הקידוש ויאמר זמן שאם אין כאן קידוש אין כאן זמן אבל הבדלה אינה גורמת לומר זמן ורבא ס"ל מה מצינו בג"מ זמן לבסוף הכא נמי זמן לבסוף וטעמו של דבר [1] דזמן אומרו אפילו בשוק ועיקרו אינו על הכוס הלכך אומרו לבסוף: והלכתא כרבא. דאמר יקנה"ז דקידושא והדר הבדלה (ו) וכי מבדיל ברישא מיחזי דהוי עליה קדושת שבת כמשמע: רב הונא בר יהודה איקלע לבי רבא. במוצאי שבת של חול: בריך אבשמים ברישא. כמנהג שלנו: א"ל. רב הונא לרבא לאחר שגמר הבדלה והא אין ב"ש כו' ולא פליגי לא גרסינן: נר ומזון בשמים והבדלה. היכא דאין לו אלא כוס אחד: זו דברי ר"מ. דהכי הוו תני לפלוגתייהו דב"ש וב"ה דתנא מתני' ר"מ: על המזון שהוא בתחלה. דכיון דגמר סעודתו מחיי ברישא ואין מעבירין על המצות ואמר רבי יוחנן נהגו כו': רב יעקב בר אבא איקלע לבי רבא. שבת הוה כדאמרינן לקמיה כי מטא לאבדולי כו' אלמא דמעיקרא סעודת שבת ביום היו אוכלין: אכסא דברכתא. ברכת המזון בריך עליו לבסוף בפה"ג כמו שאנו עושין: [2] לא הוו ידעיתו אי משקו לכו תו בתר כפא קמא אי לא. וכי ברכיתו אקמא לא הוה דעתייכו אכסא אחרינא והוה ליה כל חד כתחלת סעודתו ומשום הכי בעיתו למיהדר ובריכי: קאי

רבה אמר יהנ"ק ולוי אמר קנ"ה. רשב"ם מהפך הגירסא משום דרב ושמואל ולוי מצרים היו ואין צריך להפך משום זה דגמ' נקט כל אותם שאומרים יין תחלה יקנ"ה ינה"ק יהנ"ק ואח"כ אותם שאומרים קידוש ברישא קנ"ה קינ"ה ואח"כ נר תחלה נקי"ה ניה"ק ומיהו מירושלמי משמע כפירוש רשב"ם:

קני"ה. פירש רשב"ם דרולה לסמוך יין להבדלה משום דמקדשין על הפת ואפי' מה שפירש ר"ת לקמן (ד' קו: בד"ה מקדש) דאין מקדשין על הפת יש לפרש שאם הי' מרחיק יין מן הבדלה יאמרו שאינו בא אלא בשביל קידוש שהוא לכבוד יו"ט:

והלכתא כרבא. משום [איזן] אמורלאין אנטריך לפסוק כרבא ולא משום אמי דקיי"ל [3] (ד' ק"ד ד' עג.) בכולי גמרא כרבא לגבי אמי בר מיע"ל קג"ס:

ואמר רבי יוחנן נהגו העם בבית הלל. והשתא מולק רבי יוחנן אסתם משנה ואיכא למימר שבלשון יחיד היה שונה אותה והיה שונה בה דברי רבי מאיר בהדיא והאי נהגו לא הוי כהאי נהגו דבפרק בתרא דתענית (ד' כו:) דמפרש דאורויי לא מורינן ואי עבדי לא מחיזן בדיהן [4]:

בריך אכסא קמא. של קידוש ואכסא דברכתא של בהמ"ז והא דתנן בכילד מברכין (ברכות דף מב.) מיכן על היין שלפני המזון פטור יין שלאחר המזון היינו לאחר הסעודה וקודם ברכת המזון שהיו רגילי לשתות יין לאחר הסעודה קודם ברכת המזון:

לא הוו ידעיתו אי משקו. פרשב"ם כי ברכיתו אכסא קמא לא ידעיתו אי יהבו לכו כסא אחרינא והוה כל חד כתחלת סעודה ולפירושו משמע שהיו מברכין נמי תוך הסעודה וקשה דהא משמע שהיו עושים בי ריש גלותא ברכת דבריך אכסא קמא ואכסא דברכתא ולא על כל כסא וזהו דוחק לומר שלא היו שותים בבי ריש גלותא יין באמצע הסעודה לכך נראה לפרש שלא היו מברכין תוך הסעודה כי היו יודעים שיתנו להם יין כל צרכן אבל בבהמ"ז לא היה כוס כי אם למברך והיו מסתפקים אם יגיע להם לשתות ממנו:

אנא דעבדי כתלמידי דרב. פירש רשב"ם אף על גב דשמעינן מהכא דברכת המזון אפסוקי סעודתא הוא מכל מקום לא בעי לברוכי אחר יין שבסעודה מקמי לבריך ברכת המזון לפי שברכת המזון פוטרתו דהשתא בברכה אחת מעין שלש סגי כל שכן בשלש ברכות והכי איתא בה"ג ומיהו אין זה ק"ו דהא פסקינן בברכות (דף מח:) דברים הבאים שלא מחמת הסעודה אחר הסעודה פי' וקודם ברכת המזון טעונין ברכה לפניהם ולאחריהם וכן תאנים וענבים בתוך הסעודה לרב ששת ולא מיפטרו בג' ברכות דבהמ"ז ורש"י פירש בתשובה [5] דצריך לברך אחריו כמו תאנים וענבים לרב ששת ואין נראה דהא מסקינן התם אמר רב פפא הלכתא דברים הבאים שלא מחמת הסעודה בתוך הסעודה טעונין ברכה לפניהם ולא לאחריהם לאחר הסעודה טעונין בין לפניהם בין לאחריהם והיינו דלא כרב ששת ואע"ג דרש"י פירש התם לאחר הסעודה כלומר דברים

מסורת הש"ס עם הוספות

א) ברכות נב:, ב) שם נא:, ג) [ברכות נב: תוספתא ברכות פרק ה], ד) תולין דף פו:, ה) יומא דף לג:, ו) ברכות פרק ח ה"א רע"ש, ז) [עירובין מ:], ח) [קדושין דף נב:], ט) [וע"ע תוספות ברכות נב: ד"ה נהגו ותוספות רמ"ש השנה טו: ד"ה וכו'], י) עיין תשובות רש"י סי' פז וספר הפרדס סי' פד ומחזור ויטרי עמ' 39.

הגהות הב"ח

(א) גמרא דהכי עבדינן דספק מיימי: (ב) רש"י ד"ה אכסא קמא כשמתחיל לשתות הס"ד והשאר נמחק: (ג) ד"ה לא הוו ידעיתו אי משקו לכו תו בתר כפא קמא אי לא וכי ברכיתו אקמא לא היה דעתייכו אכסא אחרינא והו"ל כל כוס בתחלת סעודה ומשום הכי בעיתו למיהדר ובריכי: (ד) רשב"ם ד"ה ורבה אמר וכו' הקידוש עושהו קודם חמור והבדלה: (ה) ד"ה קנ"ה וכו' כרב ומ"ה אינו רוצה וכו' ומרחיק הבדלה מברכת היין כל"ל ומיבא ולמה ומיבא על נמחק: (ו) ד"ה והלכתא וכו' דכי מבדיל:

ליקוטי רש"י

נר ומזון. מי שאין לו אלא כוס אחד במוצאי שבת ממיטו עד לאחר המזון ובודר עליו בר ומזון ובשמים והבדלה [ברכות נא:].

עין משפט נר מצוה

מז א מיי' פכ"ע מהל' שבת הלכה כב סמג עשין כט טוש"ע או"ח סימן תנא סעיף א:
יז ב מיי' שם הלכה יב וכד וסמג שם טוש"ע או"ח סי' רלו סעיף ג ג:

רבינו חננאל

אמר רב יהודה לא נחלקו ב"ש וב"ה על המזון שהוא בתחלה ועל הבדלה שהיא בסוף לא נחלקו אלא על המאור ועל הבשמים שב"ש אומרים מאור ואחר כך בשמים וב"ה אומרים בשמים ואחר כך מאור. אמר ר' יוחנן נהגו העם כב"ה אליבא דר' יהודה דבשמים ואח"כ מאור: רב ברונא ורב חננאל תלמידי דרב הוו יתבי

הגהות וציונים

(א) בכת"י איתא (במקום "מאי הוי עלה") **הויא דאיכא זמן היכי עביד** ולשון ישר הוא (דק"ס אות ט) וכעי"ז בראא"ש: [2] כן גורסים בגמ' (במקום "דהכי עביד דספק מייתי לן ספק לא מייתי לן") רש"י רשב"ם (ועי' תוס') וכ"ה בכת"י (המובאים בדק"ס):

מרבותינו שפסקו דרק בזמין טעון כוס (הגהמ"י סס בסס ר"י ורבינו אלחנן ע"כ) וכן הוא בזוהר פנחס (ד' רמ"ו) וז"ל ובגין דא פחות משלשה לא צריך כוס לשלשה צריך כוס ע"ש (וכ"כ הכ"י בסס מדרש הנעלם רות) וכתבו שהחוששים לזה כשמברכין ביחיד מעמידין הכוס על השלחן ואין נוטלין אותו בידיו (כ"י) ויש מי שמגמגם בזה דאטו לפי הזוהר אסור ליטול כוס ביחיד הזוהר אמר שא"צ וא"כ למה לא יטול הכוס בידו (כ"ח) אמנם במדינתינו לא נהגנו בכוס כלל כי היין וכן שארי משקים ביוקר אצלינו וכל שתייתינו הוא מים בידוע וכפי הנראה תפסנו לעיקר כדיעה הסוברת שא"צ כוס ומ"מ יש מדקדקים בשבתות וי"ט כשיש זמין לברך על הכוס אם אפשר להשיג:

ב רבינו הב"י בסעיף א' הביא כל הדיעות וכתב דלמאן דאמר צריך כוס צריך לחזור עליו ואם אין לו כוס לברך עליו לא יאכל אם הוא מצפה ואפשר שיהיה לו אפילו אם צריך לעבור זמן אכילה אחת ולפ"ז אם שנים אכלין יחד צריך לקחת כל אחד כוס לברהמ"ז עכ"ל וכ"כ הטור והביא ראיה מהבדלה ע"ש ואין זה דמיון דקודם הבדלה אסור לאכול אבל קודם הכוס הא מותר לאכול וכשאח"כ אין לו כוס מה יעשה (מג"א סק"ח) אמנם מדמצינו בפסחים (ק"כ:) במוצאי שבת כשאין לו כוס לברהמ"ז אוכל בלא הבדלה ומבדיל על הכוס של ברהמ"ז ע"ש הרי דכוס חמיר כל כך עד שהתירו לו לאכיל קודם הבדלה וכ"ש דבלא זה אין לו לאכול כשיהיה לו במשך הזמן כוס ועתה אין לו דצריך להמתין (ר"ר) (ומה שהקשה המג"א מפסחים ק"כ: לא ידענא מאי ק"ל הא סס לא מיירי כלל לענין ברהמ"ז ואולי ס"ל דאין טעון כוס אם אין לו לברהמ"ז ומעיריכין ע': לברכה מצוה לא יהיה לו כוס כלל ואין סיוע המגה ע"ש ודו"ק):

ג דבר ברור הוא שאפילו למאן דס"ל דאינה טעונה כוס מ"מ היודע מציה היא לברך על הכוס ובש"ס משמע שהם כולם היו מברכים על הכוס מפני שיין היה אצלם בזול ולכן בהמדינות שיין מצוי ובזול וודאי דאיי לכל ירא ד' לברך על הכוס ובפרט כשיש זימון ובמדינתינו א"א מפני שאין לנו יין וגם היין שאנו עושים מצימקים הוא ביוקר ואף גם שכר ביוקר ואין ידינו משגת ליקח לכל סעודה כוס של ברכה אך העשירים ששיתים שכר בכל סעודה וודאי דלהם נאה לברך על הכוס כשמע יתברך מן השמים:

ד וכתבו רבותינו גדולי הש"ע בסעיף ב' כוס של ברהמ"ז אינו אלא של יין ולא משארי משקים אפילו קבע סעודתו עליהם יאם אין יין מצוי באותו מקום והשכר או שארי משקין היו המר מדינה מברכים עליהם חוץ מן דגנים ומה שנהגין במדינת אלו לברך על השכר אין למהות דהא י"א דאינו טעון כוס כלל ועוד דהא עיקר חמר מדינה הוא שכר וקובעין הסעודה עליו ואע"ג דיין נמצא בעיר מ"מ לא מקרי מצוי לדבר זה שהוא ביוקר וא"א לקנות יין בכל סעודה לברך עליו אמנם מצוה מן המובחר לברך על יין ויש מדקדקין כשמברך ביחיד על היין שלא לאחוז הכוס בידם רק מניחין אותו על השלחן לפניהם ונכון מנהג זה ע"ד הקבלה עכ"ל:

ה ויראה לי דזה שכתבו דכוס ברהמ"ז אינו אלא על יין לא דמי לטעם של קידוש שאינו אלא על היין כמ"ש בסי' רע"א דבקידוש יש קרא דזכור את יום השבת לקדשו זכרוהו על היין (פסחים ק"ו:) דזכירה כתיב ביין נזכירה דודיך מיין (הוס' סס) ואפילו להסוברים דאסמכתא בעלמא הוא כמו שיתבאר שם מ"מ אסמכתא איכא אבל בברהמ"ז לא אמרו בש"ס יין אלא טעונה כוס ואמנם הטעם הוא משום דאצלם היתה הרב שתייתן יין (סכת ע"ח:) ובפסחים (ק"ז:) קללו דתיהוי שקיתיה שיכרא מאן דמקדש אשיכרא וגם עתה בא"י ובבבל הרב שתייתן יין והוי המר מדינה ולא כן אצלינו ואף שכר אין ידינו משגת ורק עשירים שותין שכר תדיר ואצלינו נראה דיי"ש הוי חמר מדינה אך גם זה א"א מתרי מעמי האחת שהוא ביוקר ועוד דאינו יפה לשתייה אחר האכילה כידוע ויש מקילים אצלינו לברך על כוס בארש"ט שקורין קוא"ס בלשונינו אך לא ראינו מי שעושה כן אבל על מי דבש שקורין מע"ד וודאי דנכון לברך עליו ועל לקרי"ן אין לברך (מג"א סק"כ) וכן אין לברך אצלינו על מי לימענא"ד או סעלצי"ן דהם מים בעלמא וזה שכתבו דביחיד אין לאחוז הכוס בידו כבר כתבנו שיש מגמגם בזה ואפילו להסובר כן אינו אלא ביין ולא בשארי משקים (כ"ח ומג"א סק"ו):

ו כל כוס של ברכה כמו כוס של ברהמ"ז ושל קידוש והבדלה כשטעמו מקצת מהכוס אע"פ שעדיין נשאר בו רביעית ויותר פסול וכך אמרו חז"ל (נ"כ:) טעמו פגמו דהוי כשיורי כוס (רמב"ם כפ"ט מסכת) והוי כמים בבהמה ועל זה נאמר הקריבהו נא לפחתך (לגוס) ויש להסתפק אם זהו דוקא למאן דס"ל ברהמ"ז טעונה כוס או אפשר דאפילו אם א"צ כוס מ"מ כשמברך על הכוס צריך שלא יהא פגום כמו כל עשרה דברים שנאמרו בכוס של ברכה שכתב הרמב"ם ספ"ז וז"ל אע"פ שאין ברהמ"ז צריכה יין אם ברך על היין צריך שידיה וכו' ע"ש אך מיה גיפה ראיה מדלא כתב שלא יהא פגום ובקידוש בפכ"ט משבת כתב שלא יהא פגום ש"מ דמשום דס"ל דברהמ"ז א"צ כוס לכן לא הוישינן לפגום ופלא שהרי"ף לא הזכיר בכל דין פגום לא בפ"ז דברכות לענין כוס של

[א] שמע מקצת תקיעה בבור ומקצת תקיעה על שפת הבור יצא [ב] מקצת תקיעה קודם שיעלה עמוד השחר ומקצת תקיעה לאחר שיעלה עמוד השחר לא יצא אמר ליה אביי מאי שנא התם דבעינא כולה תקיעה בחיובא וליכא הכא נמי בעינא כולה תקיעה בחיובא וליכא הכי השתא התם לילה לאו זמן חיובא הוא כלל הכא בור מקום חיובא הוא לאותן העומדין בבור למימרא דסבר רבה [א] שמע סוף תקיעה בלא תחילת תקיעה יצא וממילא תחילת תקיעה בלא סוף תקיעה יצא ת"ש [ג] תקע בראשונה ומשך בשניה כשתים אין בידו אלא אחת ואמאי תסלק לה בתרתי פסוקי תקיעתא מהדדי לא פסקינן ת"ש [ג] התוקע לתוך הבור או לתוך הדות או לתוך הפיטם אם קול שופר שמע יצא ואם קול הברה שמע לא יצא ואמאי ליפוק בתחילת תקיעה מקמי דליערבב קלא [ד] כי קאמר רבה בתוקע ועולה לנפשיה אי הכי מאי למימרא מהו דתימא זמנין דמפיק רישיה ואכתי שופר בבור וקא מיערבב קלא קמ"ל. אמר רב יהודה בשופר של עולה לא יתקע ואם תקע יצא [ז] בשופר של שלמים לא יתקע ואם תקע לא יצא מ"ט עולה בת מעילה היא כיון [ה] דמעל בה נפקא לה לחולין שלמים דלאו בני מעילה נינהו איסורא הוא דרכיב בהו [ולא נפקי לחולין] מתקיף לה רבא אימת מעל לבתר דתקע כי קא תקע באיסורא תקע אלא אמר רבא אחד זה ואחד זה לא יצא הדר אמר [ה] אחד זה ואחד זה יצא [ו] מצות לאו ליהנות ניתנו אמר רב יהודה [ז] בשופר של ע"ז לא יתקע ואם תקע יצא [ח] בשופר של עיר הנדחת לא יתקע ואם תקע לא יצא מ"ט עיר הנדחת כתותי מיכתת שיעוריה אמר רבא [ט] המודר הנאה מחבירו [ב] מותר לתקוע לו תקיעה של מצוה [י] המודר הנאה משופר מותר לתקוע בו [ס] תקיעה של מצוה ואמר רבא המודר הנאה מחבירו [ג] מזה עליו מי חטאת בימות הגשמים אבל לא בימות החמה [כ] המודר הנאה ממעיין טובל בו טבילה של מצוה בימות הגשמים אבל לא בימות החמה שלחו ליה לאבוה דשמואל [ל] כפאו ואכל מצה יצא כפאו מאן אילימא כפאו שד והתניא [ס] [מ] עתים חלים [ד] עתים שוטה כשהוא חלים הרי הוא כפקח לכל דבריו כשהוא שוטה הרי הוא כשוטה לכל דבריו אמר רב אשי שכפאוהו פרסיים אמר רבא [ה] זאת אומרת [ט] התוקע לשיר יצא פשיטא היינו הך מהו דתימא התם אכול מצה אמר רחמנא והא אכל
אבל

רש"י

שמע מקצת התקיעה בבור כו'. קא סלקא דעתך דהכי קאמר היה עומד הוא בשפת הבור וחבירו תוקע בבור ויצא לחוץ (א) בחצי התקיעה והשמיעו הכא דבקצת נמי יוצא: קודם עמוד השחר. לאו זמניה הוא כדאמרינן במסכת מגילה (דף כ:) כל היום כשר לתקיעת שופר ויליף טעמא מיום תרועה יהיה לכם יום ולא לילה: הכי גרסינן[ו] למימרא דסבר רבא דכי שמע איניש סוף תקיעה בלא תחילת תקיעה יצא וממילא כו': תקע בראשונה. פשוטה שלפני תרועת המלכיות: ומשך בשניה. בפשוטה של אחריה כשתים ונתכוין לצאת בה אף ידי פשוטה שלפני תרועת הזכרונות שעתיד עליו לתקוע תיכף לזו: אם קול שופר שמע. בלא קול הברה יצא: אם קול הברה שמע. עם קול השופר לא יצא: בתוקע ועולה לנפשיה. ואין אחר עמו לצאת בו אלא תוקע ועולה הוא דלדידיה תחילתה וסופה בהכשר דבתחילה הוא והשופר בבור ואמרן לעיל (דף כז:) אותן העומדים בבור יצאו: של עולה. ותלשו מחיים דאילו לאחר זריקה אין מעילה לא בעורה ולא בקרניה שהכל לכהנים כדאמרינן במנחות (דף פג.) ובזבחים (דף פו.) נאמר [כ] לו יהיה בעולה ונאמר [ל] לו יהיה באשם מה אשם עצמותיו מותרין אף עולה עצמותיה מותרין: שלמים לאו בני מעילה נינהו. דאין מעילה בקדשים קלים אלא באימורים ולאחר זריקה כשהוברר לחלק גבוה [מ]: לא ליהנות ניתנו. לישראל להיות קיומם להם הנאה אלא לעול על צואריהם ניתנו: בשופר של ע"ז. שהשתחוו בו לע"ז ונאסר בהנאה כדתניא במסכת ע"ז (דף מו:) אבד תאבדון את כל המקומות [נ] בכלים שנשתמשו בהן לע"ז הכתוב מדבר: ואם תקע יצא. דמצות לאו הנאה נינהו: כתותי מיכתת שיעוריה. דהא לשריפה קאי וכשרוף דמי ושופר בעי שיעור כדאמרינן לעיל (דף כז:) כדי שיאחזנו בידו ויראה לכאן ולכאן: מותר לתקוע לו. טעמא דכולהו משום דמצות לאו ליהנות ניתנו: חבירו מזה עליו בימות הגשמים. שאין כאן אלא הנאת קיום המצוה ומצות לא ניתנו ליהנות: אבל לא בימות החמה. דאיכא הנאת הגוף: [ז] שכפאוהו פרסיים. ואע"ג שלא נתכוון לצאת ידי חובת מצה בליל ראשון של פסח יצא: התוקע לשיר. לשורר ולזמר כך שמעתי מפי מורי הזקן ויסודו של מורי רבי יצחק בן יהודה ראיתי התוקע לשד להבריח רוח רעה מעליו: פשיטא. דזאת אומרת כן: מהו דתימא התם אכול מצה קאמר רחמנא והא אכל. ונהנה באכילתו הלכך לאו מתעסק הוא שהרי אף לענין חיוב חטאת אמרינן (כריתות דף יט:) המתעסק בחלבים ובעריות חייב שכן נהנה:
קא

תוספות

בשופר של עולה לא יתקע. כלומר במזיד ואם תקע כלומר בשוגג יצא דבשוגג מעל ונפיק לחולין אבל במזיד אין מעילה ולא נפיק לחולין וכשמחלק בין עולה לשלמים היה יכול לחלק בעולה גופה בין מזיד לשוגג אבל השתא מחלק בשוגג גופיה:

אמר רב יהודה בשופר של ע"ז לא יתקע ואם תקע יצא. תימה מאי שנא משלמים דלא יצא משום דמצות ליהנות ניתנו ורבינו חננאל גריס הכא רבא [ס] ותימה דבסוף כסוי הדם (חולין דף פט. ושם) תניא תקע לא יצא וכן קשיא אההיא מהא דאמר רבא בפרק מצות חליצה (יבמות דף קג: ושם) חלצה בסנדל שאינו שלו ובסנדל של ע"ז חליצתה כשרה ולא אמרינן מכתת שיעוריה ופרישית כולה בשלהי כסוי הדם ופ' לולב הגזול (סוכה דף לא: בד"ה באשרה):

המודר הנאה משופר מותר לתקוע בשופר של מצוה. בפרק ב' דנדרים (דף טו:) מחלק אביי בין הנאת סוכה עלי לאומר שלא אהנה מן הסוכה דיכול לאסור הסוכה עליו שאינה משועבדת לו אבל אין יכול לאסור עצמו על הסוכה שהוא משועבד לה ופריך עלה רבא וכי מצות ליהנות ניתנו אלא אמר רבא הא דאמר ישיבת סוכה עלי הא דאמר שבועה שלא אשב בסוכה ולדברי רבא היה משמע דכאן נמי אי אמר הנאת שופר עלי מותר לתקוע בשופר של מצוה דמצות לאו ליהנות ניתנו אבל אם אמר תקיעת שופר עלי אסור לתקוע בשופר של מצוה אפי' לרבא כמו דאמר גבי סוכה אם לא נחלק משום דגבי סוכה בלאו מצוה יש הנאה בישיבה אבל שופר אי לאו מצוה אין הנאה בתקיעה דאינו מכוון לשיר ועל סוגיא דהתם קשיא דמשמע דוקא כשאמר שבועה שלא אשב בסוכה הוא דאינו יכול לאסור עצמו על סוכה לפי שהוא משועבד לה אבל אם אמר ישיבת סוכה עלי בשבועה אסור כמו בקונם וא"כ מאי [illegible] בנדרים מבשבועות דקתני התם הא שניהם אלין בענין אחד ויש לומר דנדרים אלין בכל ענין דשייכי דהיינו האסרת חפץ כדאמרינן בריש מסכת נדרים (דף ג:) דנדרים וחרמים מידי דמיתסר חפצא עליה לאפוקי שבועה דקאסר נפשיה מן חפצא ולכן אלים הנדרים בכל ענין שיאמר חוץ מהיכא דהזכיר הנאה משום דמצות לאו ליהנות ניתנו ומה שמחלק שם בין אמר ישיבת סוכה עלי לשבועה שלא אשב לא בא אלא לומר שיש חילוק בין נדר לשבועה לפי שהנדר בכל ענין שיאמר מיתסר חפציו עליה ובשבועה בכל ענין שיאמר קאסר נפשיה מן חפציו [ט]:

המודר הנאה ממעיין. הא דאיצטריך לאשמועינן מודר הנאה מחבירו ומשופר וממעיין דס"ד אמינא דוקא במודר מחבירו הוא דשרינן לתקוע לו ולהזות משום דסתם מודר מחבירו אין דעתו על דבר מצוה כשאין מפרש בהדיא אבל אם פירש בהדיא ממעיין ומשופר אסור קמ"ל:

אמר רבא זאת אומרת התוקע לשיר יצא. דמצות אין צריכות כוונה בפ' ערבי פסחים (פסחים דף קיד:) משמע דהוי פלוגתא גבי הביאו לפניו מטבל בחזרת דקתני בגמ' אכלו דמאי יצא אכלו בשלא מתכוין יצא ובאידך ברייתא תניא ר' יוסי אומר אע"פ שטבל בחזרת מצוה להביא לפניו (מצה[ח]) חזרת וחרוסת ודייק התם ע"כ לאו משום היכרא הוא מדקתני מצוה אלא משום דמצות צריכות כוונה והשתא מה שהוצרך רבא לדקדק מכאן ולא הביא מברייתא דהתם דקתני בהדיא דהוה אמינא היינו בירקות דרבנן אבל מצות דאורייתא בעי כוונה ומה שמקשה עליו מברייתות דלקמן ולא פריך מרבי יוסי דהתם דהוה מצי לדחויי דלעולם מצוה משום היכרא:
אבל

עין משפט נר מצוה

לב א טוש"ע א"ח סי' תקפו סעיף ג:
לג ב שם סעיף ג וסי' תקפח סעיף א:
לד ג מיי' פ"ג מהלכות שופר הל' ד טוש"ע א"ח סי' תקפו סעיף ו:
לה ד טוש"ע א"ח סי' תקפו סעיף ג:
לו ה ו מיי' פ"א מהל' שופר הלכה ג:
לז ז מיי' שם טוש"ע א"ח סי' תקפו סעיף ג:
לח ח מיי' שם:
לט ט טוש"ע א"ח סי' תקפט סעיף ז וטוש"ע י"ד סי' רכא סעיף יב:
מ י מיי' שם טוש"ע א"ח סי' תקפו סעיף ה וטוש"ע י"ד סי' רכא סעיף יג:
מא כ טוש"ע י"ד שם:
מב ל מיי' פ"ו מהל' חמץ ומצה הלכה ג טוש"ע א"ח סי' תעה סעיף ד:
מג מ מיי' שם טוש"ע שם סעיף ה:

גליון הש"ס

גמ' בשופר של שלמים. עיין זבחים דף פו ע"א תד"ה אתיא. ובכורות דף כו ע"א תד"ה התולש ובנדרים דף י ע"א תד"ה אדם מביא כבשות ומעילה דף יב ע"ב תד"ה חלב: [מכת"י שם מותר לתקוע לו. ע' תוס' שבועות דף מד [ע"ב] ד"ה ורב יוסף אומר כשומר שכר דמי]:

רבינו חננאל

יצא למימרא דסבר רבה שמע סוף תקיעה בלא תחלת תקיעה או תחלת תקיעה בלא סוף תקיעה יצא. והתנן תקע בראשונה ומשך בשניה כשתים אין בידו אלא אחת כו'. ודחינן כי קאמר רבה בתוקע ועולה שנמצאת התקיעה ששמע אחרי עלותו מן הבור תקיעה שלימה. אי הכי מאי למימרא כו': אמר רב יהודה בשופר של עולה לא יתקע ואם תקע יצא. בשופר של שלמים לא יתקע ואם תקע לא יצא. ותריץ לה רבא הכי אחד שופר של עולה ואחד שופר של שלמים יצא מ"ט מצות לאו ליהנות ניתנו: בשופר של ע"ז לכתחלה לא יתקע ואם תקע יצא בשופר של עיר הנדחת אפי' דיעבד לא יצא. מ"ט כתותי מכתת שיעוריה: אמר רבא המודר הנאה מחבירו חבירו מזה עליו מי חטאת בימות הגשמים אבל לא בימות החמה. וכן המודר הנאה ממעיין טובל בו טבילת מצוה בימות הגשמים אבל לא בימות החמה: שלחו ליה לאבוה דשמואל כפאו ואכל מצה בפסח יצא ופירשה רב אשי כשכפאוהו פרסיים ש"מ מצות אינן צריכות כוונה: אמר רבא זאת אומרת התוקע לשיר יצא כגון הא דכתיב הללוהו בתקע שופר שתוקעין להלל וכיוצא בו אם תקע כסדרן אע"פ שהוא לשיר השומע יצא כי מצות אין צריכות כוונה. פשיטא מהו דתימא
התם

מסורת הש"ס עם הוספות

א) [לעיל כז.], ב) לעיל כז. [לקמן לג:], ג) לעיל כז:, ד) [עי' תוס' זבחים פו. ד"ה אתיא ותוספות בכורות כו. ד"ה התולש], ה) [פסחים דף כז:], ו) [עירובין לא.], ז) חולין דף פט., ח) [תוספתא דתרומות פרק א'], ט) [לקמן דף לג:], י) במדבר כט א, כ) ויקרא ז ח, ל) שם פסוק ז, מ) מעילה דף ז ע"ב, נ) דברים יב ב, ס) [ועי' תוספות חולין פט. ד"ה והתניא], ע) ועי' תוס' נדרים טז: ד"ה הא דאמר.

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה שמע מקצת כו' תוקע בבור ויוצא לחוץ יצא בחצי התקיעה:

הגהות וציונים

א] בכת"י נוסף מ"ט: ב] בדפו"י וכת"י מותר לתקוע לו, ולגיר' זו המודר עצמו אסור לתקוע בו, וכ"ה דעת הכל בו, ולגי' דידן מותר לתקוע בו, מותר גם המודר עצמו לתקוע בו, (ב"ח סי' תקפו ד"ה המודר). ועיין בברכי יוסף (שם אות ז) שמסיק שאין כאן מחלוקת הפוסקים: ג] בכת"י ובדפו"י נוסף חבירו, וכ"ה ברש"י ובר"ח: ד] [פי' בריא כדכתיב ותחלימני ותחייני. ערוך ערך חלם ג] (גליון): ה] [גי' הרא"ש רבה] (גליון): ו] נראה דכוונתו לאפוקי מגי' כת"י דליתא "סוף תקיעה בלא תחילת תקיעה יצא וממילא" (וכן גורס רבא, דק"ס): ז] בדפוס קראקא נוסף כאן דיבור חלים. בריא כדכתיב (ישעיה לח, טז) ותחלימני (ותחייני) [והחייני]: ח] תיבת מצה יש לגורסה, וכך היא גירסת התוס' בברייתא שם וכגי' ר"ת שם (באה"מ), וכ"ה בהרא"ש שם ובתוס' הרא"ש כאן:

ליקוטי רש"י

תקע בראשונה. בפשוטה שלפני התרועה [לעיל כז.]. פשוטה שלפני התרועה תקע כדרכה [לקמן לג:]. ומשך בשניה כשתים. לפי שהיה צריך לתקוע כאן שתי תקיעות רצופות אחת לפשוטה לאחריה דמלכיות ואחת לפשוטה לפניה דזכרונות [לעיל שם]. תקיעה של אחר התרועה משך כשתים לצאת בה ידי שתים שהיה צריך לעשות זו פשוטה שלאחריה דמלכיות ופשוטה שלפניה דזכרונות. אין בידו אלא אחת. דפסוקי תקיעה אחת לשתים לא מפסקינן [לקמן שם]. התוקע לתוך הבור וכו' הדות. הדא ניהו אלא שהבור בחפירה והדות בבניין על הקרקע איסטרנ"א בלע"ז [לעיל שם]. בור בחפירה דות בבנין בתוך הקרקע אישקליי"א [עירובין קב: ורשב"ם ב"ב סא.]. שניהן עמוקין בקרקע ויש בהן מים מכונסין. בחפירה. בקרקע קשה שמחזיק מים בלא בנין. בבנין. חופרין בור בעפר תיחוח ובונין לו כותל אבנים ומקרי דות [שם סד.]. בור בחפירה בלא בנין כתלים ודות בבנין [ערכין יט.]. פיטם. פטסין. חביות גדולות [ביצה טו:]. חבית גדולה פונטי"ן בלע"ז [לעיל שם]. מצות לאו ליהנות ניתנו. הלכך משום הנאה לא איכפת לן [עירובין ל.]. יש לומר דכי אמרינן מצות לאו ליהנות ניתנו ה"מ לומר שאין קיום המצות חשוב הנאה אבל מ"מ אי מתהני גופיה בהדי דמקיים מצוה הנאה מקרי ומשום הכי אמרינן בפ' ראוהו ב"ד הנודר הנאה מן המעיין טובל בו בימות הגשמים אבל לא בימות החמה [ר"ן נדרים טו:]. כתותי מיכתת שיעוריה. דכיון דלשריפה קאי כמותי מיכתת שיעוריה [סוכה לג:]. שיעורא בעינן. בשופר כדי שיאחזנו בידו ויראה לכאן ולכאן כדאמרינן בראש השנה (לעיל כז:) לולב מפרש במסכת סוכה (לב:) שיעור הדס וערבה שלשה טפחים ולולב ארבעה ועבודת כוכבים כיון דלשרפה קיימא כל העומד לישרף כשרוף דמי הלכך [חולין פט:]. חלים. בריא [פסחים עח: כתובות כ.]. דעתו צלולה [יבמות קיג:].

הודפס מאתר אוצר החכמה tablet.otzar.org עמוד 67

עין משפט נר מצוה

עה א מיי' פ"י מהלכות אבל הלכה ו:

עו ב ג מיי' פ"ח מהל' י"ט הלכה ח סמג לאוין עה טוש"ע א"ח סי' תקמד סעיף יא:

עז ד מיי' שם הלכה ד:

עח ה מיי' שם הלכה ח טוש"ע שם:

עט ו מיי' פ"י מהלכות י"ט הלכה טו ועי' פ"ח סמג לאוין עה טוש"ע שם סעיף י:

פ ז מיי' פ"י מהלכות י"ט הלכה טו וע"ש מהלכות אישות הלכה יד סמג לאוין שם טוש"ע שם סי' תקמו סעיף א ב וטוש"ע אה"ע סי' סד סעיף ו:

פא ח מיי' פ"ז מהלכות י"ט הלכה כ טוש"ע א"ח שם סעיף ה:

פב ט י מיי' פ"ז מהל' י"ט הלכה ה טור ש"ע שם סי' תקמו סעיף ה:

פג כ מיי' שם פ"ז הלכה יג טוש"ע שם סעיף ג:

פד ל מיי' שם פ"י הלכה טו ופ"י מהל' אישות הלכה יד טוש"ע אה"ע סי' סב סעיף ב:

תורה אור השלם

א) וְשָׂמַחְתָּ בְּחַגֶּךָ אַתָּה וּבִנְךָ וּבִתֶּךָ וְעַבְדְּךָ וַאֲמָתֶךָ וְהַלֵּוִי וְהַגֵּר וְהַיָּתוֹם וְהָאַלְמָנָה אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ: [דברים טז, יד]

רבינו חננאל

במועד שנאמר העתידין עורר לויתן: **קודם לרגל שלשים יום.** דאמר רב מעשה באחד שקבץ מעות לרגל בא ספדן ועמד על פתח ביתו נטלן ונתנן לו ונמנע לעלות לרגל התקינו שלא יעורר כו': [מתני'] **אין חופרין כוכין וקברות במועד.** פי' להקבר בהן לאחר הרגל תניא הן הן כוכין הן הן קברות אלא שהכוכין בחפירה והקבור' בבנין. **ומחנכין את הכוכין.** כיצד מחנכין אותן. אמר רב יהודה אם היה ארוך מקצרו במתניתא תנא מאריך ומרחיב בו. **ועושין נברכת במועד.** מאי נברכת. גוהא בר גוהא פי' ירושלמי נכרכת זה בקיע. **ועושין ארון עם המת בחצר.** פי' שאם יעשו את הארון בחוץ יאמרו כל העם מותר לעשות במועד שאינן יודעין שמת לו מת. כדתניא עושין כל צרכי המת גוזזין שערו ומכבסין את כסותו ועושין לו ארון מנסרין את[מ] המנוסרין מעיו"ט. ר"ש בן גמליאל אף מביא עצים ומנסרן בצינעא לתוך ביתו: **ירושלמי** ל"ש אלא באדם שאינו מפורסם כלומר אינו אדם חשוב אבל אם הוא אדם חשוב עושין לו ארון אפילו בשוק כד דמך ר' חנינא חברין דרבנן עבדו ליה ארון בשוק. והכל מודים שלא יקוץ ארזים ודכוותיה לא יחצוב לו אבנים ואם היו חצובות פלוגתא דר' יהודה ורבנן: **מתני' אין נושאין נשים במועד כו'.** מ"ט א"ר חנינא מפני

תוספות

דקא עביד בחנם. ונראה דהלכה כרב באיסורי[ו] ואפילו לשמואל י"ל דלא אסירי אלא ע"י ספדנא אבל הוא עצמו שרי יותר[ז] מתאפק מלערו על ידי לעקה וישמח לאחר זמן: **אין** חופרין כוכין וקברות במועד. פי' בקונטרס לצורך מתים הוא עושה אפילו כשאין צריך עתה כדתנן בהמוכר פירות (ב"ב דף ק:) המוכר מקום לחבירו לעשות לו קבר עושה רחבה[ח] של מערה אבל לצורך המת שמת כבר מותר אפילו ביו"ט שני למיגז ליה גלימא ולמיגז ליה אסא כדאמר בפ"ק דבילה (דף ו. ושם) כ"ש חול המועד ואע"פ שיש לחלק דחול המועד דאורייתא[כ] ויו"ט שני דרבנן כמו יו"ט שני דעצרת ויו"ט שני דשביעי של פסח ושמיני עצרת אין נראה דבכל יוס[ל] שני קאמר בבילה ועוד כל ענין[ז] מלאכה חמיר טפי י"ט שני מחול המועד וכמו שפירש בקונטרס דאיירי בחופר מחיים כך פר"ת אבל לאחר מיתה שרי והא דתנינן[פ] כוכין וקברות אפילו בלא מת וארון דוקא עם המת שמא כשחופר הוא רגיל לחפור בבית[ט] והוי הכירא דצריך למת נראה לי והא דלא שרי הכא לר' יהודה אלא מנסרים המנוסרים מערב יו"ט והתם שרי למיגז ליה גלימא ואסא שמא נסרים יכולים למצוא מנוסרים הרבה אבל גלימא ואסא לא ימצא עשויים או שמא בנסירת נסרים יש קול ופירסום גדול וי"מ דאין חופרין מיירי אפילו לאחר מיתה דומיא דמחנכין דמשמע לאחר מיתה דמפרש בגמ' שאם היה ארוך מקצרו ומחיים אין רגילות לשנותו כי אינו יודע מי ישים בו ויש לפרש שעושה לצורכו או לצורך אחר וכמו שפירש[ו] שהיו עושין והא דשרינן בפ"ק דבילה (דף ו. ושם) למיגז ליה גלימא ואסא היינו דוקא כדפרישית שלא ימצא גלימא ואסא עשוי מערב יו"ט אבל כוכין וקברות ימצא הרבה שהיו רגילים לחפור מחיים ומהאי טעמא יכול להיות מותר בזמן הזה לפי שאין עושין כוכין וקברות מחיים:

ועושין נברכת במועד. תימה ולמאי צריך במועד והלא אין מכבסין במועד וי"ל לצורך כל אותם שהתירו חכמים לכבס לקמן בפרק בתרא (דף יג:) וי"מ לרחוץ את המת ותכריכין:

וארון עם המת בחצר. אמרינן בירושלמי[ו] אמר רבי מנא

הדא דאמר במת שאינו מפורסם אבל במת שמפורסם עושין לו ארון אפילו בשוק כהדא דרבי חנינא חברייהו דרבנן דמך בחול המועד עבדי ליה ארון בשוקא ונראה דלדידן שיש קהלות מועטין חשבינן להו מפורסם לכולהו מתים: **גיהא** ובר גיהא. פי' ר"ח מחמגן ודיין דפרק לא יחפור (ב"ב דף יט.) וליתא דהתם[מ] תנן מרחיקין את הנברכת שלשה טפחים וקאמרינן בגמ' לא שנו אלא מן החמגן אבל מן הנדיין ארבע אמות ובתוספתא[ו] תני מרחיקין את הנברכת ואת הבקיעה שלשה טפחים: **ומנסרן** בצנעא. ואסור בפרהסיא ויש ליתן טעם דלא דמי להא דכל שאסרו חכמים משום מראית העין כו' (שבת דף קמו:) ודמי טפי להא דלפ' אע"פ (כתובות ס. ושם) ליזור שעלו בו קשקשים כו': **אבל** מחזיר גרושתו. בירושלמי[פ] הדא דתימא מהנישואין פירוש גרשה אחר נישואין והחזיר אבל לא מן האירוסין: **לפי** שאין מערבין שמחה בשמחה. גזירת הכתוב כדדריש לקמן מקרא דשלמה ובירושלמי[פ] דריש מדכתיב[ט] מלא שבוע זאת וטעם נראה קלת דכמו שאין עושין מצות חבילות[פ] דבעינן שיהא לבו פנוי למצוה אחת ולא יפנה עצמו הימנה וכן שמחה בשמחה[ק] יהיה לבו פנוי בשמחה: **בחגך** ולא באשתך. [ס] עיקר דרשה הוא ולא אסמכתא כדאמרינן פ"ק דחגיגה (ד' ח: ושם) ורב אשי האי בחגך מאי דריש ביה: **מפני** הטורח. ומתניתין הכי פי' מפני ששמחה היא לו וטורח בה יותר מדאי: **מפני** ביטול פריה ורביה. ומתני' ה"פ מפני ששמחה היא לו ומשהה אותה ברצון עד הרגל שיהא שמח או שיהיה פנוי והא דקתני אבל מחזיר גרושתו שאין שמחה לו ולא שייך עירוב (ג) בשמחה ולא מניח שמחת הרגל וגם ביטול פריה ורביה אין כאן שהיה לו אשה כבר וסתמא דמילתא יש לו בנים וגם אין רגיל לשהות דבר זה עד הרגל וסעודת ברית מילה מותר לעשות בחול המועד דליכא שמחה כדאמרינן פ' קמא דכתובות (ד' ח.) דלא מברכין שהשמחה במעונו משום דאית ליה צערא לינוקא אי נמי כיון שזמנו קבוע אין לבטל זה מפני זה אבל סעודת פדיון הבן צריך עיון אם מותר לעשות במועד ואין לומר הא זמנה קבוע[ו] תינח בזמנה שלא בזמנה היאך יהא מותר ונראה לי דקיימא לן כרב אשי דדריש בחגיגה בפ"ק (ד' ח: ושם) בחגך ולא באשתך ואינו אסור לערב שמחה בשמחה ועי"ל דלא חשיבי שמחה בשמחה כי אם סעודת נישואין לבד: איבעי

גמרא

אלפי[א] שאין המת משתכח מן הלב[פ] שלשים יום מאי בינייהו איכא בינייהו דקעביד בחנם: **מתני'** באין חופרין כוכין וקברות במועד גאבל מחנכין את הכוכין במועד דועושין נברכת במועד וארון עם המת בחצר רבי יהודה אוסר אלא אם כן יש עמו נסרים: **גמ'** מאי כוכין ומאי קברות אמר רב יהודה כוכין בחפירה וקברות בבנין תניא נמי הכי אלו הן כוכין ואלו הן קברות כוכין בחפירה וקברות בבנין: אבל מחנכין את הכוכין: כיצד מחנכין אמר רב יהודה השאם היה ארוך מקצרו במתניתא תנא[ג] מאריך בו ומרחיב בו: ועושין נברכת כו': מאי נברכת אמר רב יהודה זו בקיע[ג] והתניא[ז] הנברכת והבקיע אמר אביי ואיתימא רב כהנא גיהא ובר גיהא: וארון עם המת בחצר: תנינא להא דתנו רבנן ועושין כל צורכי המת גוזזין לו שערו ומכבסין לו כסותו ועושין לו ארון מנסרין המנוסרין מערב יו"ט רבן שמעון בן גמליאל אומר אף מביאין עצים ומנסרן בצינעא בתוך ביתו: **מתני'** [ה] זאין נושאין נשים במועד לא בתולות ולא אלמנות ולא מייבמין מפני ששמחה היא לו אבל מחזיר הוא את גרושתו חועושה אשה תכשיטיה במועד רבי יהודה אומר לא תסוד מפני שניוול הוא לה [י] טההדיוט תופר כדרכו יוהאומן מכליב כומסרגין את המטות רבי יוסי אומר[ג] ממתחין: **גמ'** וכי שמחה היא לו מאי הוי אמר רב יהודה אמר שמואל וכן אמר רבי אלעזר אמר רבי אושעיא ואמרי לה אמר ר' אלעזר אמר ר' חנינא ללפי שאין מערבין שמחה בשמחה רבה בר [רב] הונא אמר מפני שמניח שמחת הרגל ועוסק בשמחת אשתו אמר ליה אביי לרב יוסף הא דרבה בר [רב] הונא הוא דרב הוא דאמר רב דניאל בר קטינא אמר רב [י] מנין שאין נושאין נשים במועד שנאמר [א] ושמחת בחגך ולא באשתך עולא אמר מפני הטורח רבי יצחק נפחא אמר מפני ביטול פריה ורביה מיתיבי כל אלו שאמרו אסורין לישא במועד מותרין

רש"י

לפי שאין המת משתכח מן הלב שלשים יום. כלומר כיון דמת אין משתכח מן הלב שלשים יום אם מספידו פחות משלשים יום לפני הרגל אתי למיספד ברגל דעדיין לא שכחו: דעביד בחנם. מ"ד משום מעות שזימן לרגל כיון דספדן עביד בחנם שפיר דמי ומ"ד לפי שאין המת משתכח מן הלב שלשים יום בחנם נמי אסור: **מתני'** אין חופרין כוכין וקברות. לצורך מתים שדרכן לחפור כוכין וקברות לזמנן לצורך מתים שימותו דטירחא יתירא הוא: מחנכין. מפרש בגמ': נברכת. בריכה של כובסין ולית ביה טירחא כולי האי: וארון עם המת בחצר. שהמת שם מותר לעשות ארון ולנסר הנסרים מתחילה לצורך הארון ולעשותו כולו אבל לא בחצר אחרת שלא יאמרו מלאכה אחרת היא: ר' יהודה אוסר. להביא עצים ולעשותן נסרים לצורך הארון אא"כ היו מנוסרים בתחילה קודם י"ט: **גמ'** גיהא ובר גיהא. (א) בריכה גדולה שעושין בחצר שיכנסו בו כל השופכים נקיע בר גיהא בריכה קטנה שעושין סמוך לגדולה כדי שיכנסו המים היוצאין מן הגדולה לקטנה שהיא מליאה ונכנסין לקטנה: וארון עם המת בחצר. כלומר כשמת בחצר (שפיר דמי) דמוכחא מילתא דלצורך המת עבידא מלי למיעבד ארון ובאותה חצר: מנסרין המנוסרין.[ג] יש עמו נסרין מתוקנין מערב המועד דטורח גדול לעשותן במועד: **מתני'** מפני ששמחה היא לו. מפרש בגמ': מחזיר גרושתו. דאינה שמחה כל כך: ועושה אשה תכשיטיה. הני תכשיטין דקא מפרש בגמ'[פ]: לא תסוד. בסיד מפני שניוול הוא אלא עכשיו במועד שהיא תסוד בסיד ומלטערת: ומסרגין את המטות. בגמ' מפרש[ט]: **גמ'** מאי הוי. וכי שמחה אסורה ביו"ט: דאין מערבין שמחה בשמחה. כלומר בעינן דליסמח בשמחת מועד לחודיה: מפני הטורח. ליטרח לצורך נישואין וטירחא במועד אסור: משום ביטול פריה ורביה. דאי שרי נשואין ביו"ט אין אדם נושא אשה כל השנה כולה אלא ממתין עד המועד שיהא עושה סעודה אחת למועד ולנשואין:

מסורת הש"ס

א) [ברכות נח: ע"ש], ב) [תוספתא פרק א], ג) תוספתא פ"א ה"ה, ד) תוספתא דב"ב ריש פרק א, ה) [לקמן יט:], ו) [לקמן יג. פסחים נה:], ז) חגיגה ח:, ח) לקמן ט:, ט) לקמן י', י) [בדאיתא בכורות מט:], כ) עיין חגיגה יח. ובתוס' שם ובריש פרקין ותוס' ע"ד כב. ד"ה תיפוק, ל) דפרקין ה"ז, מ) ב"ב יז., נ) דב"ב פ"א], ס) דפרקין ה"ז, ע) בראשית כט כז, פ) [ברכות מט.].

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה גיהא וכו' גיהא נברכת בריכה גדולה שעושין כו' היוצאין מן הגדולה בשהיא מליאה כו' בל"ל ותיבת לקטנה נמחק: (ב) תוס' ד"ה מפני ביטול כו' ולא שייך עירוב שמחה בשמחה ולא:

גליון הש"ס

תוס' ד"ה בחגך כו' עיקר דרשה כו'. וע' כתובות דף מז ע"א תוס' ד"ה דאמר:

רש"י כת"י

דקא עביד. ספדן בחנם מאן דאמר משום מעשה שהיה ליכא. אין חופרין. במועד לצורך מתים שדרכן לחפור כוכין וקברות בזמנן[ו] לצורך מתים שימותו דטירחא יתירא הוא [illegible]

א] בכת"י עד ל' יום: ג] במשניות איתא אף ממתחין, ועי' תוי"ט, מלאכת שלמה, וע"ד דוד: ג] צ"ל אם יש (באה"מ): ד] צ"ל דיותר (מנחת יהודה): ה] במשנה שם איתא עושה תובה (עי"ש): ו] נדצ"ל יו"ט שני: ז] צ"ל ועוד דלענין (פורת יוסף): ח] נראה דתיבות "והא דתנינן" מיותר (שפ"א עי"ש), ועי' בילקו"מ: ט] נדצ"ל בבית הקברות (רש"ש): י] נדצ"ל שפירש רש"י (באה"מ): כ] נראה דיש להוסיף דבעינן שיהיה לבו [illegible] ל] צ"ל ותו תינח בזמנה, ומקשים על מילה שלא בזמנה [illegible] מ] "את" מיותר (וליתא בכת"י): נ] ברש"י שברי"ף לזמנם (ועי' רש"י לפנינו): ס] ברש"י שברי"ף ביו"ט שני: ע] ברש"י שברי"ף שאינו מבטל שמחת החג בשבילם אית וכו': פ] נדצ"ל להבא ולהבא:

[illegible]

הודפס מאתר אוצר החכמה tablet.otzar.org עמוד 16

לפי שתשבורת ז' על ז' אינם אלא מ"ט. ויש לזה מופת. ולפ"ז אם הראשון טעה במדת האלכסון ע"ד חשבון רבותינו ז"ל יהיה אמת כדברי הרשב"א ז"ל. אבל אין לנו לקחת החשבון ההוא אחר שאינו אמת אלא בשיעורים שהזכירו הם אבל בטעות שטעה זה הראשון היאך נחזיק זה השני בטועה והוא מכוין על האמת ואם הראשון לא טעה כך היה שיעור התחום כמו שזה אומר וזה דבר ברור. ולפי החשבון האמתי יהיה חמש מאות ופ"ה ועוד וזהו שכתב הר"א ז"ל בהשגות אע"פ שלא דקדק לפי שתשבורת אלף וארבע מאות וט"ו הוא ב' חשבונות ועוד ותשבורת אלפים שהוא אלכסונן הוא כפלו שהוא ד' חשבונות. ולא נעלם זה מעיני רבינו אבל רצה להחמיר באותן ה'. וכ"ל ששבוש הספרים הוא וראוי להיות כחמש מאות ופ"ה אמות.

ואם יש ספר שנסתתו כך הוא האמת לפי שאין דרך רבינו לכתוב בקרוב בחשבון שיוכל להוסיף או לגרוע ממנו ואפי' אמה אחת:

יט אפילו עבד אפי' שפחה נאמנין לומר ע"כ תחום השבת וכו'. משנה שם (דף נ"ח:) כלשון רבינו:

ונאמן הגדול לומר זכור אני שעד כאן היינו באים וכו'. משנה בכתובות פרק האשה (דף כ"ח.). ומ"ש שלא אמרו חכמים וכו' מבואר בגמרא בכילד מעברין (עירובין נ"ח: נ"ט.):

פכ"ט א מצות עשה מן התורה וכו'. מדברי רבינו נראה בביאור שהוא סובר שההבדלה ג"כ דבר תורה והכל בכלל זכור. וראיתי המפרשים ז"ל חלוקים בזה יש סוברים כדברי רבינו ואע"ג דבגמרא פ' ערבי פסחים (דף ק"ו.) אין שם אלא זכרהו על היין בכניסתו אין לי אלא בלילה וכו' מ"מ ילפינן ליה מדכתיב ולהבדיל כמ"ש פרק ידיעות הטומאה (שבועות י"ח:) ולשון מכילתא זכור את יום השבת קדשהו בברכה ובביאור אמר זכרהו על היין ואמרו גם כן קדשהו בכניסתו וקדשהו ביציאתו. וי"א שההבדלה אינה אלא מד"ס אבל הקידוש הוא דבר תורה. ודע שלדברי הכל אחד אנשים ואחד נשים חייבין הם בקידוש היום ומימרא מפורשת היא נשים חייבות בקידוש היום דבר תורה. ונפקא לן מזכור ושמור והבדלה נמי אם היא דבר תורה נפקא לן חיובא דנשים מהתם ואם היא מדבריהם דומיא דקידוש תקנוה ורבינו ז"ל סתם כאן וכיון שלא הזכיר בהן פטור מכלל שהן חייבות ופרק י"ב מהלכות עבודת כוכבים ומזלות ותקותיהם כתב רבינו וכל מצות עשה שהיא מזמן לזמן ואינה תדירה נשים פטורות חוץ מקידוש היום ואכילת מצה בלילי פסחים ואכילת פסח והקהל ושמחה שאף הנשים חייבות ע"כ ונסח הקידוש ידוע הוא. ונוסח ההבדלה נתלקו בו שם פ' ערבי פסחים (דף ק"ג: ק"ד.) והעלו בגמרא כדברי רבינו. וזה מוסכם:

ד עיקר הקידוש בלילה וכו'. שם (דף ק"ו.) עיקר קדושא בלילה הוא ואמרו שם (דף ק"ה.) מי שלא קדש בע"ש מקדש והולך כל היום כולו. ויש מי שכתב שפרשת ויכלו שנהגו לומר כמו שיתבאר אינה אלא במקדש בליל שבת כדינו: ואם לא הבדיל בלילה וכו'. שם (דף ק"ו.) אמרו בני ר' חייא מי שלא הבדיל במ"ש מבדיל והולך כל השבת כולה עד כמה א"ר זירא עד רביעי בשבת ונתלקו בדין זה הגאונים ז"ל שיש מהן גורסין בסוף השמועה (דף ק"ז.) כלישנא בתרא מבדיל והולך כל היום כולו וכ"נ מן ההלכות ורבו סברות הגאונים ז"ל בזה. ודברי רבינו מתוורין אע"פ שדעת האחרונים כדעת ההלכות. ותשעה באב שחל להיות באחד בשבת העלה הרמב"ן ז"ל שאין כאן הבדלה על הכוס אלא בתפלה בלבד ואינו צריך להבדיל בליל מוצאי תשעה באב: אבל אינו מברך וכו'. שם (דף ק"ו) מפורש. א"ר יעקב אבל לא על האור:

ה אסור לאדם לאכול או לשתות יין משקדש היום וכו'. כך היא הנסחא בקצת הספרים ויראה מזה שלשתות מים מותר קודם קידוש כמו קודם הבדלה. ויש שכתוב בהן או לשתות סתם. ואף לזאת הנסחא אפשר שדעת רבינו ממ"ש בסיום הבבא ולשתות מים מותר שאף קודם קידוש מותר. ובגמ' (דף ק"ה.) גבי הבדלה מפורש רבנן דבי רב אשי לא קפדי אמיא ויש לדמות קידוש להבדלה כדברי רבינו והרשב"א ז"ל השיב שקודם קידוש אפי' לשתות מים אסור והביא ראיה מן הירושלמי וכן נהגו: וכן משיצא היום וכו'. אכילה ושתיה מפורשין שם ועשיית מלאכה פ' שואל בשבת (דף ק"נ:) אסור לאדם לעשות תפלו קודם שיבדיל והיתר שתית המים הזכרתיו בסמוך: שכח או עבר וכו'. בערבי פסחים (דף ק"ז.) טעם מקדש טעם מבדיל:

ו מדברי סופרים וכו'. הקידוש פשוט שאינו מן התורה על היין ויתבאר לפנינו שאם מתאוה לפת יותר מן היין מקדש על הפת. וההבדלה מבואר בברכות (דף ל"ג) פרק אין עומדין

יט אפילו עבד אפילו שפחה נאמנין לומר עד כאן תחום השבת. ונאמן הגדול לומר זכור אני שעד כאן היינו באים בשבת כשהייתי קטן. וסומכין על עדותו בדבר זה. שלא אמרו חכמים בדבר להחמיר אלא להקל מפני ששיעור אלפים אמה מדבריהם:

ד עיקר הקידוש בלילה כו' ומבדיל והולך עד סוף יום הרביעי. קשה דבגמרא משמע דעד יום הרביעי ולא עד בכלל ומצאתי ספר מוגה שכתוב בו עד סוף יום ג' והיא הגירסא הנכונה:

היה

פרק תשעה ועשרים

א מצות עשה מן התורה [א]לקדש [א]את יום השבת בדברים שנאמר זכור את יום השבת לקדשו. כלומר זכרהו זכירת שבח וקידוש. וצריך לזכרהו בכניסתו וביציאתו. בכניסתו בקידוש היום וביציאתו בהבדלה: **ב** וזהו נוסח קידוש היום. ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו ורצה בנו ושבת קדשו באהבה ורצון הנחילנו זכרון למעשה בראשית תחלה למקראי קדש זכר ליציאת מצרים כי בנו בחרת ואותנו קדשת מכל העמים ושבת קדשך באהבה וברצון הנחלתנו ברוך אתה ה' מקדש השבת: **ג** וזה [ב]נוסח ההבדלה. [ג]ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם המבדיל בין קדש לחול ובין אור לחשך בין ישראל לעמים ובין יום השביעי לששת ימי המעשה. ברוך אתה ה' המבדיל בין קדש לחול: **ד** עיקר [ג]הקידוש בלילה. אם לא קידש בלילה בין בשוגג בין במזיד מקדש והולך כל היום כולו. ואם לא הבדיל בלילה מבדיל למחר ומבדיל והולך עד סוף יום [ג]שלישי. אבל אינו מברך על האור אלא בליל מוצאי [ד]שבת בלבד: **ה** אסור לאדם לאכול או [ה]לשתות יין משקדש היום עד שיקדש. וכן משיצא היום אסור לו להתחיל לאכול ולשתות ולעשות מלאכה או לטעום כלום עד שיבדיל. ולשתות [ד]מים מותר. שכח או עבר ואכל ושתה קודם שיקדש או קודם [ו]שיבדיל הרי זה מקדש ומבדיל אחר שאכל: **ו** מדברי [ה]סופרים [ז]לקדש על היין ולהבדיל על היין.

ואף

א טור סימן רע"א סמ"ג עשין כ"ט: ב טור סי' רצ"ט סמ"ג שם: ג טור סי' רע"א ורצ"ט סמ"ג שם: ד עי' בטור סי' רע"א: ה טור וסמ"ג שם:

הגהות מיימוניות

א [א] בפ' מי שמתו ופרק ג' דשבועות נשים חייבות בקידוש דבר תורה כל שישנו בשמירה ישנו בזכירה ע"כ: **ג** [ב] אבל כשהבדיל בתפלה מותר במלאכה אע"פ שעדיין לא הבדיל על הכום. וכן אם אמר רק המבדיל בין קודש לחול כך אמרינן בפרק שואל במערבא אמרי המבדיל בין קדש לחול ועבדי צרכייהו אבל לאכילה ושתייה צריך הבדלה על הכום כדאמימר בת טוות וכו' ע"כ: **ד** [ג] בה"ג ובפירוש ר"ת גם בהבדלה כל היום כולו אבל בס"ה כתב כבעמוד וכן בראבי"ה וכן באלפסי וכן סה"ת: [ד] רשב"ם פירש הטעם הואיל ותחלת ברייתו הוא כדאיתא פרק מקום שנהגו: **ה** [ה] צ"ע דלא מצאנו היתר אפילו למים והא דרבנן דבי רב אשי לא קפדי אמיא משמע בספר דלא קאי אקודם קידוש אלא אקודם הבדלה ע"ש דמייתי לה אדרב הונא ותנא משמיה דר' יעקב דאמר הטועם קודם שיבדיל מיתתו באסכרא כו' ע"ש. וכן מהר"ם אומר שאסור לטעום אפילו מים קודם קידוש וכן בשחרית קודם קדושא רבה ע"כ: [ו] וכתב בה"ג הא דאמר טעם מבדיל ה"מ באורתא אבל למחר אי לא טעים מידי מבדיל אבל אי טעים מידי ביום או בלילה אינו מבדיל ראבי"ה. אבל באלפסי כתב דאפילו למחר מבדיל אף על גב דטעים בין ביממא בין בליליא ע"כ: **ו** [ז] וכן פי' ר"י בפרק ערבי פסחים ובפרק מי שמתו ובפ"ג דשבועות דקידוש מדאורייתא אבל מה שהצריכו לאומרו על היין אינו אלא מדרבנן ע"ש, ע"כ:

כבית

מגדל עוז

דקדוקי המשהויין שעולה האלכסון יותר מתרי חומשי על ריבוע האמה ורבותינו ז"ל לא הקפידו בזה לפי שהוא דבר מועט ביותר ואין כל אדם יכול לעמוד עליו אך ר"מ ז"ל מאחר שנתחכם בחכמת התשבורת עמד וצירף כל אותן המשהויין לחשבון שמונה אמות אלו הנה זאת תקרנוה כן היא: **יט אפילו** עבד ושפחה עד סוף הפרק. פ' כילד מעברין (דף נ"ח):

פרק כ"ט א מצות עשה וכו' עד שבת וקידוש. פרק ערבי פסחים (דף ק"ו) מפורש להדיא: וצריך לזכרו עד בהבדלה. פרק ערבי פסחים ובברכות ובמכלתא אמרו זכור את יום השבת לקדשו בברכה. עוד מצאתי לו ראיה ריש מסכת נזיר דמתמה בתלמודא להדיא אילימא קדושא ואבדלתא והרי מושבע ועומד מהר סיני הוא וכ"כ הר"מ ז"ל מקוצי אלא שפירשו כר"ת ז"ל ועוד כתב סמך להוכיח על הבדלה שהוא מן התורה כמו הקידוש כמו שכתבתי לפנינו בסמוך. ועוד ראיתי אני כי אמרו ז"ל בפירוש זכור ושמור בדיבור אחד נאמרו לשון זכור הוא מצות עשה זכרהו בכניסתו שמקדשין אותו בדברים ברמזם ז"ל שבת כלה ולשון שמור שייך ביציאתו שלא ינהג בקדושת קדש מנהג חול עד שיבדילנו ויקבענו ויושיבנו על כנו ובפ"ק דשבועות ובפרק מי שמתו זכור ושמור כל שישנו בזכירה ישנו בשמירה והני נשי הואיל ואיתנהו בשמירה איתנהו בזכירה ע"כ. הנה עשו שמור לאו כדק"ל כל השמר פן ואל אינו אלא לא תעשה עוד רמזו ז"ל במדרש זכירה ביום ושמירה בלילה וכפשטה זה שמוסיפין מחול על הקדש וסודו ידוע למקובלים בסתרי התורה ולהם ארמוז גם אני ואומר זכירה בקידוש ושמירה בהבדלה בלאו הבא מכלל עשה ואף על פי ששניהם מן התורה הקידוש עיקר והבדלה טפילה לו כתשלומין דראשון. ומה נכבד רמזם בגלותם התם בשמעתין דיקנה"ז קדושא ואבדלתא חדא מילתא היא וכן ביארו דקידוש כניסתו דומה למלך שנכנס למדינה כו' כלשונם פרק כל כתבי הקדש שבת כלה שבת מלכה והבדלה במוצאי שבת דומה לאפרכוס שיוצא כו' והמשכיל ידום. ופשוטו נראה כן פרק ערבי פסחים בשמעתא דזכרהו על היין בכניסתו בשמעתא אסיקנא דכבוד יום עדיף מכבוד לילה תדע דהא מאן דלית ליה אלא כוס אחד אמרינן דלישבקיה עד למחר אי לא משום טעמא דחביבה מצוה בשעתה וכן פסק ר"י בר"י ן' מיגא"ש ז"ל, ועוד דסתם תלמודא בעי למימר אליבא דרב הונא טעם לא יקדש טעם יבדיל וכן מבעי ליה למימר דמבדיל אשכרא ולא מקדש אלא אחמרא ואע"ג דלא קיימן לפום הלכתא ריהטא דשמעתא הכי אזלא ובהדיא אמרינן התם מפסיקין לקידוש ואין מפסיקין להבדלה והכי נמי אסיקנא הא דאמר רב עמרם אמר רב שבת קובעת לקדוש ואינה קובעת להבדלה למדנו כי הקידוש עיקר והבדלה טפילה לו כל שומר שבת מחללו ואף כי שניהם מן התורה בזכירה ובשמירה הדברים אמורים אך הכוס מדברי סופרים כמו שיתבאר והאבן גדולה ע"פ הבאר. והנה יגעתי מצאתי לר"מ ז"ל פ"ז הלכות נזירות הדין מפורש מבואר בשמעתא קמייתא דמסכת נזיר:

ד ה עיקר הקידוש כו' עד ומבדיל אחר שאוכל. פרק ערבי פסחים: **ו** מדברי סופרים לקדש על היין ולהבדיל על היין. פרק ערבי פסחים ובכמה מקומות. ובהדיא א"ר חייא בר אבא א"ר יותנן אנשי כנסת הגדולה תיקנו להם לישראל קדושין והבדלות כלומר נוסח הברכות וקביעות מקום זכירתן בין בתפלה בין בברכת המזון וגמר דבריו בתחלה קבעוה בתפלה העשירו קבעוה על הכוס וכ"כ ר"מ ז"ל מקוצי וכן כתב הרמב"ן ז"ל בפירוש התורה בפרשת יתרו בפסוק זכור:

ואע"פ

דמר ינוקא בן רב חסדא כדעת בעסה"ד ערך אמימר, כי מפורש באגרת דרש"ג ח"ג פ"ר שאמימר זה נהרג תשפא היינו עג' שנה אחר רב אשי.

וכן אי אפשר לומר שמרימר הוא רב יימר (כי מר יימר לא נמצא כלל) כי מפורש שבת קמה: רב יימר אכשר עד מפי עד לבבור קרי עליה „מרימר" יימר שרא ביכרא, וכן פסחים ק. א"ל מרימר ואיתימא רב יימר למר זוטרא.

וכן רב יימר אי אפשר להיות אמימר כי מפורש שבועות ל: רב יימר ידע סהדותא למר זוטרא אתא לקמיה „דאמימר". וב"ק עט. בעי אמימר תקנו משיכה בשומרים או לא, אמר רב יימר ת"ש.

אך האמת כמו שבארנו, ובאגרת דרש"ג בלי שום ספק צ"ל תחת רב יימר, מרימר, וכמפורש בכמה מקומות שמרימר היה ריש בסורא ועל רב יימר לא מצינו בשום מקום שהיה בסורא.

והניח אחריו בן גדול בתורה את יהודה שהיה חבר למר בר רב אשי כמפורש ברכות מה:, אבל יהודה בר מרימר הנזכר כתובות נב: הוא קדמון כמבואר בערכו.

מרימר בר חנינא.

בזמן רבא כב"מ צז. שאוגר כודנייתא כי חזואי נפק לדלויי טעונה בהדייהו פשעו בה ומית אתו לקמיה דרבא.

מרינא. ערך בר מרינא.

ר' מרינוס, (תנא דברייתא).

נזכר כתובות ס. תניא ר' מרינוס אומר גונח יונק חלב בשבת, ובנדה לז. תניא ר' מרינוס אומר אין לידה וכו', ובתוספתא טהרות פ"ז נכנס לבקעה בימות הגשמים וטומאה בשדה פלונית, אמרו לפני ר' אליעזר הרי הוא של יחיד, פירש ר' מרינוס משמו כל שיש לה שם בפ"ע. והתוספתא מובא בקצרה ב"ב נו. ופי' הרש"בם פירש ר' מרינוס משמו של ר' יוחנן, ומזה הוציא בסה"ד שהיה תלמידו דר' יוחנן, אבל באמת הוא תוספתא והיה תנא.

ומפורש בירושלמי שביעות פ"ו ה"ב שהיה בזמן רבי דאמרו שם ר' מרינוס היה ערב לכלתיה בפני הדיינין ר' המא אבוה דר' הושעיא ובר קפרא — ושאלו לר"ח רבה. ור"ח שאל לרבי.

ומצינו שהיה לו בן בשם שבתאי כב"מ יז. אמרו כי הא דשבתאי בריה דר' מרינוס כתב לה לכלתיה איצטלא דמלתא — אתא לקמיה דר' חייא וכו'.

ר' מרינוס בריה דר' הושעיא רבה.

נזכר בירושלמי גיטין פ"ד ה"ו חולק שם עם אביו, וב"ר פ"צא־ט ר' חנינא ור' מרינוס תרוייהו בשם אבא נהוראי, ונזכר שהש"ר פ"ד־יב ושם ר' מרינות (וצ"ל מרינוס) בר' הושעיא.

ומצינו ר' אלעזר בר' מרינוס איכ"ר ספ"ב.

ובסה"ד עשה ממנו ג' ערכים וערבב התנא והאמורא יחד, ובאמת אינן אך שנים.

מרתא.

אבא בר מרתא שבת קבא:.

ר' יצחק בר מרתא פסחים לג:.

שמואל בר מרתא או ר' שמואל ברבות כה:, פסחים קיג:.

מרתא

מצינו פסחים קג. מרתא משמיה דר' יהושע אמר ניה"ק, והוא נזכר שם עם לוי ומר בריה דרבנא. ולא נודע מי הוא מרתא ומי הוא ר' יהושע, ויותר נכון גרסת דק"ם שם אות ז', מרונא משמיה דרי"בל, ומתיבת מרונא נשתבש למרתא שנתחברו הוי"ו והנו"ן ונעשה מזה תי"ו, והוא באמת מריון שאמר בשם רי"בל עירובין יט..

הודפס מאתר אוצר החכמה tablet.otzar.org עמוד 78

פ"ל ד אסור לקבוע סעודה ומשתה בע"ש וכו' ואעפ"כ מכבוד השבת שימנע אדם מן המנחה ולמעלה מלקבוע סעודה וכו'. כתב הטור על דברי רבינו וגרלה דלף קודם המנחה אין לקבוע דע"ש סמכא דגרסינן בפרק השולח (גיטין ל"ח:) שתי משפחות היו בירושלים אחת קבעה סעודתה בע"ש ואחת וכו' ושתיהן נעקרו עכ"ל. ומתוך דברי ה"ה נתיישב זה דרבינו מפרש ההיא דפרק השולח דוקא בקביעות סעודה שאינו רגיל בה בימות החול:

ומתוך דברי ה"ה תבין דמן המנחה דקאמר רבים היינו מתשע שעות ולמעלה ולא כהראב"ד שכתב שהוא מחצות ולמעלה. ויש קשה לדברי ה"ה מדתנן בר"פ ע"פ סמוך למנחה לא יאכל אדם עד שתחשך ואסיקנא (פסחים ק"ז:) דסמוך לחולה או לחיה ביום הכפורים מברכין עליו שהרי שבת מעבירה: **כח** [א]יום טוב שחל להיות באמצע שבת אומר בהבדלה המבדיל בין קדש לחול ובין אור לחושך ובין ישראל לעמים ובין יום השביעי לששת ימי המעשה כדרך שאומר במוצאי שבת שסדר ההבדלות הוא מונה. ואין צריך לברך לא על הבשמים ולא על הנר. וכן אינו צריך לברך על הבשמים במוצאי יום הכפורים:

כט ולמה [ב]מברכים על הבשמים במוצאי שבת מפני שהנפש [ע]דואבת ליציאת שבת משמחין אותה ומיישבין אותה בריח טוב:

פרק שלשים

א ארבעה דברים נאמרו בשבת שנים מן התורה ושנים מדברי סופרים והן מפורשין על ידי הנביאים. שבתורה זכור ושמור. ושנתפרשו על ידי הנביאים כבוד ועונג שנאמר וקראת לשבת עונג ולקדוש ה' מכובד: **ב** [ג]איזהו כבוד זה שאמרו חכמים שמצוה על אדם לרחוץ פניו ידיו ורגליו בחמין בערב שבת מפני כבוד השבת [פ]ומתעטף בציצית ויושב בכובד ראש מיחל להקבלת פני השבת כמו שהוא יוצא לקראת המלך. וחכמים הראשונים היו מקבצין תלמידיהן בערב שבת ומתעטפים ואומרים בואו ונצא לקראת שבת המלך: **ג** [ד]ומכבוד השבת שילבש כסות נקיה. ולא יהיה מלבוש החול כמלבוש השבת. ואם אין לו להחליף [ה]משלשל טליתו כדי שלא יהא מלבושו כמלבוש החול. [ו]ועזרא תיקן שיהו העם מכבסים בחמישי מפני כבוד השבת: **ד** *אסור לקבוע סעודה ומשתה בערב שבת מפני כבוד השבת. ומותר [ז]לאכול ולשתות עד שתחשך. ואע"פ כן מכבוד השבת שימנע אדם מן המנחה ולמעלה מלקבוע סעודה כדי שיכנס לשבת כשהוא מתאוה לאכול: **ה** [ח]מסדר אדם שולחנו בערב שבת ואף על פי שאינו צריך אלא לכזית. וכן מסדר שולחנו במוצאי שבת ואף על פי שאינו צריך אלא לכזית. כדי לכבדו בכניסתו וביציאתו. וצריך לתקן ביתו מבעוד יום מפני כבוד השבת. ויהיה נר דלוק ושולחן ערוך לאכול ומטה מוצעת שכל אלו לכבוד שבת הן: **ו** אע"פ [ט]שהיה אדם חשוב ביותר ואין דרכו ליקח דברים מן השוק ולא להתעסק במלאכות שבבית חייב לעשות דברים שהן לצורך השבת בגופו שזה הוא כבודו. חכמים הראשונים מהם מי שהיה [י]מפצל העצים לבשל בהן. ומהן מי שהיה מבשל או מולח בשר או גודל [יא]פתילות או מדליק נרות. ומהן מי שהיה יוצא וקונה דברים שהן לצורך השבת ממאכל ומשקה אף על פי שאין דרכו בכך. וכל המרבה בדבר זה הרי זה משובח:

איזהו

השגת הראב"ד

*אסור לקבוע סעודה ומשתה וכו'. כתב הלאפ"ד ז"ל דוקא שאסור לקבוע מן המנחה ולמעלה, עכ"ל:

בח יו"ט שחל להיות וכו'. נמולין סוף הכל שומטין (דף כ"ו:) מימרא שם כלשון רבינו: ואינו צריך לברך על הבשמים במוצאי יום הכפורים וכו'. זה מבואר ומוסכם והמנהג שלא לברך על הבשמים לא במוצאי יו"ט ולא במו"ש ליו"ט כמזכר למעלה שהוא מנהג יקנה"ז. וכבר נתנו טעם לפי שאין הנפש דואבת אלא ביציאת שבת שהיתה מכל מלאכה ומ"מ כשחל יו"ט להיות באחד בשבת עונג יו"ט עולה בבשמים. וכתב רבינו ואינו צריך לפי שברכת הריח ברכה הנאה היא ומברך אותה בכל עת ובכל זמן כמבואר בהלכות ברכות:

פרק ל א ארבעה דברים נאמרו בשבת וכו':

א זהו וכו'. פ' במה מדליקין (שבת כ"ה:) אמר רב חנן אמר רב הלקת גר בשבת חובה רחיצת ידיים ורגליים בחמין רשות ואני אומר מנוה מאי מנוה דאמר רב יהודה כך היה מנהגו של ר' יהודה בר אלעאי ע"ש מביאין לו עריבה מלאה חמין ורוחץ בה פניו ידיו ורגליו ומתעטף ויושב בסדינין המצויילים ע"כ:

ב וחכמים הראשונים וכו'. בכל כתבי (דף קי"ט.) ר' תנינא מיעטף וקאי אפניא דמעלי שבתא אמר בוחו ונצא לקראת שבת מלכא:

ג ומכבוד השבת וכו'. פרק אלו קשריס (דף קי"ג.) וכבדתו אלא יהא מלבושך של שבת כמלבושך של חול אמר רב הונא ים לו להחליף יחליף אין לו להחליף ישלשל בבגדו ופרש"י ז"ל ישלשל כלפי מטה שירחו מרוכין: ועזרא תיקן וכו'. ב"ק בפ' מרובה (דף פ"ב.):

ד ואסור לקבוע וכו'. בגיטין פרק השולח (דף ל"ח:) שתי משפחות היו בירושלים אחת קבעה סעודתה בע"ש ואחת בשבת פירוש בזמן בית המקדש ושתיהן נעקרו. וכתבו המפרשים ז"ל אע"פ שמותר לאכול עד שתחשך ואפילו להתחיל נמי ה"מ לצורך שעה אבל לעשות כך תמיד לא דמיחזי כמזלזל בכבוד שבת. והשגות א"ל דוקא שאסור לקבוע מחצות ולמעלה ע"כ. וגרלה מלשון רבינו שסעודה ומשתה שאינו נוהג בימות החול אסור לעשותו בע"ש וכל היום בכלל האיסור והוכיח כן ממימרא דגיטין ולאכול ולשתות בלא קביעת סעודה אפילו סעודה שרגיל בחול כל היום מותר להתחיל ומבואר כן פ' ערבי פסחים (דף ל"ט:) וכר' יוסי. ולקבוע סעודה שנהג בה בחול מלוה להמנע מתשע שעות ולמעלה לפי שסבור רבינו דלא"ג דקי"ל כר"י דאמר אוכל ושולן על שתחשך דהיינו דוקא בלא קביעות סעודה כל"ל לדעת רבינו ונכון הוא:

ה מסדר אדם וכו'. מימרא כל כתבי (שבת קי"ט:) לעולם יסדר אדם שלחנו בע"ש אע"פ שאינו צריך אלא לכזית ולעולם יסדר אדם שלחנו במו"ש ואע"פ שאינו צריך אלא לכזית: וצריך שיתקן וכו'. בריש מ"ק שם שני מלאכי השרת וכו':

ו אע"פ שהיה וכו'. שם (דף קי"ט.) רב אפרם מתרגם ריש רבא מלא שיבוטא דג שמנו כן רב הונא מדליק שרגא רב פפא פתיל פתילתא רבה ורב יוסף מלאכי ציבי ר' אבא זבין בתליסר אסתירי פטיעא בשרא וכו': אי

מגדל עוז

פרק ל **א ארבעה** דברים וכו' על מכונה. זה בכמה מקומות בתלמוד זכור ושמור בדיבור אחד נאמרו מה שאין הפה יכול לדבר ואין האוזן יכולה לשמוע: **ב** איזהו כבוד וכו' עד מפני כבוד השבת. פ' במה מדליקין (דף כ"ה): ומתעטף וכו' עד שבת המלך. פ' כל כתבי (דף קי"ט):

ג ומכבוד השבת עד כבוד השבת. פרק כל כתבי ופרק אלו קשריס (דף קי"ג) וירושלמי ופ' מרובה (דף פ"ו): **ד אסור** לקבוע סעודה וכו'. פ' ערבי פסחים (דף ק"ה) ופ' השולח בגיטין (דף ל"ח): כתב הראב"ד ז"ל דוקא שאסור לקבוע מן המנחה ולמעלה עכ"ל: ואני אומר איני מגיע לסוף דעתו דאי דוקא לקבוע מן המנחה ולמעלה מאי איריא בע"ש אפילו בחול נמי ומו מאי איריא סעודה ומשתה דהיינו סעודה גדולה אפילו סעודה קטנה נמי כדתנן פ' קמא דשבת לא יאכל אדם לפני הספר סמוך למנחה עד שיתפלל ולא יכנס וכו' עד ולא לאכול ואסיקנא אפילו סמוך למנחה גדולה ואפילו בסעודה קטנה דילמא אתי לאימשוכי וכ"ת דמיירי בשהתפלל כמו שהסכימו רבותינו בעלי התוס' ז"ל ריש פרק ערבי פסחים מ"מ שמעינן מינה דממשיך אחר סעודתו ואפי' היא קטנה ואתי לאימנועי מאכילת עונג שבת דהא קא שבע וכתיב נפש שבעה תבוס נפש ועוד דהא תניא בריש פרק ערבי פסחים לא יאכל אדם בערבי שבתות וערבי ימים טובים מן המנחה ולמעלה כדי שיכנס בשבת בשהות תאב דברי ר"י רבי יוסי אומר אוכל והולך עד שתחשך. והגע עצמך דבינו הראב"ד ז"ל כמאן ס"ל בהא אי כר' יוסי למה הוא אוסר מן המנחה דוקא דהא אפילו עד שתחשך קא שרי ר' יוסי ואי כר"י למה לי סעודה ומשתה דוקא אפילו אכילה פורתא קא אסר ר"י דהא לא יאכל קתני דמשמע לא יאכל כלל וכו' וכ"ת דהא בריישא משבשתא היא הא אסיקנא ריש ערבי פסחים דמתרלתא היא ורב פנחס בריה דרב אידי קבלה אלא ודאי ש"מ דבסעודה ומשתה כולהו אסרי דהא קמן דמודה ר' יוסי בערב הפסח משום חיובא דמצה ואפילו באכילה מועטת ומ"מ משום כבוד שבת מודי כולהו בסעודה ומשתה דאסיר תדע דגרסינן בגיטין פ' השולח גמרא מתניתין דעבד שבשבה אמר ר' חייא בר אבא אמר ר' יוחנן שתי משפחות היו בירושלים אחת קבעה סעודתה בע"ש ואחת קבעה סעודתה בשבת ושתיהן נעקרו והא התם בע"ש קתני דאסר דקי"ל דלא אמרינן דבר מכמיס למה נענשו בכך והכיאה ר"י אלפס בהלכות פ' כל כתבי הקדש להשמיענו שהיא הלכה. ומה טובו אהלי אפדנו שרומז ענינו בסדור דבריו ודקדוק לשונו אשר סמך לזה הלכה כרבי יוסי וכתב מותר לאכול ולשתות עד שתחשך עכ"ל. וסמך לזה שברמז המורה על מ"ש שכיונתי לדעתו שכתב ואעפ"כ מכבוד השבת שימנע אדם מן המנחה ולמעלה מלקבוע סעודה כדי שיכנס לשבת כשהוא מתאוה עכ"ל. וכלאסיק ריש ערבי פסחים בזה לא הזכיר בלשונו משום אלא לשון סעודה בלבד כלשון התלמוד דפ"ק דשבת לאולא כי הא דערבי פסחים ובפסק הרא"ש ז"ל לפרק: **ה** מסדר אדם שולחנו וכו' שכתבתי גם בפסק הרא"ש של משתה ולכתב בע"ש שתה כלשון רבי יוחנן דפרק השולח ובזה כתב מן המנחה ולמעלה כמסקנא דריש ערבי פסחים וכרלון הראב"ד ז"ל לפרש: **ה** מסדר אדם שולחנו וכו' עד ידו משבת. הכל פ' כל כתבי (דף קי"ט):

הגהות מיימוניות

כט [ע] ואמר רשב"ל נשמה יתירה נתנה בו באדם ערב שבת וכו' בפרק ב' דתענית ובפ' יו"ט שחל להיות ע"ש: **ב** [פ] בפ' במה מדליקין וכך היה מנהגו של ר"י בר' אלעאי: **ג** [נ] ולכך נהגו ללבוש שרגני"ט לבסות בגדי החול מי שאין לו להחליף ובירושלמי גרסינן א"ר יוחנן אוי לנו על עטיפה בשבת בעטיפת החול ע' בהלכות יו"ט פ"ו הלכה ט"ז ולשון המעתיק ששמע ממהר"ם ולכך נהגו ללבוש שרגני"ט ביו"ט מטעם שנם ביו"ט צריך להחליף וגם טעמא כי ביו"ט העולם שמחים ולבשו שרגני"ט שהוא מלבוש מתום ויזכרו את יום המיתה ולא יתגאה לבו עליו ע"כ: **ד** [ג] בע"פ הלכה כר' יוסי בע"ש וכן פסק רשב"ם וכן ס"ה ודלא כה"ג שפסק דלא שרי ר' יוסי אלא אם התחיל א"צ להפסיק אבל לכתחלה לא ע"כ: **ו** [ד] רבה ורב יוסף מצלחי ציבי ע"כ: [ה] רבא מלח שיבוטא רב פפא גדיל פתילתא רב הונא מדליק שרגא רב נחמן בר יצחק מבתף ועייל מכתף ונפיק: כתב

עין משפט נר מצוה

יז א מיי' פי"ז מהל' שבת הלכה ב ופכ"ג הלכ"ו סמג לאוין סה ועשין א טור שו"ע או"ח סימן שלד סעיף יז וסימן שסג סעיף א ג יד:
יח ב מיי' פכ"ג שם הלכ"א וסמג שם טור ושו"ע או"ח סימן שלד סעיף א:
יט ג מיי' פרק כ"ב שם הלכה טז סמג שם טוש"ע או"ח סימן שלה סעיף ב:
כ ד מיי' שם טור שו"ע שם סעיף ג:
כא ה מיי' פ"ב מהלכות יו"ט הלכה ד טור שו"ע או"ח סימן תקח סעיף י:
כב ו מיי' פכ"ג מהלכות שבת הלכה כה טור שו"ע או"ח סימן שלד סעיף ג:
כג ז מיי' שם טור שו"ע שם סעיף ד:
כד ח מיי' פכ"ג שם הל"א סמג שם טור ושו"ע או"ח סימן רנד סעיף ה:
כה ט טוש"ע או"ח סי' רנ סעיף א:
כו י כ מיי' פ"ל שם הלכה ט סמג עשין ל טור שו"ע או"ח סימן רעד סעיף א ב וסימן רפט סעיף א:
כז ל טוש"ע או"ח סימן שלד סעיף ב בהג"ה:
כח מ מיי' וסמג שם טוש"ע או"ח סימן רנא סעיף א:

הגהות וציונים

א] נראה להדיא דגירסת התוס' (לעיל עמוד א ד"ה אלא) היה במסקנא אלא אמר **אביי**, ולא "רב אשי" כבספרים שלפנינו וכן יותר נכון (רש"ש עיי"ש, גנזי יוסף): ב] נראה להגיה **לכתבי הקדש** במקום לס"ת ועיין בלשון התוס' לעיל עמוד א ד"ה אלא (רש"ש): ג] [גי' הערוך בערך רד **הדראה** פי' לחם עב ובלע"ז ארד"ן (גליון): ד] נדצ"ל **מפרש**: ה] נדצ"ל **לשתות** (מנחם משיב נפש): ו] בכת"י נוסף לפי שאין זו: ז] צ"ל **שנראה** (מהרש"ל) וכ"ה בכת"י: ח] כת"י **באו**: ט] עיין ב"י או"ח סי' שלה שהעתיק לשון התוס' **בשנשפך** מן היין לארץ ומש"כ בזה הפרישה: י] **ואומר** (כ"ה לשון התוס' בפרישה שם): כ] [צ"ל **לא תעשה כל מלאכה** שמות כ] (גליון): ל] כ"ה בדפו"י לא "תעשו" כל מלאכה, ועיין הגי' בתוס' ד"ה והתנא והגהת הגליון אות כ:

גמרא

אלא אמר רב אשי[א] [א]שלש מחיצות ולחי אחד זה מבוי שאינו מפולש ג' מחיצות בלא לחי זהו מבוי המפולש ואפילו לרבי אליעזר דאמר בעינן לחיים הני מילי לאוכלין ומשקין אבל לספר תורה[ב] בחד לחי סגי:

מתני' [ב]מצילין [א]מזון ג' סעודות הראוי לאדם לאדם הראוי לבהמה לבהמה כיצד נפלה דליקה בלילי שבת מצילין מזון ג' סעודות בשחרית מצילין מזון ב' סעודות במנחה מזון סעודה אחת ר' יוסי אומר לעולם מצילין מזון שלש סעודות:

גמ' מכדי בהיתרא קטרח נציל טפי [ג]אמר רבא [ג]מתוך שאדם בהול על ממונו אי שרית ליה אתי לכבויי א"ל אביי אלא הא דתניא [ד]נשברה לו חבית בראש גגו מביא כלי ומניח תחתיה [ד]ובלבד שלא יביא כלי אחר ויקלוט כלי אחר ויצרף התם מאי גזירה איכא ה"נ גזירה שמא יביא כלי דרך רה"ר גופא [ג]נשברה לו חבית בראש גגו מביא כלי ומניח תחתיה ובלבד שלא יביא כלי אחר ויקלוט כלי אחר ויצרף [ד]נזדמן לו אורחין מביא כלי אחר וקולט כלי אחר ומצרף ולא יקלוט ואחר כך יזמין אלא יזמין ואח"כ יקלוט [ה]ואין מערימין בכך משום רבי יוסי בר יהודה אמרו מערימין לימא בפלוגתא דרבי אליעזר ור' יהושע קמיפלגי דתניא [ו]אותו ואת בנו שנפלו לבור רבי אליעזר אומר מעלה את הראשון על מנת לשוחטו והשני עושה לו פרנסה במקומו בשביל שלא ימות רבי יהושע אומר [ה]מעלין את הראשון על מנת לשוחטו ואינו שוחטו ומערים ומעלה את השני רצה זה שוחט רצה זה שוחט ממאי דילמא עד כאן לא קאמר רבי אליעזר התם דאפשר בפרנסה אבל הכא דלא אפשר לא ועד כאן לא קאמר רבי יהושע התם משום דאיכא צער בעלי חיים אבל הכא דליכא צער בעלי חיים לא ת"ר [ו]הציל פת נקיה אין מציל פת הדראה[ג] פת הדראה מציל פת נקיה [ז]ומצילין מיום הכפורים לשבת אבל לא משבת ליום הכפורים ואין צריך לומר משבת ליום טוב ולא משבת לשבת הבאה ת"ר [ז]שכח פת בתנור וקידש עליו היום מצילין מזון שלש סעודות ואומר לאחרים בואו והצילו לכם וכשהוא רודה לא ירדה במרדה אלא בסכין איני והא [ח]תנא דבי רבי ישמעאל (א) [א]לא תעשה כל מלאכה יצא תקיעת שופר ורדיית הפת שהיא חכמה ואינה מלאכה [ט]כמה דאפשר לשנויי משנינן א"ר חסדא [ט]לעולם ישכים אדם להוצאת שבת שנאמר [ב]והיה ביום הששי והכינו את אשר יביאו לאלתר [י]אמר ר' אבא בשבת חייב אדם לבצוע על שתי ככרות דכתיב [ג]לחם משנה [כ]אמר רב אשי חזינא ליה לרב כהנא דנקט תרתי ובצע חדא אמר [ג]לקטו כתיב רבי זירא [כ]הוה בצע אכולה שירותיה אמר ליה רבינא לרב אשי והא מיחזי כרעבתנותא אמר ליה כיון דכל יומא לא עביד והאידנא הוא דקעביד לא מיחזי כרעבתנותא [ל]רבי אמי ורבי אסי [ל]כי מיקלע להו ריפתא דעירובא שרו עילויה אמרי הואיל ואיתעביד בה חדא מצוה ליתעביד בה מצוה אחרינא: כיצד נפלה דליקה כו': [מ]ת"ר כמה סעודות חייב אדם לאכול בשבת [מ]שלש רבי חידקא אומר ארבע א"ר יוחנן ושניהם מקרא אחד דרשו [ד]ויאמר משה אכלוהו היום כי שבת היום לה' היום לא תמצאהו בשדה רבי חידקא סבר הני תלתא היום לבר מאורתא ורבנן סברי בהדי דאורתא תנן נפלה דליקה בלילי שבת

מצילין

רש"י

אלא אמר רב אשי כו'. בין רבנן ובין בן בתירא כר' אליעזר סבירא להו דבעי ג' מחיצות וב' לחיים בעלמא והכא לגבי ספר אמרי רבנן מודה ר' אליעזר בלחי אחד ובן בתירא אמר דמודה ר' אליעזר אף בלא לחי: **בחד לחי סגי ליה.** מילתא דרבנן קא מפרשי[ד]:

מתני' נפלה דליקה בלילי שבת. קודם אכילה: **שחרית.** קודם סעודה: **לעולם הוא מציל.** הואיל ויומא בר הכי הוא ובהיתרא טרח דהא בני טלטול נינהו ולחצר המעורבת ואפי' טובא הוה שרי ליה אי לאו משום גזירה וכדמפרש בגמרא: **גמ' מכדי בהיתרא קטרח.** חזו לטלטול ולחצר המעורבת: **ואי שרית ליה.** לאתמולי בהצלה כולי האי מתוך שהוא בהול מינשי ליה שבת ואתי נמי לכבויי: **ויקלוט.** קילוח הנופל מן האויר: **ויצרף.** סמוך לגג כעין שאיבה אלא שאינו ראוי לשאוב שהגג חלק והיין אינו בגומא מצרף כלי לגג שיזוב מן הגג לכלי והוא אוחז הכלי בידו: **התם מאי גזירה איכא.** כיון דמידי דהתירא הוא אמאי לא יקלוט ויצרף: **שמא יביא כלי כו'.** מתוך שהוא מחזר על כלים הרבה ישכח ויביא: **ולא יקלוט ואח"כ יזמין.** אורחים דבשעת קליטה לא מיבעיא ליה: **אין מערימין בכך.** לזמן אורחים שאינן צריכין לאכול[ה] ויותירו: **שנפלו לבור.** בי"ט ואין שניהם ראוים לשחיטה ביום אחד: **ואינו שוחטו.** שמואל לו עלילה שמא חברו שמן ממנו: **עד כאן לא קאמר ר' אליעזר.** דאין מערימין: **הציל פת נקיה.** לשלש סעודות: **לא יציל פת הדראה.** פת קיבר שניטל הדרה לפי שאין[ו] ערמה כשרה לומר פת הדראה נוחה לי: **אבל לא משבת ליום הכפורים.** כגון אם חל יוה"כ באחד בשבת דהא לא אכיל עד לאורתא ולאורתא ליטרח ולייתי: **ואין צריך לומר משבת לי"ט.** דיכול להכין בו ביום: **מרדה.** כלי שרודין בו הפת ומפרידין אותו מכותל התנור שנדבק בה לא ירדה אותו במרדה שהוא דרך חול: **ישכים אדם.** בע"ש לטרוח ולזמן הוצאת שבת: **והכינו את אשר יביאו לאלתר.** בשעת הבאה הכנה והבאה בהשכמה היא דכתיב וילקטו אותו בבקר בבקר (שמות טז): **לבצוע.** ברכת המוציא: **נקיט תרתי.** אוחזן בידו: **לקטו כתיב.** למשמע אחיזה אבל בליעה לא כתיב משנה: **בצע לכוליה שירותיה.** פרוסה גדולה ודי לו בה לאותה סעודה ולכבוד שבת ונראה[ז] כמחבב סעודת שבת להתחזק ולאכול הרבה: **כי מקלע להו.** פעמים שהעירוב בביתם ופעמים בבית אחד משאר בני אדם: **שרו ביה.** היינו ברכת המוציא שהיא התחלת אכילה. שרו מתחילין: **תלתא היום.** למנין שלש סעודות בא[ח]:

לעולם

תוספות

הא דתניא נשברה לו חבית בראש גגו. הקשה הרב פורת אמאי לא פריך ממתניתין דריש חבית (לקמן קמג:) דתנן חבית שנשברה מצילין ממנה מזון שלש סעודות ואומר לאחרים בואו והצילו לכם ובלבד שלא יספוג ותירץ דההיא איכא למימר כגון שהחבית בכרמלית דחיישינן שמא יעביר כלי ד' אמות בכרמלית אבל בהך ברייתא קתני בהדיא בראש גגו ור"י תירץ דהתם מיירי כשנשפך[ט] היין לארץ דחיישינן שמא יספוג אומר[י] ה"ר שמואל בשם ר"ת דדוקא נשברה לו חבית אבל נסדקה ועושה טיף טיף מותר להביא כלים לקלוט ולצרף דאינו בהול כל כך להביא כלים דרך רה"ר כמו כשנשברה:

כלי אחר ויקלוט כלי אחר ויצרף. אומר ר"י דזו אף זו קתני לא מבעי לקלוט דמינכר שמציל דאסור אלא אפילו לצרף דלא מינכר כולי האי שהוא מציל אסור: **הציל פת נקיה לא יציל פת הדראה.** אומר ר"י כשאפו בי"ט של פסח מצות מסולת נקיה שיש לו די לצורך י"ט אין אופין אחריהן פת של הדראה אלא מתחילה יעשה של הדראה ואחרי כן יעשה הנקיה:

אבל לא משבת ליום הכפורים. פירש בקונטרס למוצאי יוה"כ וא"ת פשיטא דחול גמור הוא ומ"ש משבת למוצאי שבת וי"ל דמצוה לאכול במוצאי יוה"כ כדפי' לעיל (ג) (דף קיד:) ועוד לפי שהתענו מותר יותר אי נמי ליום הכפורים עצמו קאמר ולהאכיל התינוקות:

והתנא דבי רבי ישמעאל[כ] כל מלאכת עבודה לא תעשו. וא"ת ואמאי מייתי קרא [ו]דכל מלאכת עבודה דכתיב גבי י"ט הא אפי' בשבת דכתיב לא תעשה מלאכה סתם ולא כתיב עבודה שרי לתקוע ולרדות מן התורה כדמשמע הכא דאשבת מייתי לה ופירש רבינו שמואל דגרס כל מלאכה לא תעשו[ל] ורשב"א מפרש דלעולם מכל מלאכת עבודה אימעיט תקיעה ורדייה ושבת ילפינן מי"ט דאין בין י"ט לשבת אלא אוכל נפש בלבד[מ] כדכתיב אך אשר יאכל לכל נפש (שמות יב):

שהיא חכמה ואינה מלאכה. וכיון דמדאורייתא שריא אע"ג דמדרבנן אסירא כדאמר בראש השנה (דף לג.) אין מעכבין את התינוקות מלתקוע הא נשים מעכבין הכא הוה לן למישרי משום ג' סעודות:

במנחה

מסורת הש"ס עם הוספות

א) [לקמן קכ.], ב) לקמן קכ:, ג) לעיל מג: ע"ש, ד) [לקמן קכ.], ה) מילה לו. [תוספתא דמילה פ"ג], ו) לקמן קכד., ו) [תוס' פרק י"ד], ז) [שם], ח) לקמן קלא: ע"ש ר"ה כט: ע"ש, ט) [לקמן קכט: וש"נ], י) [ברכות לט:], כ) ברכות לט:, ל) כה"ג לעיל קיג. (רש"ש), מ) כתובות דף סד:, נ) (ויקרא כג ז) במדבר כט, ס) לקמן קכד ע"א.

הגהות הב"ח

(א) גמ' והא תנא דבי ר' ישמעאל לא תעשו ל]. נ"ב עי' בפ' ר"א דמילה דף קלא ע"ב דגורס קרא דכל מלאכת עבודה לא תעשו: (ב) תוס' ד"ה אבל וכו' כדפי' לעיל. נ"ב בפ"ק אלו קשרים ממש. וכ"כ התוס' סוף יומא דף פח בד"ה והאמר רב:

גליון הש"ס

[מכת"י גמרא אמר רבא מתוך שאדם בהול על ממונו אי שרית ליה אתי לכבויי. [ע' לעי]ל דף פז ע"ב בתוס' ד"ה לאסר מתוך וכו']: גמ' ואין מערימין בכך. מו"ק דף יג ע"ב:

תורה אור השלם

א) וְיוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבָּת לַייָ אֱלֹהֶיךָ לֹא תַעֲשֶׂה כָל מְלָאכָה אַתָּה וּבִנְךָ וּבִתֶּךָ עַבְדְּךָ וַאֲמָתְךָ וּבְהֶמְתֶּךָ וְגֵרְךָ אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ: [שמות כ, י] בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן מִקְרָא קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם כָּל מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ: [ויקרא כג, ז, ע' תורה והתנא והג' הב"ח א]

ב) וְהָיָה בַּיּוֹם הַשִּׁשִּׁי וְהֵכִינוּ אֵת אֲשֶׁר יָבִיאוּ וְהָיָה מִשְׁנֶה עַל אֲשֶׁר יִלְקְטוּ יוֹם יוֹם: [שמות טז, ה]

ג) וַיְהִי בַּיּוֹם הַשִּׁשִּׁי לָקְטוּ לֶחֶם מִשְׁנֶה שְׁנֵי הָעֹמֶר לָאֶחָד וַיָּבֹאוּ כָּל נְשִׂיאֵי הָעֵדָה וַיַּגִּידוּ לְמֹשֶׁה: [שמות טז, כב]

ד) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אִכְלֻהוּ הַיּוֹם כִּי שַׁבָּת הַיּוֹם לַייָ הַיּוֹם לֹא תִמְצָאֻהוּ בַּשָּׂדֶה: [שמות טז, כה]

ליקוטי רש"י

אותו ואת בנו. שאינן מותרין לשחוט שניהן היום [ביצה לז.]. **עושה לו פרנסה.** כל לשון פרנסה לשון עשיית צרכיה הוא קונדיי"ר בלע"ז כמו לפרנסה שמין באב (כתובות סח.) וכמו מוציאין לפרנסה ואין מוציאין למזונות (שם סט.) [גיטין סה:]. כל צורך סיפוק קרי פרנסה קונדרי"ר בלע"ז [ב"מ מו.]. **הדראה.** שניטל כל הדרה דהיינו פת קיבר [פסחים לו:]. **יצא תקיעת שופר.** דאפילו תקיעת הרשות לית בה איסורא דאורייתא [לקמן קלא:]. **ורדיית הפת.** דרדיית הפת שבות היא שהיא חכמה ואינה מלאכה [לעיל ג:]. **ריפתא דעירובא.** שערבו בו אתמול ערובי תלומין [ברכות לט:].

רבינו חננאל

אסקה רב אשי ג' מחיצות ולחי א' והוא מבוי שאינו מפולש שאין בו שיתוף ולא עירוב וזה להציל כתבי הקדש אבל אוכלין ומשקין אין מצילין אלא לחצר המעורבת דהלכת' כת"ק. **והא דאמר רבה** ב' **מחיצות ולחי אחד זהו מפולש** ב' מחיצות וב' לחיים זהו שאינו מפולש ואליבא דר' יהודה דאמר מי שיש לו ב' בתים בב' צדי רה"ר עושה לחי מכאן ולחי מכאן או קורה מיכן וקורה מיכן ונושא ונותן באמצע. והכי פי' דכד פסיק לה לרה"ר לרחבה מב' צדיה ב' בתים עושה לחי מיכן ולחי מיכן ומערב ונושא ונותן באמצע. **והתם** איכא פלוגתא דת"ק (וחנינא) [וחנניה] ורב אמר הלכה כת"ק ושמואל אמר הלכה (כחנינא) [כחנניה] וקאי במבוי שיש בו ב' מחיצו' בלבד כנגד זו וב' פתחים יש לו זה כנגד זה והאי איכא עליה לחי או קורה מיכן ולחי או קורה מיכן לר' יהודה דלא מצריך דלת יכול לערב אותו. **א"ל אביי** א"כ למר נמי כיון שמתערב יצילו לתוכן אוכלין ומשקין. ובא רב אשי ופירק וסלקא כותיה: **מצילין מזון ג' סעודות.** ואקשינן מכדי בהיתרא קא טרח דקתני להיכן מצילין לחצר המעורבת נציל טפי. ופרקי אמר רבה מתוך שאדם בהול על ממונו דאי שרית ליה להציל כל מאי דבעי אתי לכבויי. **א"ל אביי** ואלא הא דתניא נשברה לו חבית בראש גגו מביא כלי ומניח תחתיה ובלבד שלא יביא כלי אחר ויקלוט כלי אחר ויצרף התם מ"ט לא יביא כלי אחר ויקלוט כלי אחר ויצרף והא בהיתרא קא טרח. **אהדר ליה רבה** התם נמי גזרו עליה דאי שרית לאתויי כלי [אחר יביא כלין] דרך רה"ר וכיון

הודפס מאתר אוצר החכמה tablet.otzar.org עמוד 246

[כז. - כז:]

עין משפט

א מיי' פ"ו מהלכות סוכה הלכה ז סמג עשין מג טוש"ע או"ח סימן תרלט סעיף ג:
ב *מיי' שם פ"ו הלכה טו סמג שם טוש"ע או"ח סימן תרלז סעיף א:
ג מיי' שם פ"ה הלכה כה סמג שם טוש"ע או"ח סימן תרלז סעיף ב:

שלטי הגבורים

א [טור סי' תרלט] ואף אם ירדו גשמים לא יעקרו הגשם ומיהו משאכל בה כזית דגן יצא אע"ג דשיעור אכילה בלא סוכה הוא כביצה שאני ליל ראשון שהוא חובה עפי ואפילו לא בעי למיכל אלא כזית אסור לאוכלו חוצה לה הלכך יוצא בו נמי ידי חובת סוכה:

לשון ריא"ז

[ה"ד אות א] כשם שמצוה לאכול מצה בליל יו"ט ראשון של פסח כך מצוה לישב(יא) בסוכה בלילי יו"ט ראשון של חג ונראה בעיני שצריך לאכול שם אכילת קבע של פת או של מיני תרגימא כמבואר בקונטרס הראיות:

ב ויוצאין בסוכה שאולה אבל לא בגזולה ופי' רש"י (לא. ד"ה אבל גזל עצים וכו') דלא משכחת סוכה גזולה אלא כשגזל סוכה עשויה בראש הספינה או בראש העגלה שאילו תקף בחבירו והוציאו מסוכתו קי"ל קרקע אינה נגזלת ואילו גזל עצים וסיכך בהן אין לו עליו אלא דמי עצים אפילו לא שינה בהם שום דבר ויצא בה בדיעבד ובעל העיטור (עשרת הדברות ה' סוכה פה:) כתב שאם גזל עצים וסיכך בהן ואינו רוצה ליתן דמיהם הוי נמי גזולה:

לשון ריא"ז

[שם אות ו] סוכה שאולה כשרה סוכה גזולה פסולה והוא שגזל סוכה המטלטלת כגון שגזל עגלה או ספינה שסככו ע"ג אבל אם גזל סוכה המחוברת לקרקע כגון שתקף את חבירו והוציאו מסוכתו וישב בה וכן העושה סוכתו ברה"ר אע"פ שגזל את הרבים קרקע אינה נגזלת ולעולם בחזקת בעליה עומדת והרי היא כסוכה שאולה וכשרה:

רבינו

בא לסתור דברי רבי יוחנן שהעמיד ברייתא דתפילין במניח ראשו בין ברכיו דאי לאו הכי אסור לפי שהעראי הוא קבע. מעתה אין לנו בתפלין אלא שלא יישן בהן לא קבע ולא עראי אלא א"כ מניח ראשו בין ברכיו לפיכך לא כתב הרב ז"ל ברייתא האמצעית(ג) וכתב האוסרת הכל* והמתרת הכל:

[כז.] **מתני'** רבי אליעזר אומר י"ד סעודות חייב אדם לאכול בסוכה. מפרש טעמא בגמ' דאמר קרא (ויקרא כג, מב) בסכות תשבו שבעת ימים תשבו כעין תדורו מה דירה אחת ביום ואחת בלילה אף סוכה אחת ביום ואחת בלילה ורבנן אמרי כדירה מה דירה אי בעי אכיל ואי בעי לא אכיל אף סוכה אי בעי אכיל ואי בעי לא אכיל. ולאו למימרא דאי בעי לא אכיל כלל אי נמי דלא אכיל פת דהא בפ' שלשה שאכלו מוכח דחייב אדם לאכול פת בשבתות וביו"ט דאמרינן(ד) (ברכות מט:) אמר רב אידי בר אבין אמר שמואל טעה ולא הזכיר של ר"ח בתפלה מחזירין אותו בבהמ"ז אין מחזירין אותו ואמרינן דהיינו טעמא משום דתפלה דחובה היא מחזירין אותו בבהמ"ז דאי בעי אכיל ואי בעי לא אכיל אין מחזירין אותו ופרכינן אלא מעתה שבתות וי"ט דלא סגיא דלא אכיל ה"נ דהדר א"ל אין. ובודאי כי אמרינן דבראשי חדשים אי בעי אכיל אי בעי לא אכיל לאו דוקא דאי בעי לא אכיל כלל שהרי אסור להתענות בהן (תענית טו:) אלא ודאי אי בעי לא אכיל פת דמיחייב בבהמ"ז קאמרינן ומינה דבשבתות וי"ט לא סגיא דלא אכיל פת. ודוחק הוא לומר דכי אמרינן התם דבשבתות וי"ט מחזירין אותו היינו דוקא בלילי יו"ט הראשון של פסח ושל סוכות כמו שדחקו זה בתוס' (ד"ה אי) דהא סתמא קתני התם שבתות וי"ט דלא סגיא דלא אכיל ומשמע דבכולהו קאמר. לפיכך נראה דמה שחדש הכתוב בלילי יו"ט הראשון של פסח מדכתב (שמות יב, יח) בערב תאכלו מצות היינו לחייבו בדין מצה ראויה דאילו מדין יו"ט יוצא בכל שהוא פת אפילו במצה עשירה וביו"ט הראשון של סוכות גמרינן נמי(ה) דמיחייב לאכול שיעור שהוא חייב לאכול בסוכה דאילו מדין יו"ט סגי ליה לאכול כבילה עראי חוץ לסוכה (כה.) וגמרינן מחג המצות דמיחייב לאכול שיעור המחויב לאכול בסוכה ולפיכך נראה שהוא חייב לאכול יותר מכביצה אלא שי"א (עי' ריטב"א ד"ה ושיעור אכילה) כך דכיון דגמרינן מחג המצות לגמרי גמרינן מיניה מה התם בכזית אף הכא בכזית ואע"ג דבשאר ימות החג כזית עראי הוא ורשאי לאכלו חוץ לסוכה אפ"ה בלילה הראשון כיון שהכתוב קבעו חובה* לאכלו בסוכה עשאו אכילת קבע. ואחרים אומרים(ו) דלהכי גמרינן לילי יו"ט הראשון של חג מחג המצות לומר שאפילו ירדו גשמים חייב לאכול בסוכה אע"ג דמפטר בה בשאר יומי (כח.):

גמ' תניא ר' אליעזר אומר אין יוצאין מסוכה לסוכה. לאכול בזו ולישן בזו או היום בזו ולמחר בזו: [כז:] ואין עושין סוכה בחולו של מועד. מי שלא ישב בסוכה יו"ט הראשון. ומפרשינן טעמא בגמ' משום דכתיב (דברים טז, יג) חג הסוכות

משנה וגמרא

[כז.] **מתני'** רבי אליעזר אומר י"ד סעודות חייב אדם לאכול בסוכה אחת ביום ואחת בלילה וחכמים אומרים א אין לדבר קצבה חוץ מלילי יו"ט הראשון בלבד ועוד אמר רבי אליעזר מי שלא אכל בלילי יו"ט הראשון ישלים בליל יו"ט האחרון וחכ"א אין לדבר תשלומין ועל זה נאמר (קהלת א, טו) מעות לא יוכל לתקון וחסרון לא יוכל להמנות: **גמ'** וחכ"א אין לדבר קצבה וכו': דגמרינן ט"ו ט"ו מחג המצות מה חג המצות לילה הראשון חובה דכתיב (שמות יב, יח) בערב תאכלו מצות מכאן ואילך רשות אף כאן לילה הראשון א חובה מכאן ואילך רשות: תניא רבי אליעזר(א) אומר [כז:] אין יוצאין מסוכה לסוכה ואין עושין סוכה בחולו של מועד וחכ"א ב יוצאין מסוכה לסוכה ועושין סוכה בחולו של מועד ושוין שאם נפלה שחוזר ובונה אותה בחולו של מועד: תניא רבי אליעזר אומר כשם שאין אדם יוצא ידי חובתו ביו"ט ראשון של חג בלולבו של חבירו דכתיב (ויקרא כג, מ) ולקחתם לכם משלכם כך אין אדם יוצא ידי חובתו (ב)ביו"ט הראשון של חג) בסוכתו של חבירו דכתיב (דברים טז, יג) חג הסוכות תעשה לך משלך וחכמים אומרים ג אע"פ שאמרו אין אדם יוצא בלולבו של חבירו ביו"ט הראשון של חג אבל יוצא הוא ידי חובתו ב בסוכתו של חבירו (ג)ביום טוב הראשון של חג) דכתיב (ויקרא כג, מב) כל האזרח בישראל ישבו בסוכות מלמד שכל ישראל ראוין לישב בסוכה אחת:

נסים

תעשה לך שבעת ימים סוכה הראויה לשבעה בעינן: ושוין שאם נפלה חוזר ובונה אותה בחולו של מועד. ואפילו הכי סבר ר' אליעזר [דכיון](ז) דמאותן עצים* עצמן חוזר ובונה אותה היא גופה חשבינן לה: וחכ"א אע"פ שאמרו שאין אדם יוצא י"ח ביו"ט הראשון של חג בלולבו של חבירו אבל יוצא אדם י"ח ביו"ט הראשון בסוכתו של חבירו. ומיהו דוקא בסוכה שאולה אבל גזולה ממעטי לה בגמ' אליבא דרבנן מדכתיב חג הסוכות תעשה לך.

והך סוכה גזולה דקא פסלינן הכא לאו בשהוציא חבירו מסוכתו דכיון דקי"ל קרקע אינה נגזלת הויא לה סוכה שאולה כדאיתא בריש פרק לולב הגזול (לא.) ולית בה משום מצוה הבאה בעבירה (ל.) כיון דלא קניא כלל וברשותה דמרא איתא אלא בשגזל עצים וסכך בהן עסקינן דאע"ג דמסקינן בריש פרק לולב הגזול (לקמן לא.) דכשרה גבי ההיא אתתא דנוהה ואמרה ריש גלותא וכולהו רבנן יתבי בסוכה גזולה ואמור רבנן פעיתא היא דא ואין לה אלא דמי עצים בלבד היינו בתר דעבידו רבנן תקנת מריש (שם) אבל מדאורייתא סוכה גזולה היא ופסולה אלא דבתר תקנתא כשרה דהפקר ב"ד הפקר (יבמות פט:) ואין לנגזל אלא דמי עצים בלבד. ומיהו משכחת סוכה גזולה ואפילו בתר תקנתא כגון סוכה העשויה בראש הספינה או בראש העגלה דכיון שהיא מטולטלת נגזלת.

ונמצא עכשיו דמוציא את חבירו מסוכתו אינה נגזלת ואפילו מדאורייתא כשרה. גזל עצים וסכך בהן פסולה מדאורייתא וכשרה אחר תקנה. אבל סוכה גזולה ומטולטלת פסולה אפילו אחר תקנה:

דכתיב כל האזרח בישראל ישבו בסוכות מכאן שכל ישראל ראוין לישב בסוכה אחת. פרש"י ז"ל ואי **אפשר שתהא של כולם דהא לא מטי שוה פרוטה לכל חד וחד אלא ע"י שאלה.** ובתוס' (ד"ה כל) כתבו שלא היה צריך לכך דכיון דכתיב לך (שם) גבי סוכה משמע אבל לא של שותפות כדמוכח בפ' ראשית הגז (חולין קלה:) גבי תרומה וחלה ופאה וטובא דקא חשיב התם ואפילו אתרוג דכתיב (ויקרא כג, מ) ביה לכם דמשמע לשון רבים אמרינן בפרק יש נוחלין (ב"ב קלז:) האחין שקנו אתרוג בתפיסת הבית ונטלו אחד מהם ויצא בו אם יכול לאוכלו כגון דאיכא אתרוג לכל חד וחד יצא ואם לאו לא יצא דלכם משמע שיהא כולו שלו ולא מקצתו. ולא דמי לבגדיהם ותרומתכם דפרק ראשית הגז (חולין קלה:) דשל שותפין בכלל משום דאיצטריך הכא למכתב לכם בלשון רבים משום דמבעי ליה למכתב ולקחתם בלשון רבים דדרשינן בפרק לולב הגזול (מא:) ולקחתם שתהא לקיחה לכל אחד ואחד. הלכך על כרחין מדמרבינן סוכה אחת לכל ישראל (ח)שמע מינה דלא דרשינן לך למעוטי שאולה [(ט)כי היכי דלא דרשינן ליה למעוטי שותפות משום רבוי דכלן] ומשום הכי מוקמינן ליה למעוטי גזולה. אבל אפשר שהוצרך רש"י ז"ל לומר כן כי היכי דלא נוקי רבויא דכל האזרח בישראל ישבו בסוכות

רש"י

מתני' ארבע עשרה סעודות. ובגמ' מפרש טעמא דרבי אליעזר דכתיב תשבו כעין תדורו מה דירה אחת ביום ואחת בלילה ורבנן מה דירה אי בעי אכיל אי בעי לא אכיל וסוכה נמי אי בעי אכיל כו': **אין לדבר קצבה.** אם רצה להתענות אין אנו זקוקים לו אלא אם יאכל לא יאכל אלא בסוכה: **חוץ מלילי יו"ט הראשון.** שאינו רשאי להתענות כדיליף בגמ': **ישלים סעודתו בלילי יו"ט האחרון.** בשמיני עצרת **להשלים מנין ארבע עשרה*** ואע"פ שאינו בסוכה ובגמ' מפרש טעמא: **גמ' מכאן ואילך רשות.** והכי ילפינן בפ' בתרא דפסחים (קכ.) ששת ימים תאכל מצות שביעי בכלל היה ויצא מן הכלל ללמד שאכילת מצות המועד (י)אינה חובה אלא אם באת לאכול תהא אכילתך מצה ולא חמץ ולא ללמד על עצמו יצא אלא ללמד על הכלל כולו יצא: והתם גופיה מנלן. דלילה הראשון חובה דכתיב בערב תאכלו מצות שינה עליו לקובעה חובה: **אין יוצאין מסוכה לסוכה.** לאכול בזו ולישן בזו או היום בזו ולמחר בזו: **ואין עושין סוכה בחולו של מועד.** מי שלא ישב בסוכה יו"ט הראשון וקאמר בגמ' טעמא דר' אליעזר דכתיב שבעת ימים ושמעינן דאין עושין סוכה בחוה"מ דאינה לשבעה וכן שמעינן דאין יוצא מסוכה לסוכה דא"כ לאו סוכה לשם שבעה הוא וטעמא דרבנן דאמר רחמנא עשה סוכה בחג: **לכם משלכם.** להוציא את השאול ואת הגזול: **כל האזרח בישראל ישבו בסוכת.** דמשמע בסוכה אחת וכל ישראל ישבו בה זה אחר זה:

שיטת ריב"ב

מתני' י"ד וכו'. ופירשו בגמ' טעמו של רבי אליעזר משום דכתיב תשבו כעין תדורו מה דירה אחת ביום ואחת בלילה אף סוכה אחת ביום ואחת בלילה: **אין לדבר קצבה.** דמה דירה אי בעי אכיל אי בעי לא אכיל אף סוכה אי בעי אכיל אי בעי לא אכיל. וקשיא ליה לרב דודי ז"ל הא תינח חולו של [(יב)מועד] שמותר בתענית כגון היסח הדעת מאכילה מחמת עסקים בדברים אחרים לא בתענית של צער ושל אבל אלא יו"ט מאי איכא למימר והא אמרינן במס' ברכות בפרק שלשה שאכלו (מט:) בראש חודש דאי בעי אכיל ואי בעי לא אכיל ובשבתות וימים טובים לא סגיא דלא אכיל וניחא ליה דשאני יו"ט של סוכה משאר ימים טובים דהא אקשיה רחמנא לדירה דאי בעי אכיל ואי בעי לא אכיל וכשם שהיה רבי אליעזר משנה בו להחמיר כך חכמים משנים בו להקל: **מי שלא אכל בלילי יו"ט וכו'.** בגמ' פריך וקאמר רבי אליעזר י"ד סעודות חייב אדם לאכול בסוכה כלומר מאי איריא לילי יום טוב הראשון הלא אף בשאר הימים חייב לאכול בסוכה לדעת רבי אליעזר ושנינן חזר בו רבי אליעזר והודה לדברי חכמים שאין חובת אכילת סוכה אלא בלילי יו"ט ראשון: **גמ' אין יוצאין מסוכה לסוכה.** משום בזיון: ואין עושין סוכה בחולו של מועד. בגמ' מפרש טעמא: **אבל יוצא אדם ידי חובתו בסוכתו של חבירו.** שאולה מוקמינן לה בגמ' אבל לא בסוכה גזולה והיכי דמי סוכה גזולה שפסולה כגון שגזל סוכה העשויה בראש העגלה ובראש הספינה שאין לה דין קרקע אבל אם תקף את חבירו והוציאו מסוכתו קרקע אינה נגזלת ואם גזל עצים וסכך בהם אין לו אלא דמי עצים בלבד ואין זה מבואר גם בדברי הרב רבי משה ז"ל (רמב"ם פ"ה הכ"ה) ככל הצורך:

הגהות וציונים
מהב"ח ושאר מפרשים

(א) בן יעקב (כ"י נ"י): (ב) בגמ' ובהרא"ש ליתא (ש"נ): (ג) היינו ברייתא הראשונה דמחלק בין קבע לעראי מחמת שהיא המכריע קרי ליה אמצעית וק"ל (מהר"ן שפירא, א"ש): (ד) דאמרינן התם כצ"ל (ד"ת): (ה) נמי מהתם דמיחייב כצ"ל (ד"ת): (ו) נ"ב זהו מדברי רבינו יהודה בתוס' (ד"ה אי בעי) פרק שלשה שאכלו (ברכות מט:) ועי' במ"ש שם הרא"ש (סי' כג) (ב"ח): (ז) נוסף בדפו"א: נ"ב גירסת ד"ת ואפי' לרבי אליעזר כיון דמאותן כו'. או שצ"ל ואפי' ר"א סבר הכי כיון כו' (פ"ש): (ח) נ"ב פירוש שאם היו דרשינן לך למעוטי שאולה הוו דרשינן נמי מיניה למעוטי דשותפין דלך נמי משמע למעוטי דשותפין כי היכי דמשמע למעוטי שאולה וא"כ קרא דכל האזרח בישראל למאי אתא אלא ודאי לך לא אתא למעט לשאולה ולא שותפות דהנהו ודאי שרי מרבויא דכל האזרח ולך מוקמינן ליה למעוטי גזולה (ב"ח): (ט) גי' מהר"ם: (י) נ"ב בו (ב"ח): (יא) בריא"ז איתא לאכול: (יב) נוסף בדפו"א:

הודפס מאתר אוצר החכמה tablet.otzar.org עמוד 299

עין משפט נר מצוה

תד א מיי' פ"ו מהל' מלה הלכה א:

תורה אור השלם

א) דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם כִּי תָבֹאוּ אֶל אֶרֶץ מוֹשְׁבֹתֵיכֶם אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לָכֶם: [במדבר טו, ב]

ב) בַּחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם בֵּין הָעַרְבַּיִם יַעֲשׂוּ אֹתוֹ עַל מַצּוֹת וּמְרֹרִים יֹאכְלֻהוּ: [במדבר ט, יא]

ג) וַיֹּאכְלוּ מֵעֲבוּר הָאָרֶץ מִמָּחֳרַת הַפֶּסַח מַצּוֹת וְקָלוּי בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה: [יהושע ה, יא]

ליקוטי רש"י

לא קרבו נסכים במדבר. באהל מועד שבמדבר כל ארבעים שנה [זבחים קיא.]. וכל שני כתובים אין מלמדין. מדהדר כתביה באידך ולא ילפיה מחבריה ש"מ דוקא הני קאמר [פסחים מה.]. הוה ליה למכתב חד ולשתוק [סנהדרין סז:]. מידי דהוה אחלה. דכתיב בבואכם אל הארץ ותניא בספרי ר' ישמעאל אומר שינה הכתוב ביאה זו מכל ביאות שבתורה שבכולן נאמר כי תבאו כי יביאך וכאן בבואכם ללמדך שכיון שנכנסו לה נתחייבו [כתובות כה.]. דכתיב גבחלה (במדבר טו) בבואכם אל הארץ והרי באו [נדה מז.]. עשה מצוה זו. של בכורות שבשבילה תיכנס לארץ ולהכי סמכינהו רחמנא להדדי [בכורות ה.]. ממחרת הפסח. יום הנפת העומר שהקריבו עומר תחלה [יהושע ה, יא]. הוא יום הקרבת העומר ממחרת יום הראשון של פסח [ראש השנה יג.].

[א]ביאה ומושב כתיב בהו ה"ק ללמד שכל מקום שנאמר ביאה ומושב אינו אלא לאחר ירושה וישיבה דברי ר' ישמעאל אי הכי אמר לו ר"ע הרי שבת שנאמר בו מושבות וא"ל שבת ק"ו היא נימא ליה אנא ביאה ומושב קאמינא חדא ועוד קאמר ליה חדא דאנא ביאה ומושב קאמינא ועוד דקא אמרת הרי שבת שנאמר בו מושבות שבת ק"ו היא במאי קמיפלגי בקירבו נסכים במדבר קא מיפלגי [ה] ר' ישמעאל סבר לא קירבו נסכים במדבר ור"ע סבר קירבו נסכים במדבר אמר אביי האי תנא דבי ר' ישמעאל מפיק מאידך תנא דבי ר' ישמעאל דתנא דבי ר' ישמעאל הואיל ונאמרו ביאות בתורה סתם ופרט לך הכתוב באחד מהן לאחר ירושה וישיבה אף כל לאחר ירושה וישיבה ואידך משום דהוה מלך וביכורים שני כתובים הבאים כאחד [ג]וכל שני כתובים הבאים כאחד אין מלמדין ואידך צריכי דאי כתב רחמנא מלך ולא כתב ביכורים הוה אמינא ביכורים דקא מיתהני לאלתר ואי כתב ביכורים ולא כתב מלך הוה אמינא מלך דדרכו לכבש לאלתר ואידך נכתוב רחמנא מלך ולא בעי ביכורים ואנא אמינא ומה מלך דלכבש לאחר ירושה וישיבה ביכורים לא כל שכן ואידך אי כתב הכי הוה אמינא מידי דהוה אחלה קמ"ל והשתא דאמרת חובת הגוף נוהגת בין בא"י בין בח"ל מושב דכתב רחמנא גבי שבת ל"ל איצטריך ס"ד אמינא הואיל ובענינא דמועדות כתיבא תיבעי קידוש[ה] כי מועדות קמ"ל מושב דכתב רחמנא גבי חלב ודם למה לי איצטריך סד"א הואיל ובענינא דקרבנות כתיבי בזמן דאיכא קרבן ניתסר חלב ודם בזמן דליכא קרבן לא קמ"ל מושב דכתב רחמנא גבי מצה ומרור[ו] למה לי איצטריך סד"א הואיל וכתיב [ב]על מצות ומרורים יאכלוהו בזמן דאיכא פסח אין בזמן דליכא פסח לא [א]קמ"ל ביאה דכתב רחמנא גבי תפילין ופטר חמור למה לי ההוא מיבעי ליה לכדתנא [ג]דבי ר' ישמעאל עשה מצוה זו שבשבילה תיכנס לארץ בשלמא למ"ד מושב כל מקום שאתם יושבים משמע היינו דכתיב [ג]ויאכלו מעבור הארץ [ז]ממחרת הפסח אכול מעיקרא לא אכול אלמא

אקרוב

רש"י

ביאה ומושב כתיב בהו. והיכי יליף מיניה מושב בלא ביאה דלמא האי דמפרש ביה ביאת הארץ הוא דלא בעי למימר כל מקום שאתם יושבים אבל מושב בלא ביאה אימא לך אפילו ח"ל: ה"ק. רבי ישמעאל[ג] שכל מקום שנאמר ביאה ומושב וחדא אתא ר' ישמעאל לאשמועינן דכתיב ביה נמי ביאת הארץ ומושבות: במאי קמיפלגי. מה ראה ר"ע שלא למד[ד] כר' ישמעאל דכיון דכתיב ביאה ומושב בארץ קאמר לאחר ירושה וישיבה: ר' ישמעאל סבר לא קירבו נסכים במדבר. [ה]ואע"ג דכתיב במילואים (שמות כט) וזה אשר תעשה על המזבח וכתיב ביה נסכים בעולת התמיד בקרבן ציבור הוא דהוו אבל היחידים לא נתחייבו בנסכים אלא מביאת הארץ ואילך לאחר ירושה וישיבה: ור"ע סבר קירבו נסכים. ליחיד במדבר משקרבו לרדים הלכך על כרחך אי להטעינה נסכים לבמה גדולה לא איצטריך קרא שכבר טעונה ועומדת וביאה האמורה כאן לא הוזכרה אלא מפני במת יחיד שהותרה בביאתן לגלגל כל י"ד שנה ובא הכתוב להטעינה נסכים: האי תנא דבי ר' ישמעאל. דלעיל דלית ליה ירושה וישיבה אלא היכא דכתיב מושב עם ביאה: מפיק מאידך תנא. מוצא[ה] מדעתו של תנא אחר[ו] דאפילו לא כתיב אלא ביאה לחודה אינו אלא לאחר ירושה וישיבה: ופרט לך באחת מהן. גבי מלך כתיב (דברים יז) כי תבא אל הארץ וגו' וירשתה וישבתה בה ואמרת אשימה עלי מלך: וביכורים. והיה כי תבוא אל הארץ (שם כו) דפריש בה נמי ירושה וישיבה: מלך דדרכו לכבוש. ישימו עליהם לאלתר ויצא לפניהם: מידי דהוה אחלה. דהכל מודים שנתחייבו בה מיד דכתיב בה (במדבר טו) בבואכם ותניא (בספרי פ' שלח לך) משונה ביאה זו מכל ביאות שבתורה שנאמר בהן כי יביאך כי תבאו וכאן נאמר בבואכם מכיון שבאו[ז] נתחייבו: למה לי. כיון דחובת הגוף היא פשיטא דנוהגת בכל מושבות: תבעי קידוש. ב"ד[ח] ולא נהיג קידוש אלא ביהודה כדאמר בסנהדרין (דף יא:) כל דרישות שאתה דורש יהיו בשכנו של מקום: גבי חלב ודם. חקת עולם לדורותיכם בכל מושבותיכם כל חלב וכל דם לא תאכלו (ויקרא ג): גבי מצה. בכל מושבותיכם תאכלו מצות (שמות יב): יאכלוהו. לפסח: בשלמא למ"ד כו'. ומושב דכתיב[י] גבי חדש נאו לירושה וישיבה אתא היינו כו':

לא

תוספות

במאי קמיפלגי. פי' בקונטרס מה ראה ר"ע לחלוק על ר' ישמעאל אבל לא בעי מה ראה רבי ישמעאל לחלוק על ר"ע משום דדריש לכם במה הנוהגת בכולכם כדפי' בקונטרס לעיל: לא קירבו נסכים במדבר. פי' עד שנתיישבו בא"י משום דכתיב בכל[ט] מושבותיכם [י]ואע"ג דכתיב גבי מילואים וזה אשר תעשה על המזבח וכתיב בהו נסכים בעולת תמיד בקרבן ציבור הוא דהואי אבל קרבן יחיד לא נתחייב בנסכים אלא מביאת הארץ ואילך ולאחר ירושה וישיבה ועל כן[כ] לא נתחייבו בנסכים במדבר דאי נתחייבו שוב לא הפסיקו אפילו בגלגל ור"ע סבר קירבו נסכים במדבר פי' ונסכים דכתיב בפ' שלח לך היינו נסכי יחיד אף בבמת יחיד דאי להטעין נסכים לקרבן יחיד בבמה גדולה לא איצטריך קרא שכבר טעונה ועומדת מזמן שהיו במדבר וא"כ מושב דקאמר לא לאחר ירושה וישיבה קאמר שהרי במדבר הקריבום שהיה קודם ולא בא אלא להתיר[ל] קרבן יחיד בבמת יחיד בביאתן לגלגל כל י"ד שנה ובא הכתוב להטעינם נסכים: הואיל ונאמרה ביאה בתורה סתם. בפ' בהעלותך על בחדש הראשון[מ] פי' רש"י דפרשה שבראש הספר לא נאמרה עד אייר למדת שאין מוקדם ומאוחר בתורה ולמה לא פתח בזו מפני שהוא גנותן של ישראל שכל ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר לא הקריבו אלא פסח זה בלבד וא"ת ולמה לא הקריבו וי"ל דסבירא להו כתנא דהכא דאמר שכ"מ שנאמר ביאה אינו אלא אחר ירושה וישיבה ובפסח נאמר ביאה[נ] וא"ת א"כ היאך הקריבו גם פסח זה וגם אותו פסח שעשו בימי יהושע קודם שנכבשה ונתחלקה הארץ וי"ל שעשו ע"פ הדיבור וא"ת כיון שמן הדין לא היה להם לעשות מה גנות היה להם וי"ל דהיינו גנותם שגרמו שנשתהו ליכנס לארץ עד מ' שנה מפני עון מרגלים ולפיכך לא נצטוו ואם היו זוכים ליכנס לארץ מיד היו מצווים מיד עוד י"ל דס"ל כי האי תנא דאמר דביאה הכתוב גבי תפילין משמע עשה מצוה זו שבשבילה תכנס לארץ וכן משמע ביאה דכתיב גבי פסח וא"ת א"כ למה לא עשו כי אם פסח אחד וי"ל לפי שהיו רובם ערלים וכתיב (שמות יב) כל ערל לא יאכל בו והיינו גנותם ומ"מ אינם חוטאים במה שלא עשו אותו דהא ערל אסור באכילת פסח וא"ת למה לא מלו לפי שלא נשבה להם רוח צפונית כל ארבעים שנה שהיו במדבר לפי שהיו נזופים בעון מרגלים וכן משמע במסכת חגיגה (דף ו.)[מ]:

[בכורים לא כ"ש כו'. לית ליה השתא הך סברא דלעיל בכורים דמתהניא לאלתר] ת"י: מושב דכתב רחמנא גבי מצה למה לי. תימה דבסוף ערבי פסחים (פסחים דף קכ.[נ]) מפיק מיניה לקובעו חובה בזמן הזה וי"ל דשמא תנאי הוא דהאי תנא מפיק ליה מבערב תאכלו מצות[ט]: בזמן דאיכא פסח אין בזמן דליכא פסח לא קמ"ל מושבותיכם. וא"ת ביאה דכתיב גבי פסח[ס] למה לי וי"ל דאתא לומר עשה מצוה זו שבשבילה תיכנס לארץ וא"ת מבערב תאכלו מצות (שמות יב) נפקא דהכתוב קבעו חובה ועל כרחך שלא בזמן פסח מיירי דאי בזמן פסח מעל מצות ומרורים נפקא (פסחים דף קכ.) וי"ל דתרי קראי מושבותיכם ובערב תאכלו מצות צריכי חד לח"ל בזמן שבית המקדש קיים וחד לחוצה לארץ בזמן שאין בית המקדש קיים: ממחרת הפסח אכול מעיקרא לא אכול. [ע]הקשה ה"ר אברהם אבן עזרא היכי אמרינן ממחרת הפסח דהכא הוי ששה עשר בניסן שנקרב העומר דלמא ממחרת הפסח ממחרת שחיטת הפסח קאמר דהיינו ט"ו בניסן שעדיין לא נקרב העומר דהכי נמי אשכחן בפרשת מסעי[פ] דכתיב ממחרת הפסח יצאו בני ישראל והם יצאו בט"ו ואומר ר"ת דהאי ממחרת הפסח דהכא היינו ט"ו בניסן נמי[צ] קאמר וה"פ דקרא ויאכלו מעבור הארץ כלומר מן הישן ממחרת הפסח שהרי הוצרכו לאכול מצות וקלוי דהיינו חדש לא אכלו עד עצם היום הזה דהיינו ט"ז בניסן לאחר שקרב העומר וה"נ אשכחן ט"ז דאיקרי בעצם היום הזה דכתיב[ק] ולחם וקלי וכרמל לא תאכלו עד עצם היום הזה ור"י מפרש נהי דבעלמא ממחרת הפסח הוי ט"ו (א) הכא ר"ל ט"ז ולשון התורה לחוד ולשון נביאים לחוד ולשון חכמים לחוד ועל כרחך צ"ל כן דאם לא כן אמאי איצטריך למימר מעיקרא לא אכול הא אין לחלק בין ט"ו לקודם ט"ו כיון דאכתי לא איקרב עומר אלא פשיטא דר"ל ט"ז דהיינו ממחרת אכילת הפסח והיא דפ' מסעי ר"ל ממחרת שחיטת הפסח כדפירשתי. [וע"ע תוס' ר"ה יג. ד"ה דאקריבו]:

אקרוב

מסורת הש"ס עם הוספות

א) זבחים קיא. חגיגה ו: [ע"ש], ב) [לעיל כד. וש"נ], ג) [בכורות ה.], ד) ר"ה יג., ה) עי' תוס' זבחים קיא. ד"ה לדברי, ו) ויקרא כג יד, ז) במדבר ט א, ח) שמות יב כה, ט) שמות יב יח; פסחים שם, י) [עי' בירושלמי דמסכת חלה פרק ג], כ) במדבר לג ג.

הגהות הב"ח

(א) תוס' ד"ה ממחרת וכו' דבעלמא ממחרת הפסח הוי ט"ו אבל הכא:

הגהות וציונים

א] בדפו"ס נוסף בית דין: ב] "ומרור" ל"ג (שיטה לא נודע למי, מהר"י בירב) או שהוא לאו דוקא (רמב"ן, ריטב"א, רש"ש): ג] "ה"ק רבי ישמעאל" ליתא בדפו"ס, ומתחיל הדיבור "שכל מקום שנאמר ביאה ומושב": ד] דפו"ס שלא לומר: ה] צ"ל מוציא (ב"ש): ו] בדפו"ס נוסף דאמר: ז] דפו"ס בבואכם משבאו נתחייבו: ח] בכת"י הפסק הנקודה הוא כאן: ט] נדצ"ל בהו: י] יש להוסיף ופ"ה (ב"ש): כ] דפו"י ועי"כ, וצ"ל ועל כרחך (רש"ש והג"ר שמחה מדעסוי): ל] צ"ל להיתר (באה"מ): מ] [ויש לא מצאתי וצ"ל יבמות עב. והתם מבואר להדיא כך וע"ע שם בתוס' ד"ה משום (גליון): נ] [שם ליתא ועי' רש"ל ודש"א (גליון) עיי"ש דדיבור זה גליון הוא ואינו מבעלי התוס', ובמהרש"א כתב עוד דשייך לסוף ד"ה בזמן דאיכא, עיי"ש, ובחזו"א כתב דנראה דכצ"ל "תימה דבסוף ערבי פסחים מפיק ליה מבערב תאכלו מצות וי"ל דשמא תנאי הוא דהאי תנא מפיק מיניה לקובעו חובה בזמן הזה": ס] צ"ל היינו נמי ט"ו בניסן קאמר (באה"מ):

הודפס מאתר אוצר החכמה tablet.otzar.org עמוד 85

לא הוו צריכי. שנסתפקו מן המן שבכליהם: אל ארץ נושבת. מעבר הירדן ואילך שהיא חשובה מארץ סיחון ועוג כדלקמן במשה שהיה מתאוה ליכנס לה וקרי לה עובה[ב]: קצה ארץ כנען. בערבות מואב ששם מת משה שהיא ארץ האמורי ועל שפת הירדן שהוא קצה מארץ כנען: חבר שלשים. שנסתפקו מעוגות שהוליאו ממצרים דכתיב (שמות טז) ויקשו מאליהם ויבאו כל עדת בני ישראל אל מדבר סין אשר בין אילים ובין סיני בחמשה עשר יום לחדש השני וכתיב בתריה בשבתו על סיר הבשר וגו' וכתיב (שם) הנני ממטיר לכם לחם אלמא בששה עשר בחייר המן התחיל לירד: ויבכו בני ישראל. שלשים יום עמדו בערבות מואב לבכי ומצלצוה יהושע להסיען הכינו להם צדה לדרך ג' ימים ובשלישי עברו את הירדן דכתיב בעוד שלשת ימים וכתיב בעשור לחדש הראשון: צא שלשים ושלשה למפרע. והן עשרה דניסן ועשרים וג' דאדר למפרע והוא שבעה באדר ו' ימים עברו ממנו ועשרים ושלשה הרי כ"ט שאדר חסר הוא: שלש מצות. חדש וערלה וכלאים: בכניסתן לארץ. שהרי במדבר לא זרעו ולא קלרו ולא נטעו: והוא הדין שינהגו. החדש מפורש בו[ד] מושב וקסבר כל מקום שאתם יושבים משמע וערלה וכלאים מק"ו: שאין איסורו איסור עולם. אלא כל ששה עשר בניסן דכתיב עד עשר[ה]: ואין איסורו איסור הנאה. דתנן (מנחות דף עא.) קולר לשחת ומאכיל לבהמה: ויש היתר לאיסורו. ביום ששה עשר עצמו איסורו ניתר אם יש עומר קרב: כלאים שאיסורן איסור עולם. זרע חטה וחרצן אסורים הנפנים לעולם: ואסורין בהנאה. דכתיב (דברים כב) תקדש[ו] לשון הקדש[ז]: והוא הדין לערלה בשתים. אף הערלה באה בק"ו זה בשני הוכחות אע"פ שהשלישי אין בה שאין איסורו איסור עולם מיהו איסור הנאה הוא ואין לו היתר בתוך ימי איסורו: רבי אליעזר בר"ש. פליג אחדדה וסבר דחדש אינו נוהג בח"ל וערלה וכלאים אינו[ח] אלא הלכה לו דברי סופרים כדלקמן: כל לאיסורו נוהג בין בארץ בין בח"ל כלאים שאיסורן איסור עולם ואיסורן איסור הנאה ואין היתר לאיסורן אינו דין שינהגו בין בארץ בין בח"ל והוא הדין לערלה בשתים[ט] רבי אלעזר ברבי שמעון אומר כל

אקרוב עומר והדר אכול. בירושלמי[ב] מקשה למה לא אכלו מצה מחדש ויצא עשה דבערב תאכלו מצות וילחה לא תעשה לחדש ומתרץ דאין עשה דקודם הדבור דוחה ל"ת דאחר הדבור אי נמי יש לומר דגזירה כזית דאשון אטו כזית שני[ג]: **ובני ישראל אכלו את המן מ' שנה אי אפשר כו'.** וא"ת אמאי לא מפיק ליה כולה מילתא בהדיא דכתיב (יהושע ה) וישבתו המן ממחרת הפסח ולא היה עוד לבני ישראל מן אלמא דעד השתא הוה להו לישראל ושמא ניחא ליה למידרש מדברי תורה: **עד בואם אל ארץ נושבת.** פי' בקונטרס היינו מעבר לירדן ואילך דחשובה מארץ סיחון ועוג עד בואם אל קצה ארץ כנען היינו על שפת הירדן שהוא קצה ארץ כנען והיינו ארץ סיחון ועוג וי"מ איפכא דארץ נושבת היינו ארץ סיחון ועוג וקרי ליה נושבת לפי שקרובה למדבר ומפקא ממדבר והוא יושב וקצה ארץ כנען היינו סוף ארץ כנען: **צא** מהן ל"ג **למפרע.** פי' בקונטרס שלשים יום עמדו בערבות מואב לבכי ומצלצוה יהושע להסיען הכינו להם צדה לדרך ג' ימים דכתיב בעוד שלשת ימים עוברים נמצא שכלו שלשים יום אבל משה בז' בניסן ולמחרת ביום ח' דיבר הקב"ה עם יהושע שקודם לכן לא דיבר עמו שאין השכינה שורה מתוך עצבות[ב] והיינו דכתיב והעם עלו מן הירדן בעשור לחדש והקשה ר"י מקרא אחרינא דכתיב ביהושע (פרק ג) ויהי מקצה שלשת ימים ויאמר יהושע אל העם התקדשו כי מחר יעשה ה' בקרבכם נפלאות ומקצה שלשת ימים היינו יום עשירי וקאמר להו למחר אלמא בי"ז עברו וקרא קאמר בעשור לחדש וי"מ שהקב"ה דיבר עם יהושע ביום ל' דאחד משה שהוא ז' בניסן ואע"ג דאין שכינה שורה מתוך עצבות מ"מ מקצת היום ככולו וקאמר להו בעוד שלשת ימים תעברו את הירדן לבד מאותו יום שעומד בו ויהושע אמר להם מקצה ג' ימים עם אותו יום שנתייחד עמו הדבור דהיינו ל"ב כי מחר יעשה ה' נפלאות דהיינו ל"ג יום[ד] ויום עשירי בחודש וודאי הוא דבעוד שלשת ימים דקאמר הקב"ה תוך ממקצה שלשת ימים דקאמר יהושע ועוד לא הוי כמו בעוד שלשת ימים ישא פרעה (בראשית מ) דהתם הוי בתוך שלשה ימים כדכתיב (שם) ויהי ביום השלישי יום הולדת את פרעה וגו' לפיכך יש לישב פירוש ראשון דודאי לא דיבר עמו אלא דוקא ביום ל"ז לאבל משה דהיינו ז' ניסן ואמר לו הקב"ה בעוד שלשת ימים עם אותו יום שעמד בו דהיינו יום עשירי תעבורו ומקצה שלשת ימים דקאמר יהושע להעם היינו סוף יום שני שסמוך ליום ג' וזהו ביום ל"ב בסופו סמוך לתחלת יום ל"ג כמו ההוא דפסחים (דף יח:) במיפק תרתי ועייל תלת וכן מלינו בירמיה (לד) דכתיב מקץ שבע שנים תשלחו איש את עבדו ופריך בערכין (דף לג.) מאי קאמר שבע והלא עבד יוצא בשש ומשני שש לגמכר ושבע לגרעע פי' אשה פוגע בו יובל שנת ז' לרציעתו או למכירתו תשלחהו אלמא אע"ג שהיובל משמט מתחלתו[ה] קורא מקץ שבע שנים הכא נמי קרי תחילת יום ג' מקצה שלשת ימים: **שאין** איסורו איסור עולם. פי' בקונטרס אלא כל ט"ז נלבד ויש היתר לאיסורו שביום ט"ז איסורו ניתר אם עומר קרב ולפי זה אמיא כר' יהודה דאמר במנחות בפרק ר' ישמעאל (דף סח.) דכל ט"ז אסור כי ליכא עומר ואיכא למאן דאמר התם האיר המזרח מתיר: **והוא** הדין לערלה בשתים. פי' בקונטרס אע"ג דאין איסורו איסור עולם דמותרת בשנה רביעית מיהו איסורו איסור הנאה ואין לו היתר תוך ימי איסורו והקשה ר"ת הרי הפרי שגדל בשני ערלה אסור לעולם ואין לו היתר ופי' ר"ת דערלה זו בשנה רביעית קאמר דיש היתר לאיסורו על ידי פדיון אבל בשמים ר"ל איסורו איסור עולם ואיסור הנאה והר"ר י"ט פירש דבערלה ממש קאמר דיש היתר לאיסורו והכי פירושו יש היתר לגרוס איסור[ו] ולעוטעם וכלאים אסור לגדלם ולזורעם והקשה לו רבינו תם דקתני בספרי יש היתר לאחר איסורו משמע שהאיסור נפקע וה"ר משה מפונטייז"ל מפרש דערלה יש היתר לאיסורו על ידי ב"ד דפרי ערלה אסורין עד ט"ו בשבט[ז] ואם מיסרו ב"ד חדש כשליו הרי ממהרין יום התירן וכן חדש דחדש אסור עד י"ז בניסן ואם מסרו ב"ד חדש אחר נמצא שממהרין יום התירו מה שאין כן בכלאים שאין ב"ד יכולים להתירן בשום ענין ועוד אומר ר"י דאפילו קלי דיש היתר לאיסורו לפרי שגדל בו דאינו נאסר גם שגדל לאחר ג' שנים וכן קנה שיעולת אין התבואה נאסרת משום חדש מה שגדל בקנה השבולת לאחר העומר הואיל והשרש קודם העומר[ח] ולפי זה אתי אפילו למ"ד האיר המזרח מתיר[ט]:

והוא הדין לערלה בשתים. ואם תאמר טבל ותרומה ומעשר גילף מק"ו דחדש דנוהג בין בארץ בין בחוצה לארץ או במה מצינו שהרי איסורו

מסורת הש"ס עם הוספות

א) סדר עולם פרק י מוספתא דסוטה פי"ל ה"ג, ב) מגילה יג: ג) ר"ה יא. סוטה יג: סדר עולם פ"י מוספתא דסוטה פרק יא פסיקתא פרשה ולך, ד) [מוספתא פ"א ה"י], ה) דברים ג כה, ו) ויקרא כג יד, ז) מנחות סח., ח) [עי' היטב קוגיא לקמן עו: אלא ממוזכת כדאקיה], ט) עי' חלה פ"ב ה"א (י:) הובא בתוס' ר"ה יג., י) עי' יבמות דף כ:, כ) [שבת לז:], ל) לקמן דף מ:, מ) ר"ה דף י., נ) מנחות ע., ס) [וע"ע תוס' פסחים מד: ד"ה וה"ה].

תורה אור השלם

א) וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל אָכְלוּ אֶת הַמָּן אַרְבָּעִים שָׁנָה עַד בֹּאָם אֶל אֶרֶץ נוֹשָׁבֶת אֶת הַמָּן אָכְלוּ עַד בֹּאָם אֶל קְצֵה אֶרֶץ כְּנָעַן: [שמות טז, לה]

ב) וַיָּמָת שָׁם מֹשֶׁה עֶבֶד יְיָ בְּאֶרֶץ מוֹאָב עַל פִּי יְיָ: [דברים לד, ה]

ג) וַיִּבְכּוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת מֹשֶׁה בְּעַרְבֹת מוֹאָב שְׁלֹשִׁים יוֹם וַיִּתְּמוּ יְמֵי בְּכִי אֲבֵל מֹשֶׁה: [דברים לד, ח]

ד) וַיְהִי אַחֲרֵי מוֹת מֹשֶׁה עֶבֶד יְיָ וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל יְהוֹשֻׁעַ בִּן נוּן מְשָׁרֵת מֹשֶׁה לֵאמֹר: [יהושע א, א]

ה) מֹשֶׁה עַבְדִּי מֵת וְעַתָּה קוּם עֲבֹר אֶת הַיַּרְדֵּן הַזֶּה אַתָּה וְכָל הָעָם הַזֶּה אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֹנִכִי נֹתֵן לָהֶם לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל: [יהושע א, ב]

ו) עִבְרוּ בְּקֶרֶב הַמַּחֲנֶה וְצַוּוּ אֶת הָעָם לֵאמֹר הָכִינוּ לָכֶם צֵידָה כִּי בְּעוֹד שְׁלֹשֶׁת יָמִים אַתֶּם עֹבְרִים אֶת הַיַּרְדֵּן הַזֶּה לָבוֹא לָרֶשֶׁת אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר יְיָ אֱלֹהֵיכֶם נֹתֵן לָכֶם לָרִשְׁתָּהּ: [יהושע א, יא]

ז) וְהָעָם עָלוּ מִן הַיַּרְדֵּן בָּעֲשׂוֹר לַחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן וַיַּחֲנוּ בַּגִּלְגָּל בְּקֵצֶה מִזְרַח יְרִיחוֹ: [יהושע ה, יט]

ח) וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם בֶּן מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה אָנֹכִי הַיּוֹם לֹא אוּכַל עוֹד לָצֵאת וְלָבוֹא וְיְיָ אָמַר אֵלַי לֹא תַעֲבֹר אֶת הַיַּרְדֵּן הַזֶּה: [דברים לא, ב]

ט) לֹא תַחֲרֹשׁ מִשְׁבַּלְתָּ וַעֲקָרָה בְּאַרְצֶךָ אֶת מִסְפַּר יָמֶיךָ אֲמַלֵּא: [שמות כג, כו]

גליון הש"ס

גמ' ר"א ב"ר שמעון אומר. פליג על אביהו וקן עצם מד ע"ל: רש"י ד"ה ואסורין בהנאה וכו' לשון הקדש. אין זה המקבלת לקמן נו ע"ב וע"ש:

ליקוטי רש"י

שלשים ושלשה ימים למפרע. שלשים יום נאמנו של משה ושלשה ימים שהכינו להם לדרך אמלאם (יהושע ג) הכינו לכם לדרך כי בעוד שלשת ימים אתם עוברים. **אנכי היום.** היום מלאו וכו' ביום זה נולדתי [סוטה יג:]. **ואין איסורו איסור הנאה.** מותר לקצור שתת קודם לעומר להאכיל בהמתו [מנחות עא.]. אע"ג דכתיב עומר דאשתי קצירכם אל הכהן דמשמע דאסור לקצור לפני העומר מותר לקצור לשתת כשהוא עשב דלאו קציר הוא ומאכיל לבהמה אף מיעין גמורין על ידי קיטוף מכל מקום חדש מותר בהנאה [פסחים כג.].

הגהות וציונים

ח) בדפו"ס נוסף משמע. ט) [גי' הערוך בערך משה תנו רבנן בשבעה באדר כו'] (גליון): ג) [צ"ל אתם עוברים] (גליון): ל) בע"ז נוסף היום מלאו ימי ושנותי (וכעי"ז בדפו"ס ובכת"י): ס) צ"ל אינן (באה"מ וכ"ה בכת"י): ן) נדצ"ל יום ל"ג: ז) עיין יעב"ץ דגרס לגרוס היתר וצ"ע (ב"ש), וכן מספר הישר (שו"ת סי' לט אות ז) משמע דאין להגיה:

אהת 07/09/2018

נסתפק בדין סעודת שבת ויו"ט אי הוא מדאורייתא או רק דרבנן ופשט לו מש"ס פסחים (ל"ט) דפריך מאי אריא ע"פ אפי' ערבי שבתות ויו"ט נמי ואי סעודת שבת ויו"ט דרבנן הא קיי"ל דחכמים עשו חיזוק לדבריהם יותר משל תורה. וא"כ היינו דקתני רבותא דאפי' בע"פ דהוא מדאורייתא משום חיובא דמצה ג"כ לא יאכל אלא ודאי דפשיטא לש"ס דגם סעודת שבת ויו"ט הויא דאורייתא את"ד:

תשובה

א) הנה עיקר הדין הוא מחלוקת הראשונים ז"ל בש"ס דברכות (מ"ט) בהא דקאמר התם דאי בווי אכיל אי בעי לא אכיל אבל שבת ויו"ט לא סגי דלא אכיל ע' בזה בתוס' שם ודעת הר"ן ז"ל במס' סוכה פ"ב דהוא מדאורייתא וכ"כ הלבוש באו"ח (סי' רע"ד) וכ"פ הט"ז באו"ח (סי' תרע"ח) וכ"ה במג"א (סי' רנ"ד) ואכן שי' ר"ת ז"ל בס' הישר וכ"ה במרדכי במס' מגילה דאינו אלא דרבנן:

ועי"ע בתשו' הרשב"א (ח"א סי' תרי"ד) במ"ש דמשו"ה ס"ל להרמב"ם ז"ל דהנשבע להתענות בשבת לוקה משום דס"ל לרבינו ז"ל דמדאורייתא חיוב גמור הוא לאכול פת ע"ש:

ואם כי דברי מרן הרשב"א ז"ל תמוהים לכאורה דהא אפי' מאן דס"ל דסעודת שבת לאכול פת אינו דאורייתא מ"מ יודה דאיסור תענית דאורייתא וש"ס שלימה שנינו במס' תענית (י"ז) שבתות ויו"ט לפניהם מותר מה הפרש בין זה לזה כו' שבתות ויו"ט דאורייתא וא"צ חיזוק ע"ש אבל עכ"פ מבואר דשי' הרשב"א ז"ל אליבא דהרמב"ם ז"ל דסעודת שבת ויו"ט בפת הויא דאורייתא:

וכן יש להעיר עוד בהא דתענית בשבת מדאורייתא מברייתא דיבמות (ל"ג ע"ב) למען תלמד ליראה כל הימים אלו שבתות ויו"ט לאמר דתורמין שלא מן המוקף ע"ש וע"ע בתוס' ברכות (מ"ט) שהקשו מהא דמר ברי' דרבינא יתיב בתעניתא כולי' שתא ותי' דהוא משום תענית חלום ע"ש:

ב) והנה בענין אי בעינן פת גמור או סגי בפת הבאה בכסנין שי' המג"א ז"ל (בסי' ר"פ) דאפשר דיוצאין בפת הבב"כ ג"כ ע"ש שכ' ליישב בזה קו' הבה"ז איך אכלו הראשונים ז"ל חוליהן בטהרה בשבת כשהיו עבו"י ותי' שאכלו פת שלא הוכשר שנילוש במי פירות:

והנה ק הי' נראה לי לכאורה בדעת הר"ן ז"ל בסוכה שם שכ' ליישב הא דאיצטריך קרא דבע"ב תאכלו מצות לחיוב מצה בליל פסח תיפוק לי' דבעי פת משום יו"ט וא"א בחמץ ותי' דמשום יו"ט יוצא במצה עשירה ג"כ הרי לכאורה מבואר דיוצא בפת הבא בכסנין:

ואכן המג"א ז"ל (בסי' תע"א סק"ד) כ' דגם דעת הר"ן ז"ל דבעינן פת גמור שמברכין עליו בהמ"ז והא דכ' מצה עשירה היינו שמן מעט דאין יוצאין בו חובת מצה אף שהוא עדיין פת לברך עליו בהמ"ז ומביא ראי' מהא דחלות תודה דרביעית היא ומתחלקת לכמה חלות ע"ש:

וכ"ה בבעה"מ פסחים (פ"י) דאין יוצאין רק בפת שמברכין בהמ"ז ע"ש וע' מג"א (סי' קפ"ח):

ג) עכ"פ ביארנו בעיקר הדין דהוא מחלוקת רבותינו ז"ל ובמה שהקשה דא"כ מאי פריך אפי' ערבי שבתות ויו"ט נמי נימא משום דהם רק דרבנן ולכך צריכין חיזוק:

הנה לפוס ריהטא הי' אפשר לתרץ דהא בש"ס שם פריך לר"י דאמר לא יאכל ושפיר מקשי לר"י לשיטתי' ע"פ הש"ס סוטה (ח' ע"א) דקאמר ר' יהודא בעלה נאמן עלי' ואמרינן בגמ' שם דאר"י ק"ו ומה נדה שהוא בכרת נאמן עלי' סוטה שהיא בלאו לכ"ש וא"ל חכמים היא הנותנת הואיל והיא קל אתי לזלזולי בה:

וא"כ הרי לר"י לית לי' האי כללא ושפיר קפריך אפי' ערבי שויו"ט:

ואכן ז"א דהא גמ' ערוכה היא במס' כתובות (נ"ו) דס"ל לר"י האי כללא דעשו חכמים חיזוק לדבריהם יותר משל תורה וע"כ מוכרח בהא דסוטה כמ"ש שם התוס' בשם הירושלמי דר"י סמיך אגזה"כ וא"כ הדרא לכאורה קושיתו לשי' הפוסקים דסעודת שויו"ט רק דרבנן:

ואכן הנראה ליישב ע"פ דברי הכ"מ (בפ"ג מה' נדרים) דבכל דרבנן שיש לו אסמכתא מן התורה לא שייך האי כללא דעשו חיזוק והרי מבואר בתשו' מהרי"ל (סי' ל"ד) דאפי' מאן דס"ל דסעודת שויו"ט הוא דרבנן אית לי' דיש להו אסמכתא בקרא וא"כ ממילא לא שייך האי כללא דעשו חיזוק ושפיר מקשה הש"ס אפי' ערבי שבתות ויו"ט נמי:

ד) והנה לפוס ריהטא הי' נ"ל להביא ראי' דחיוב פת בשבת ויו"ט אינו אלא דרבנן מהא דכתיב ויאכלו מעבור הארץ ממחרת הפסח ומבואר בירושלמי חלה (פ"ב) דלא אכלו ישראל מצה דחדש אף דבכ"מ עשה דוחה ל"ת משום דהויא עשה דקוה"ד ע"ש והובא בתוס' קידושין (ל"ח ע"א) ע"ש וכבר הבאתי קו' הר"ן דלשי' זו דסעודת פת ביו"ט מה"ת ל"ל בערב תאכלו מצות ותי' דנפ"מ למצה עשירה:

והשתא אם יהי' אסור חדש הא לא יאכל אפי' מצה עשירה ועשה זו דוקראת לשבת עונג הוא כבר עשה דלאחה"ד ואמאי לא דחיא ל"ת דחדש:

ואכן נראה דל"ק דהא מבואר בש"ס קידושין שם דאכלו עוד ממן שבכליהם ע"ש ומבואר בשבת (קי"ח ע"ב) דיוצאין סעודת שבת במן ע"ש בהא דדריש תלתא היום וא"כ הרי הי' אפשר לצאת עונג יו"ט במן אבל במצה הא קיי"ל דבעינן מצה הראוי' לשבעה וכמבואר בש"ס פסחים (ל"ח) והרי במן צותה התורה שלא להותיר וכשהותירו הי' נעשה תולעים וא"כ ל"ה ראוי לשבעה וא"כ ניחא שפיר דלענין סעודת יו"ט הי' אפשר להם במן ורק מצה ל"ה אפשר להו לצאת וע"כ מקשי דלדחי חדש ותי' דהויא עשה דקוה"ד:

ועי"ע *) ריטב"א בקידושין שם שכ' דמן ל"ה אתיא כידי תימוץ וא"כ ממילא ל"ה אפשר לצאת בו חובת מצה כיון שאינו בבל תאכל חמץ ע"ש ושפיר אפשר דסעודת שויו"ט דאורייתא:

ואכן

*) זה שייך לר"ה ו וכצ"ל: ואף דיש לומר דכיון דו בבליהם שוב הוה לשבעה, מ"מ לא לצאת בו יד"ח מצ מבואר בריטב"א

בהסכמתו שם תמה ע"ז וז"ל ומה שנ"ע בדבריו מתוס' סוטה (דף כ"ח ע"ב) דהיכא דנולדה ספק טומאה במקום סתר לא הוי ס"ט ברה"ר ע"ש וה"ה הכא נולד הספק בבית הבליעה כו' עכ"ל והנה יש לתמוה עליו ז"ל ביותר מזה ממשנה טהרות פ"ד מ"ו דמבואר שם דהא דס"ט ברה"ר ספיקו טהור היינו רק כשדבר מונח ע"ג קרקע ברה"ר ויש ספק אם נגע בו האדם או וודאי נגע וס' אם הוא מטמא אבל אם דבר מונח על גופו של אדם ברה"ר ויש ס' אם הוא מטמא חשיב ס"ט ברה"י וטמא משום דגופו של אדם בכל מקום שהוא חשיב רה"י לעניין טומאה ואפי' בהיותו ברה"ר ע"כ הדבר המונח על גופו הוי כמונח ברה"י וחשיב ס"ט ברה"י ע"ש וא"כ גם כאן בס' נבלת העוף שבבית הבליעה של האדם שפיר הוי ס"ט ברה"י אע"ג דהעזרה רה"ר וצ"ע] וגוף קושית האר"י דבי עילאי הנ"ל מצאתי עוד שהעיר כזה גם בח"ס חיו"ד סי' י"ב על הרמב"ם פ"א ממחוסרי כפרה ה"ז שכ' דחטאת העוף הבא עה"פ אינו נאכל מפאת ס' חב"ע ושאל השואל דעדיפא ה"ל למינקט לאו דנבילה וע"ז כ' הח"ס דעוד יותר מזה ה"ל למינקט כרת דמטמא עצמו במקדש בטומאת נע"ט ע"ש ומהתימא על הח"ס ז"ל שלא העיר כן על הש"ס נזיר הנ"ל דאש"ס נזיר הנ"ל לא שייך תירוצו שתי' שם על הרמב"ם עש"ה :

ומה שהקשית באות ג' מפסחים (דע"ה ע"ב) דמוכח דמהני פדיון לבליעה. לא ידעתי מה מכריחך לומר דמתני' איירי בכלי דלמא איירי בתי דלא בלע והא דלא קתני ידיחנו כמו בתרומה היינו משום דלמה ידיחנו הלא יצא לאיבוד כשידיחו וא"כ מוטב לו שיאכלוהו הוא וחבורתו ואפי' כשלא יתנו לו דמים משיאבדו לגמרי וגם הרי אסור לאבד מע"ש כיון שאינו אוסר את הפסח ורק בתרומה דאיירי בזר האסור בתרומה שפיר מוכרח להדיחו כדי שיוכל לאכול הפסח וגם לפי הבנתך דמתני' בכלי איירי ג"כ לק"מ דמי יימר דבכלי הסיכה נבלעת ואין נשאר ממנה בעין כלל הלא מבואר שם רק דבכלי נבלע ממנו עד כדי קליפה ג"כ אבל הלא יוכל להיות שנשאר שמן גם בעין וגם י"ל דיש כל הבעין ורק שנבלע ממנו טעם עד כדי קליפה מבשר הפסח וע' לקח טוב כלל ג' ועכ"פ הרי שפיר הוצרכה המשנה למינקט בירושלים משום השמן שבעין דיש לו פדיון מחוץ לירושלים וז"ב :

ומה שכתבת באות ד' דאם דם קרוש מותר אזי כל דם ראוי שיהי' מותר מפאת שסופו לקרוש כמו בגידין שסופן להקשות דאין נימנין עליהן בפסח. אין הדמיון עולה יפה דשם הטעם דכל שסופו להקשות לא מיקרי בשר וכעין זה בברכות (דף ל"ו ע"א) דכל שסופו להקשות לא מיקרי פרי לעניין בפה"א ע"ש ומשא"כ דם קרוש הלא הוא ג"כ דם אלא שהוא דם המותר וא"כ אנה מצינו זה שיהי' דבר מותר מפאת שסופו להיות מותר :

ויתר דבריך נכונים ואשר הזכרתני מה שאמרתי זה שנים בהך דבילה (דף י"ב ע"א) זכורני שאמרתי זה אז דרך העברה בדברי אתך ואולם מה שהקשיתי בהא דפריך בירושלמי דניתי עשה דמצה ולידחי ל"ת דחדש דהא לא הוי בעידנא כיון דח"ש אסור מה"ת ואילו לעניין עשה הח"ש אינו כלום. הנה כשתי שנים אמרתי באמת לפרש בזה תירוצו של הירושלמי שם דמשני דאין דוחה הואיל ואין כתוב בצדו דהדברים צריכים ביאור [ועמ"ש בזה בקונטרס ע' פנים לתורה אות ד'] ואולם לפימ"ש י"ל דלכאורה הרי הקושי' גופא לא קשיא דהא לא הוי בעידנא כיון דח"ש אסור מה"ת ואילו לעניין העשה אין הח"ש כלום וצ"ל דקושית הירושלמי הוא אליבא דר"ל דס"ל דח"ש מותר מה"ת או דהך מ"ד דירושלמי שם ס"ל כר"ל הנ"ל ושפיר פריך [דנהי דמדרבנן אסור עכ"ז לעניין איסור דרבנן שפיר י"ל דס"ל לירושלמי דלא העמידו דבריהם במקום עשה ובפרט בכה"ג דשייך עדל"ת אלא שאינו בעידנא ממש וגם י"ל דהגזיר' דרבנן לאסור ח"ש לא היא' עדיין אז בימי יהושע וע' ס' בית אלקי"ם להמבי"ט ז"ל שער היסודות פל"ח דכ' דמשה ויהושע לא גזרו שום דבר וע"ש דמוכח דהגזירות הותחלו רק בימי שלמה עש"ה ויש לי במ"א אריכות רב בזה ואכ"מ] ואולם הרי עדיין קשה מירושלמי תרומות דמודה ר"ל היכא דדעתו להשלים דח"ש אסור מה"ת וא"כ ה"נ הרי דעתו להשלים אמנם י"ל דהדיעה להשלים כאן אינה יכולה לגרום איסור כיון דאדרבה אם ישלים נימא עדל"ת ויהי' היתר גמור וא"כ אין הדיעה להשלים דיעה של השלמת איסור כלל ואולם התינח אילו הא דעדל"ת הי' מטעם הותרה ומשא"כ כיון דקיי"ל דרק דחוי' היא וא"כ אכתי איסור הוא וברש"י פסחים (דף פ"ד ע"ב) ד"ה האי דכיון דטומאה רין דחוי' בציבור אכתי פסח פסול מיקרי ע"ש וא"כ שפיר הוי המחשבה להשלים מחשבת השלמת האיסור רק שהעשה הדחה אותו אבל גוף האיסור הרי יהי' ושוב שפיר הח"ש אסור מה"ת ושוב שפיר אינו דוחה כלל כיון דאינו בעידנא ואולם הנה נודע דכל שהעשה כתובה בצד הלאו וסמוך לו אז הסמיכות מורה שהעשה תנאי בלאו ושבמקום העשה לא נאמר הלאו כלל והוי הותרה ממש ולכן זהו עצמו מה דתי' הירושלמי דאין דוחה הואיל ואין כתוב בצדו וכמובן :

עוד נלענ"ד כעת בהבנת דברי הירושלמי עד"ז וזה דבאמת בריב"א עה"ת פ' ראה הקשה מסברתו קושית הירושלמי הנ"ל דמדוע לא אכלו בנ"י בבואם לארץ מצה של חדש מטעם עדל"ת ותי' דחדש הוי ל"ת ועשה ל"ת דלחם וקלי וכרמל לא תאכלו וגו' ועשה דדרשי' ששת ימים תאכל מצות מן החדש הא שבעה לא [ע' מנחות (דף ס"ו ע"א) כתוב אחד אומר ששת ימים תאכל מצות וכתוב אחד אומר שבעת ימים מצות תאכלו הכיצד מצה שאי אתה יכול לאוכלה שבעה מן החדש אתה יכול לאוכלה ששה מן החדש והיינו דקרא דששת וגו' הכוונה על מצה של חדש דא"א לאוכלה רק ששה דביום א' של פסח עדיין החדש אסור] ולאו הבא מכלל עשה עשה ואין עדל"ת ועשה עכ"ד ז"ל ע"ש וק' טובא דהא הירושלמי לא תי' כן רק תי' דאין כתוב בצדו וכ' דבאמת תי' הירושלמי ותי' הריב"א הנ"ל מתאימים יחדיו וכוונת הירושלמי עצמו גם לתי' הריב"א וזה דלכאורה באמת הא אין התחלה לקושי' דהא אין עדל"ת ועשה וכדברי הריב"א ואולם לדעת הסובר דברי עשה דחו ל"ת ועשה א"כ הקושי' נכונה שפיר וזה די"ל דמצות מצה הוי ב' עשין עשה דבערב תאכלו מצות המחייבת לאכול מצה מפאת מצות מצה בעצמותה וזה נוהג תמיד גם בזמן דליכא פסח. ב' עשה דעל מצות ומרורים יאכלוהו דהיא מצוה בפ"ע והיא מצות הפסח שתהי' המצה נאכלת עמו וע' מכילתא פ' בא צלי אש ומצות על מרורים יאכלוהו מגיד הכתוב שמצות הפסח מצה צלי ומרור ועניין אתה אומר שאם אין להם מצה ומרור שהן יוצאין ידי חובתן בפסח ת"ל יאכלוהו עכ"ל המכילתא ומבואר דקרא דומצות על מרורים יאכלוהו הוא מצות הפסח שתהי' מצה נאכלת עמו והיא מצוה בפסח שאין מעכבת בו וא"כ יש באכילת מצה בזמן הפסח קיום ב' מצוות מצות מצה בעצמה ומצות פסח שתהי' המצה נאכלת עמו ולכן שפיר יש לו לדחות ל"ת ועשה ואולם באמת ז"א דנהי דקרא דומצות על מרורים מחייב בפסח לאכול מצה עמו מ"מ אכתי אינה מצוה בפ"ע מכח זה דאכתי רק חיוב אחד הוא לאכול מצה תמיד בין כשיש פסח בין כשאין פסח וה"ל רק כמצוה שהוזכרה פעמיים דאין נחשבת ב' מצוות וכנודע ואולם להלל דס"ל דמצות פסח שתהי' מצה נאכלת עמו היינו דווקא בכריכה וא"כ הרי מצוה זו מוספת בחיוב המצה דמפאת חיוב המצה בעצמו דבערב תאכלו מצות דנוהג גם בלי פסח הא מקיימין מצוה זאת באכילת מצה לבד ואילו קרא דומצות על מרורים יאכלוהו המחייב אכילת המצה עם הפסח הא מחייב לאכלו בכריכה דייקא ובלי כריכה אין מקיימין מצוה זו וא"כ הרי מצוה זו מוספת ענין הכריכה וא"כ כיון דיש תוספת במצוה זו תו שפיר ה"ל מצוה בפ"ע וכמבואר בראשונים במניין המצות דמצוה שהוזכרה פעמיים ויש תוספת באחת הוי שפיר ב' מצוות וא"כ תו שפיר כשאוכלין פסח מכורך עם מצה מקיימין בהמצה ב' מצוות וכנ"ל וע"כ אכתי שפיר יש לו לדחות גם ל"ת ועשה וא"כ י"ל דמקשן דירושלמי הנ"ל ס"ל כהלל הנ"ל [או דכוונת קושיתו הוא אליבא דהלל] ושפיר פריך ואולם

הודפס מאתר אוצר החכמה tablet.otzar.org עמוד 62

שכ׳ בהא דמבואר שם וכ״ד דשבת קובעת למעשר דהיינו דוקא בשבת דשייך עונג משא״כ ביו״ט לא מצינו עונג, והביא שגם הפני יהושע בילה (דף מ׳) כתב כן, ולהדיא מבואר ברמב״ם (פ״ו ה״ו מה׳ יו״ט) דגם ביו״ט שייך עונג ועי׳ שו״ת חת״ס או״ח (סי׳ קס״ח) ול״ע, וע״ע בשעה״מ (פ״ה מה׳ מעשר הכ״ב) שו״ת שו״מ מהדו׳ ד׳ ח״ב (סי׳ ר״א) ומקור ברוך ח״ב (סי׳ ל״ה), וא״כ שפיר כלל האור המאיר שם שבת ויו״ט דכיון דביו״ט אינו אלא מדרבנן הכ״ג בשבת דהא טעם אחד לשניהם וז״ב.

ב) **והנה** בהגהות דבר לבי שם הביא כ״ת קושי׳ האור המאיר (סי׳ כ״א), על דברי הירושלמי חלה (פ״ב ה״א) הובא בתוס׳ קידושין (דף ל״ח ע״א) בהא דכתיב ויאכלו מעבור הארץ ממחרת הפסח, והקשה בירושלמי דלמה לא אכלו מלה מחדש ויבא עשה דבערב תאכלו מצות וידחה ל״ת דחדש, ומשני דאין עשה דוחה ל״ת אא״כ כתובה בלידה, ופירשו בתוס׳ שם ובר״ש חלה (פ״ב משנה א׳) דאין עשה דקודם הדיבור דוחה ל״ת דאחר הדיבור, וקשה לשיטת הר״ן סוכה (פרק ב׳) דסעודת שבת ויו״ט בפת הוי מצוה דאורייתא [וכ״כ בשו״ת הרשב״א ח״א (סי׳ תרי״ד) בדעת הרמב״ם הלכות שבועות (פרק א׳ ה״ו) ומקורו בש״ס ברכות (דף מ״ט ע״ב), ועי׳ שו״ת מהרלב״ח (סי׳ ק״ג) ד״ה והיה נראה וכו׳ שו״ת למח לדק או״ח (סי׳ ל״ו) ד״ה והנה לבוש או״ח (סי׳ רע״ד) טו״ז או״ח (סי׳ תרע״ח סק״ב) מג״א (סי׳ רנ״ד ס״ק כ״ג) ומחצה״ש שם וספר יוסף תרועה ר״ה (דף כ״ט ע״ב), ועי׳ שו״ת חת״ס או״ח (סי׳ קס״ח) שכתב דאף דהרמב״ם הל׳ שבת (פרק ל׳ ה״א), כ׳ דעונג שבת וכבודו הוא מדברי סופרים דכתיב ביעני׳ וקראת לשבת עונג, אין כוונתו שהוא רק מצוה דרבנן או מדברי קבלה, אלא דאורייתא ממש נאמרה למרע״ה בע״פ הלכה למשה מסיני ואתי יעני׳ ואסמכיה אקרא ע״ש שהאריך בזה, וא״כ מצוה זו דאכילת פת בשבת ויו״ט דילפי׳ מוקראת לשבת עונג מצוה דאורייתא הוא שנאמרה למשה מסיני], וא״כ לפי״מ שהקשה הר״ן סוכה (דף כ״ז) ומהרי״ק (שורש קט״ח) דלמה לי קרא דבערב תאכלו מצות תפ״ל דבעי פת משום יו״ט וחמץ אסור בפסח, ותי׳ דמשום יו״ט יוצאין במצה עשירה ג״כ ע״ש, והשתא קשה ע״ד הירושלמי הנ״ל דהא אם יהי׳ איסור חדש הא לא יאכל אפי׳ מצה עשירה, וא״כ עשה זו דוקראת לשבת עונג דחייב לאכול פת ביו״ט ידחה ל״ת דחדש, ובזה לא שייך תי׳ הירושלמי דעשה זו הוי לאחר הדיבור וי״ל עדל״ת ע״כ קושי׳ האור המאיר וכן הקשה בשו״ת אהל משה ח״ב (סי׳ מ״ב) שו״ת מי יהודה או״ח (סי׳ ס״ב) ומשנת אליעזר מהדו״ת (דף מ״ט ע״ג), [ועי׳ בשו״ת מנחת יצחק ח״ג (סי׳ י״ד אות כ״ה) שכ׳ לתרץ קושי׳ זו, וקדמו הגאון אבד״ק שברשין זצ״ל בירחון אהל מועד תרפ״ז (סי׳ קנ״ו)], והוא קושי׳ נפלאה.

ונראה לישב דהנה בשו״ת בן פורת להגאון ר״י טנגל זצ״ל ח״א (סי׳ ו׳) הקשה דמאי פריך בירושלמי דניתי עשה דמצה ולידחי ל״ת דחדש, הא לא הוי בעידנא כיון דח״ש אסור מה״ת ואילו לענין העשה אינו מקיים מצוה כלל בח״ש, כמ״ש בשו״ת שבות יעקב ח״ב (סוף סי׳ ח״י) ומצ״מ (פ״א מה׳ חמץ ומצה ה״ג בסופו), [ועי׳ כסא אליהו (סי׳ תפ״ב) הוכיח כן משו״ת הרשב״א ח״א (סי׳ תצ״ט) וע״ע בני חיי (סי׳ תע״ה) ברכ״י (סי׳ תפ״ב) שו״ת חיים שאל ח״א (סי׳ ג׳ ד׳) ספר יהושע פסקים (סי׳ כ״ד) שו״ת שאג״א (סי׳ ק׳) מחצה״ש (סי׳ נ״ג ס״ק כ״ו) ושו״ת ברית יעקב או״ח (סי׳ ד׳ ה׳)], ורציתי בשו״ת דברי מרדכי (סי׳ מ״ט אות כ׳) הקשה ג״כ כקושי׳ הבן פורת הנ״ל דלא הוי בעידנא במצה של חדש, ותי׳ שם ב׳ תירוצים א׳ דהטעם דח״ש אסור מה״ת הוא משום חזי לאינטרופי כמבואר ביומא (דף ע״ג), וא״כ כאן כיון דאם יאכל שיעור שלם אין כאן כלל איסור דחדש דאתי עשה דמצה ודחי ל״ת דחדש, א״כ ממילא בח״ש ליכא איסור כיון דאם יצטרף לשיעור שלם ליכא איסור ואדרבה מצוה קעביד, עוד תי׳ שם לפי״ד התוס׳ שבועות (דף כ״ג ע״ב) דאיסור ח״ש קל מאיסור עשה, ומבואר בתוס׳ פסחים (דף נ״ט ע״א) ד״ה אתי עשה כו׳ דעשה דחמור דוחה עשה הקל אף שלא בעידנא, וא״כ הכ״ג הא דלא הוי בעידנא הוא משום איסור ח״ש דקיל מעשה ונדחה שפיר אף שלא בעידנא ע״ש, והנה שיעור אכילת פת בשבת ויו״ט הוא בכביצה כמבואר בטור או״ח (סי׳ רל״א) ובשו״ע שם (סעיף א׳) ובב״י שם כ׳ המקור מד׳ הר״ן שבת (פרק ע״ז) בשם בה״ג ועי׳ בר״ן וריטב״א סוכה (דף כ״ז), [וע״ע שו״ת הרשב״א חלק ה׳ (סי׳ ג׳) עמק ברכה (דף ס״ז ע״ב) מג״א (סי׳ תרל״ע סק״כ) ומחצה״ש שם ובסי׳ תרנ״ב מחצה״ש (ס״ק ד׳) קובץ על הרמב״ם הלכות שבת (פרק ל׳ הלכה ח׳) שעה״מ סוכה (פ״ז ה״ז) לל״ח ברכות (דף מ״ט) דגול מרבבה או״ח (סי׳ רל״ב) תשובה מאהבה ח״א (סי׳ ל״ז) למח לדק (סי׳ ל״ו) ותוס׳ יוה״כ יומא (דף ע״ט ע״ב) על תוס׳ ד״ה מיני תרגימא], וא״כ מיושב היטב קושי׳ אור המאיר הנ״ל דעשה דאכילת פת ביו״ט דשיעורו בכביצה אינו יכול לדחות ל״ת דחדש דלא הוי בעידנא, ובזה לא שייך ב׳ תירוצים הנ״ל דהא בכזית חייב בלא חזי לאינטרופי, וא״כ לא הוי בעידנא דלאו דחדש עובר בכזית והעשה מקיים רק בכביצה, וכיון דבכזית הוי לאו גמור שוב אינו נדחה מפני העשה דלא הוי בעידנא וז״פ וברור ודו״ק.

ג) **ובדברינו** הנ״ל י״ל קושי׳ התוס׳ מנחות (דף ס״ו ע״א), רבי שמעון בן אלעזר אומר כתוב אחד אומר ששת ימים תאכל מצות וכתוב אחד אומר שבעת ימים מצות תאכלו, הא כיצד מצה שאי אתה יכול לאכלה שבעה מן החדש אתה יכול לאכלה ששה מן החדש, והקשו בתוס׳ ד״ה כתוב וכו׳ דבפסחים (דף ק״כ

כל מזונותיו של אדם קצובים לו מראש השנה (א) ועד יום הכפורים[א] חוץ [א] מהוצאת שבתות והוצאת י"ט והוצאת בניו לתלמוד תורה שאם פחת פוחתין לו ואם הוסיף מוסיפין לו א"ר אבהו מאי קראה [א] תקעו בחדש שופר (בכסא[ב]) ליום חגנו [ב] איזהו חג שהחדש מתכסה בו הוי אומר זה ראש השנה וכתיב [ב] כי חק לישראל הוא משפט לאלהי יעקב מאי משמע דהאי חק לישנא דמזוני הוא דכתיב [ג] ואכלו את חקם אשר נתן להם פרעה מר זוטרא אמר מהכא [ד] הטריפני לחם חקי תניא אמרו עליו על שמאי הזקן כל ימיו היה אוכל לכבוד שבת מצא בהמה נאה אומר זו לשבת מצא אחרת נאה הימנה מניח את השניה ואוכל את הראשונה אבל הלל הזקן מדה אחרת היתה לו שכל מעשיו לשם שמים שנאמר [ה] ברוך ה' יום יום תניא נמי הכי[ג] בית שמאי אומרים מחד שביך לשבתיך ובית הלל אומרים ברוך ה' יום יום [ב] א"ר חמא ברבי חנינא הנותן מתנה לחברו אין צריך להודיעו שנאמר [ו] ומשה לא ידע כי קרן עור פניו מיתיבי [ז] לדעת כי אני ה' מקדשכם אמר לו הקב"ה למשה משה מתנה טובה יש לי בבית גנזי ושבת שמה ואני מבקש ליתנה לישראל לך והודיע אותם מכאן אמר רבן שמעון בן גמליאל הנותן פת לתינוק צריך להודיע לאמו לא קשיא הא במתנה דעבידא לאגלויי הא במתנה דלא עבידא לאגלויי שבת נמי מתנה דעבידא לאגלויי מתן שכרה לא עבידא לאגלויי: אמר מר מכאן אמר רשב"ג הנותן פת לתינוק צריך להודיע לאמו [ג] מאי עביד ליה שייף ליה משחא ומלי ליה כוחלא והאידנא דחיישינן לכשפים מאי אמר רב פפא שייף ליה מאותו המין א"ר יוחנן משום ר' שמעון בן יוחי כל מצות שנתן להם הקב"ה לישראל נתן להם בפרהסיא חוץ משבת שנתן להם בצנעא שנאמר [ח] ביני ובין בני ישראל אות היא לעולם אי הכי לא לענשו נכרים עלה שבת אודועי אודעינהו מתן שכרה לא אודעינהו ואי בעית אימא מתן שכרה נמי אודעינהו נשמה יתירה לא אודעינהו [ד] דאמר ר' שמעון בן לקיש נשמה יתירה נותן הקב"ה באדם ערב שבת ולמוצאי שבת נוטלין אותה הימנו שנאמר [ח] שבת וינפש כיון ששבת ווי אבדה נפש: עושה אדם תבשיל מערב יום טוב: אמר אביי [ה] לא שנו אלא תבשיל אבל פת לא מאי שנא פת דלא אילימא מידי דמלפת בעינן ופת לא מלפתא והא דייסא נמי דלא מלפתא דאמר ר' זירא [ו] הני בבלאי טפשאי דאכלי נהמא בנהמא ואמר רב נחומי בר זכריה משמיה דאביי מערבין בדייסא אלא מידי דלא שכיח בעינן ופת שכיחא ודייסא לא שכיחא איכא דאמרי אמר אביי לא שנו [א] אלא תבשיל אבל פת לא מאי טעמא אילימא דמידי דלא שכיח בעינן ופת שכיחא והא דייסא לא שכיחא ואמר רב נחומי בר זכריה משמיה דאביי אין מערבין בדייסא אלא [ב] מידי דמלפת בעינן ופת לא מלפתא ודייסא נמי לא מלפתא דאמר ר' זירא הני בבלאי טפשאי דאכלי נהמא בנהמא תני ר' חייא [ג] עדשים שבשולי קדרה סומך עליהן משום ערובי תבשילין וה"מ דאית בהו כזית אמר רב יצחק בריה דרב יהודה [ד] שמנונית שעל גבי הסכין גוררו וסומך עליו משום ערובי תבשילין והני מילי דאית בהו כזית אמר רב אסי אמר רב [ז] [ה] דגים קטנים מלוחים אין בהם משום בשולי נכרים אמר רב יוסף [ו] ואם צלאן נכרי סומך[ד] עליהם משום ערובי תבשילין ואי עבדינהו נכרי כסא דהרסנא אסור פשיטא מהו דתימא

הרסנא

רש"י

כל מזונותיו של אדם. כל מה שעתיד להשתכר בשנה שיהא נזון משם קצוב לו כך וכך ישתכר בשנה זו ויש לו ליזהר מלעשות יציאה מרובה שלא יוסיפו לו שכר למזונות אלא מה שפסקו לו: **חוץ מהוצאת שבתות.** אותה לא פסקו לו מה ישתכר לצרכה ומהיכן תבואהו אלא לפי מה שרגיל ממציאים לו לשעה או לאחר שעה: **פוחתין לו.** כלומר ממציאין לו שכר מועט: **מאי קראה.** שקוצבין מזונות בראש השנה: **שהחדש מתכסה בו.** שהלבנה מתכסה בו שאינה נראית לכל אדם אלא שחרית ליושבי מזרח וערבית ליושבי מערב כדאמר בר"ה (דף כ:) עשרים וארבע שעות מתכסה סיהרא: **הוי אומר זה ר"ה.** דאלו שאר י"ט כבר נתמלאה הלבנה במקצת ונראית בכל מקום: **בכסה ליום חגנו.** אבחדש קאי תקעו בחדוש הלבנה שופר כשהוא מתכסה ביום חגנו: **ואוכל את הראשונה.** נמצא אוכלה לזו כדי שתהא היפה נאכלת בשבת דהויא לה אכילתה של הראשונה לכבוד שבת: **לשם שמים.** בוטח שתזדמן לו נאה לשבת: **מחד שביך לשבתיך.** מאחד בשבת שלך תן לבך לשבת הבאה: **יום יום.** יעמס לנו את צרכינו ועזרתנו: **אינו צריך להודיעו.** לומר שלא יהא זה יושב ותוהה מהיכן בא אליו דבר זה: **ומשה לא ידע.** אלמא נתן לו הקב"ה קרון עור פנים ולא הודיעו: **לדעת כי אני ה' וגו'.** רישיה דקרא אך את שבתותי תשמרו ומאי לדעת רוצה אני שתודיעם מה מתנה טובה אני מבקש ליתן להם: **צריך להודיע את אמו.** לעשות לו אות וסימן שאם יאכלנו קודם שיבא לאמו תראה את האות ותשאלנו מי עשה לך כך והוא יאמר פלוני וגם נתן לי פת ומתוך כך ידעו אביו ואמו שהוא אוהבם ותרבה חבה ורעות בישראל: **דעבידא לגלויי.** כגון קרון פנים דמשה שהודיעוהו הרואין לא צריך הנותן להודיעו: **ומלי ליה כוחלא.** נותן כחול סביבות עיניו: **לא (נענשו[ה]) נכרים עלה.** ואנן אשכחן[ח] שחזר הקב"ה להענישן על התורה ועל המצות דכתיב וזרח משעיר למו הופיע מהר פארן (דברים לג) וכתיב אלוה מתימן יבא (חבקוק ג): **נשמה יתירה.** רוחב לב למנוחה ולשמחה ולהיות פתוח לרוחה ויאכל וישתה ואין נפשו קצה עליו: **וינפש.** דרשינן ליה אוי על הנפש שהלכה לה: **לא שנו.** דהוי ערוב: **דמלפת.** לפתן בעינן דמוכחא מלתא שעשוי לשבת: **ופת לא מלפתא.** הלכך לא מוכחא מלתא היא שהרי בכל יום יש לחם: **שבשולי קדרה.** שנשארו בלא מתכוין: **סומך עליהם.** מערב יום טוב לשם ערוב ולא אמרינן לא חשיבי ובטלי: **גוררו.** מערב יום טוב: **אין בהם משום בשולי נכרים.** שגזרו חכמים בבשולי נכרים משום חתנות[ט] ועל שנאכל כמו שהוא חי לא גזרו על בשולו[י] דכיון שנאכל כמו שהוא חי אינו בשול דלא אהני מידי ואלו נאכלין על ידי מלחן חיים: **סומך ישראל עליהן.** דהא שרו באכילה: **כסא דהרסנא.** מטוגן בשומן קרבי דגים ובקמח: **אסירי.** דקמח אין נאכל כמו שהוא חי לפיכך יש בו משום בשולי נכרים:

הרסנא

תוספות

כל מזונותיו של אדם קצובים כו' והוצאת בניו לתלמוד תורה. פר"י הכל נפקי מקראי דלעיל מזונותיו דשבת כדאמר לוו עלי ואני פורע תורה דכתיב חדות וחדות היא תורה דכתיב פקודי ה' ישרים משמחי לב (תהלים יט):

איזהו חג שהחדש מתכסה בו וכו'. פרש"י שהלבנה אינה נראית וקשה לפי' זה דהוה ליה למימר שהלבנה מתכסה לכך [י] פר"ת [שר"ת[ו]] מוזמן בו כלומר שרגיל לבא בו וכסא לשון זמן כמו ליום הכסא יבא ביתו (משלי ז) ורבינו משולם פירש מתכסה שלא היה שעיר של ר"ח קרב בו והקשה רבינו תם דבתוספתא[ז] קאמר דקתני[ז] (ל"ו[ח]) שעירים בשנה וקא חשיב י"ב שעירים דראשי חדשים ולא מליתו י"ב אם לא היה שעיר דר"ח דר"ה והשיב לו רבינו משולם דלא עלה על לבו לומר כן אלא היתה דעתו דלא מפרש קרא בהדיא של ראש חדש[ט] דראש השנה דכתיב בפינחס[מ] מלבד עולת החדש וחטאת לא הזכיר וי"מ מתכסה שאין מזכירין אותו במוסף דראש השנה ור"ת היה אומר אדרבה הואיל והיה קרב מזכירין אותו במוסף דראש השנה ותקן ר"ת לומר במוסף מלבד עולת החדש וגו' וכן תקן לומר שני שעירים כהלכתן[י] וגו' שעיר אחד של ראש חדש ושעיר אחד של ר"ה[נ]:

אמר

עין משפט נר מצוה

ז א ב מיי' פ"ו מהל' יו"ט הלכה ג סמג לאוין עה טוש"ע א"ח סימן תקכז סעיף ד:

ח ג ד מיי' שם טוש"ע שם סעיף ה ו:

ט ה מיי' פי"ז מהל' מאכלות אסורות הלכה טז סמג לאוין קמה טוש"ע י"ד סימן קיג סעיף יב:

י ו מיי' פ"ו מהלכות יו"ט הלכה ד סמג לאוין עה טוש"ע א"ח סימן תקכ"ז סעיף ה:

הגהות מהר"ב רנשבורג

א] גמרא מהוצאת שבתות והוצאת יו"ט. נ"ב עיין במדרש רבה פ' אמור ריש פ' ל' ושם נאמר גם ר"ח. והש"ס שלא הזכירו אולי כללו בהוצאת יו"ט דר"ח איקרי מועד כדאיתא בפסחים עז ע"א. ועיין בטור א"ח סימן תי"ט ובב"י ובב"ח ומג"א שם. ותמיהני שלא הזכירו המדרש הזה לדבריו אולא דקיית הרב"י וצ"ע:

ליקוטי רש"י

בכסה. יום מועד קבוע לכך [תהלים פא, ד]. **כי קרן.** לשון קרנים שהאור מבהיק ובולט כמין קרן [שמות לד, כט]. **לדעת כי אני ה' מקדשכם.** להודיעם אני בא שאני רוצה לקדשם. **מתן שכרה וכו'.** והוא הודיעם [ע"י משה] בעל פה מה שכרה. **שייף ליה משחא.** ישפשפנו בשמן בין עיניו דבר הנראה שתשאלנו אמו מי עשה כן ויאמר לה התינוק פלוני עשה וגם פת נתן לי. **לכשפים.** שמתשדנו שכשפו [שבת י:]. **ווי אבדה נפש.** וינפש דורש בנוטריקון ווי נפש [תענית כז:]. **מלוחין.** נאכלין כמות שהן מחמת מלחן. **כסא דהרסנא.** טיגון במוריים שומן דגים עם קמח [ע"ז לח.].

רבינו חננאל

כל מזונותיו של אדם של כל השנה קצובין לו מראש השנה חוץ מהוצאת שבתות והוצאת ימים טובים והוצאת בניו לת"ת שאם פיחת פוחתין לו ואם הוסיף מוסיפין לו ואמרינן מהאי קרא תקעו בחדש וגו' כי חק לישראל הוא והאי חק מזונות הן כדכתיב הטריפני לחם חקי וכתיב ואכלו את חקם. **שמאי הזקן היה אוכל כל ימיו לכבוד שבת.** הלל הזקן מדה אחרת היתה בו שהיו כל מעשיו לשמים ואומר ברוך ה' יום יום. תניא בש"א מחד שבא לשבתא ובה"א ברוך ה' יום יום. **הנותן מתנה לחבירו** מלתא דעבידא לאיגלויי היא וא"צ להודיעו כדכתיב ומשה לא ידע כי קרן עור פניו ואע"ג דכתיב בשבת לדעת כי אני ה' מקדשכם משמע דהנותן צריך להודיעו משום דמתן שכרה לא עבידא לאיגלויי היא וכל מצוה נתנה בפרהסיא חוץ מן השבת שנתנה בצנעא שנאמר ביני ובין בני ישראל. **ואסיקנא השבת ומתן שכרה אודעינהו** נשמה יתירה לא אודעינהו כדריש לקיש דאמר נשמה יתירה נותן הקב"ה באדם בע"ש. שנאמר כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ וביום השביעי כלומר כל שנבראו בעולם להתענג מהן נשמתן ביום השביעי נבראו ומתרווחות ומתגדלות בשבת. **וכיון ששבת ווי אבדה נפש.** כלומר נתמעטה הנשמה. **והנותן** פת לתינוק צריך להודיע לאמו כלומר שייף לו מאותו המין. **זו** ששנינו **ועושה תבשיל** מעיו"ט לא **שנו אלא תבשיל**. דבעינן מידי דמלפת אבל פת ודייסא לא דלא מילפת דא"ר זירא בבלאי טיפשאי אכלי נהמי בדנהמא כלומר הדייסא פת היא. **תני ר' חייא עדשין שבשולי קדרה** סומך עליו משום עירובי תבשילין והוא דאית ביה כזית ושמנונית שע"ג הסכין אם יש בה כזית גוררה וסומך עליה משום עירובי תבשילין. **וכזית שאמרו** בין לאחד בין למאה. **והאי** דתנינן תבשיל זה אפילו שלוק או צלי או מבושל ואפילו קולייס האספנין שנתן עליו חמין מעיו"ט. **ותחלתו וסופו אין לו שיעור.** אוקימנא אין לו שיעור למעלה אבל יש לו שיעור למטה פי' לא יהיה פחות מכזית אבל למעלה כלומר ביותר מכזית אפילו אלף ויותר אין לו שיאמר די. **ואמרינן** דגים קטנים מלוחים אין בהם משום בישולי נכרים. כלומר מליחתם היא בישולם והנכרי לא בשל כלום כי כבר מבושלין הן

מסורת הש"ס עם הוספות

א) ר"ה ח. סנהדרין יא: ע"ש, ב) שבת י:, ג) [שם ע"ש] ועיי"ש בתוד"ה הנותן, ד) תענית כז:, ה) [עי' תוספות לקמן יז: ד"ה אמר רבא], ו) נדרים מט:, ז) ע"ז דף לח., ח) [ע"ז דף ג: ע"ש], ט) עיין תוס' ע"ז לח. ד"ה אלא, י) ע"ז לח., כ) [ועי' תוס' ר"ה ח: ד"ה שהחדש], ל) [ריש שבועות], מ) במדבר כט ו, נ) [וע"ע תוספות עירובין מ. ד"ה זכרון ותוספות ר"ה ח: ד"ה שהחדש ועוד שם בתוספות לה. ד"ה אילימא].

הגהות הב"ח

(א) גמ' קצובין לו מר"ה (ועד יום הכפורים). תא"מ ונ"ב ס"א ועד ראש השנה[ק]:

הגהות וציונים

א] כ"ה גם גירסת מהרש"א, ולפי גירסא זו נדצ"ל קוצבים לו (ב"ש): ב] צ"ל בכסה (גליון): ג] חדוש הוא לומר "תניא נמי הכי" לברייתא (רש"ש, עיי"ש): ד] סומך ישראל עליהם (כ"ה בע"ז, וברש"י כאן): ה] [לענשו] (גליון): ו] נוסף ע"פ מהר"ם: ז] צ"ל דבתוספתא קחשיב (ברכות שמים): ח] [ל"ב] (גליון): ט] צ"ל ראש חדש דבמוסף דר"ה כתיב (ב"ש): י] צ"ל שני שעירים לכפר וגו' (מראה כהן): כ] כ"ה גירסת הרי"ף והרא"ש:

תורה אור השלם

א) תִּקְעוּ בַחֹדֶשׁ שׁוֹפָר בַּכֵּסֶה לְיוֹם חַגֵּנוּ: [תהלים פא, ד]

ב) כִּי חֹק לְיִשְׂרָאֵל הוּא מִשְׁפָּט לֵאלֹהֵי יַעֲקֹב: [תהלים פא, ה]

ג) רַק אַדְמַת הַכֹּהֲנִים לֹא קָנָה כִּי חֹק לַכֹּהֲנִים מֵאֵת פַּרְעֹה וְאָכְלוּ אֶת חֻקָּם אֲשֶׁר נָתַן לָהֶם פַּרְעֹה עַל כֵּן לֹא מָכְרוּ אֶת אַדְמָתָם: [בראשית מז, כב]

ד) שָׁוְא וּדְבַר כָּזָב הַרְחֵק מִמֶּנִּי רֵאשׁ וָעֹשֶׁר אַל תִּתֶּן לִי הַטְרִיפֵנִי לֶחֶם חֻקִּי: [משלי ל, ח]

ה) בָּרוּךְ אֲדֹנָי יוֹם יוֹם יַעֲמָס לָנוּ הָאֵל יְשׁוּעָתֵנוּ סֶלָה: [תהלים סח, כ]

ו) וַיְהִי בְּרֶדֶת מֹשֶׁה מֵהַר סִינַי וּשְׁנֵי לֻחֹת הָעֵדֻת בְּיַד מֹשֶׁה בְּרִדְתּוֹ מִן הָהָר וּמֹשֶׁה לֹא יָדַע כִּי קָרַן עוֹר פָּנָיו בְּדַבְּרוֹ אִתּוֹ: [שמות לד, כט]

ז) וְאַתָּה דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר אַךְ אֶת שַׁבְּתֹתַי תִּשְׁמֹרוּ כִּי אוֹת הִוא בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם לְדֹרֹתֵיכֶם לָדַעַת כִּי אֲנִי יְיָ מְקַדִּשְׁכֶם: [שמות לא, יג]

ח) בֵּינִי וּבֵין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אוֹת הִוא לְעֹלָם כִּי שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה יְיָ אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שָׁבַת וַיִּנָּפַשׁ: [שמות לא, יז]

הודפס מאתר אוצר החכמה tablet.otzar.org עמוד 31

הַשְּׁבִיעִי מִכָּל־מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה: ג וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת־יוֹם

וְנַח בְּיוֹמָא שְׁבִיעָאָה מִכָּל עֲבִדְתֵּיהּ דִּי עֲבָד: ג וּבָרִיךְ יְיָ יָת יוֹמָא שְׁבִיעָאָה

רמב"ן

ה' על צבא המרום במרום (ישעיה כד כא). והנה בכאן רמז על יצירת המלאכים במעשה בראשית. וכן נפשות האדם צבא השמים הנה:

ג. **ויברך. ויקדש.** ברכו במן וקדשו במן, והמקרא כתוב על העתיד. לשון רבינו שלמה מבראשית רבה (יא ב). ובשם הגאון רב סעדיה אמרו שהברכה והקידוש על השומרים, שיהיו מבורכים ומקודשים. ואין משמע הכתוב שידבר על העתיד. ורבי אברהם אמר כי הברכה תוספת טוב שיתחדש הגופות יתרון כח בתולדות, ובנשמה יתרון השכל, ויקדש אותו, שלא עשה בו מלאכה כשאר הימים. ודברו בזה נכון למאמינים בו, כי אין זה מושג בהרגש לאנשים:

והאמת, כי הברכה ביום השבת היא מעין הברכות, והוא יסוד עולם. ויקדש אותו, כי ימשוך מן הקדש. ואם תבין דברי זה תדע מה שאמרו בבראשית רבה (יא ח) לפי שאין לו בן זוג, ומה שאמרו עוד כנסת ישראל תהא בן זוגך, ותשכיל כי בשבת נפש יתירה באמת:

אבן עזרא

וטעם וישבת ביום השביעי מכל מלאכתו. מכל הבריאות שברא:

(ג) **ויברך אלהים.** פי' ברכה תוספת טובה וביום הזה תתחדש בגופות דמות כח בתולדות ובנשמות כח ההיכר והשכל:

אבי עזר

(ג) **ויברך אלהים וגו'.** עיין בדברי הרב פרשת ויחי ארור אפס:

בעל הטורים

וישבות המן והיינו דכתיב בפ' המן הוא אשר דיבר ה' שבתון שבת קודש ולא מצינו שאמר להם משה זה מקודם אלא נרמז בו' ימי בראשית וישבות ביום השביעי וישבות המן. ד"א מלמד שהמן פסק מלירד בשבת כדמוכח בקדושין. ד"א רמז למה שדרשו ברכו במן וקדשו במן: (ג) **ויברך אלהים.** ג' דסמיכי הכא ואידך ויברך אלהים את נח ואידך ויברך אלהים את יצחק. בשעה שברא העולם בירך השבת והעולם ובימי נח שנאבדו כל הראשונים והיה העולם מחודש הוצרך לברך פעם שנית ובירך את יצחק כמו שיש במדרש עד עתה הייתי זקוק לברך את בריותי מכאן ואילך הברכות יהיו מסורים בידך:

ספורנו

(ג) **ויברך אלהים את יום השביעי.** כל יום שביעי העתיד ברכו שיהיה יותר מוכן משאר הימים בנפש יתרה לאור באור החיים כאמרם כיון ששבת וי אבדה נפש יתרה:

כלי יקר

יום השישי ויכלו השמים. הזכיר השם של ארבע בראשי תיבות אלו, מסכים למה שפירשתי למעלה בטעם כ"ו דורות. וכפי הפשט חתם כל מעשה בראשית בשם של יה המשותף בין איש לאשה מסכים לדברי רז"ל (ב"ב עד:) שכל מה שברא הקב"ה בעולמו זכר ונקבה בראם. ונאמר (ישעיה כו ד) כי ביה ה' צור עולמים רצוני לומר בזה שכל מה שברא בעה"ז יש בכולם דמיון הזכר והנקבה כאחד, כי כל זכר דמיון אל המשפיע וכל נקבה דמיון אל המושפע, כנקבה המושפעת מן האיש, וכל הנבראים יש בכולם צד אחד משפיע וצד אחד מושפע הכל כאחד. כיצד הרי הקב"ה המשפיע הראשון הנותן אמרי שפע אל העולם העליון אבל הוא יתברך אינו מושפע מזולתו, והעולם העליון חוזר ומשפיע אל העולם האמצעי, נמצא שהעולם העליון יש בו דמיון הזכר והנקבה כאחד שהרי הוא מושפע כנקבה מן סיבה ראשונה יתברך ומשפיע כזכר אל העולם האמצעי, וכן העולם התיכון מקבל השפע מן העולם העליון וחוזר ומשפיע אל העולם התחתון, א"כ גם העולם האמצעי נקרא זכר

אור החיים

לזה אמר ויכל אלהים פירוש כלה מה שעלה בדעתו יתברך לעשות. וכאן שלל גם כן שלא עשה מלאכה אחר השבת בו' ימים אחרים והבן. אלא שיש לתת לב לאומרו אשר עשה, שלא היה צריך לומר אלא ויכל אלהים וגו' מלאכתו. עוד יש להעיר אומרו ביום השביעי משמע כי ביום השביעי עשה מלאכה וכלה אותה ואינו כן כי ביום הו' הוא שכלה. והגם שרבותינו ז"ל הרגישו לתקן זה ואמרו (ב"ר י ט) וזה לשונם רבי שמעון [בן יוחאי] אומר בשר ודם שאינו יודע וכו' ע"כ, עם כל זה תיבת ביום אינה מדוייקת ולפי דבריהם פירושו הוא כאילו ביום, ובאמת כי דבריהם דברי אמת אלא עוד יש לאלוה מילין וכפטיש יפוצץ:

ונראה שיכוין הכתוב לומר על דרך אומרם ז"ל כי העולם היה רופף ורועד עד שבאה שבת ונתקיים העולם ונתיסד. והכוונה הוא כי ביום שבת ברא ה' נפש העולם והוא סוד אומרו (שמות לא יז) וביום השביעי שבת וינפש, הגם שחז"ל דרשו כיון שיצא שבת וי נפש (בילה טז.), אין זה אלא דרך דרש שדרשו מאומרו וינפש ולא אמר ונפש דרשו כי נתכוון הכתוב לרמוז כיון שיצא שבת וי שאבדה הנפש, אבל משמעות פשט הכתוב אינו יוצא ממנה שנתכוין

לרבנן ח' חסרים עבוד ת"ש דתניא בסדר עולם [א] ניסן שבו יצאו ישראל ממצרים בארבעה עשר שחטו פסחיהן בחמשה עשר יצאו ואותו היום ע"ש היה ומדריש ירחא דניסן ערב שבת ריש ירחא דאייר חד בשבא וסיון בתרי בשבא קשיא לר' יוסי אמר לך ר' יוסי הא מני רבנן היא [ב] ת"ש רבי יוסי אומר בשני עלה משה וירד בשלישי עלה וירד ברביעי ירד ושוב לא עלה ומאחר שלא עלה מהיכן ירד אלא ברביעי עלה וירד בחמישי בנה מזבח והקריב עליו קרבן בששי לא היה לו פנאי מאי לאו משום תורה לא משום טורח שבת דרש ההוא גלילאה עליה דרב חסדא בריך רחמנא דיהב אוריאן תליתאי לעם תליתאי על ידי תליתאי ביום תליתאי בירחא תליתאי כמאן כרבנן: [א] ויתיצבו בתחתית ההר [ג] א"ר אבדימי בר חמא בר חסא מלמד שכפה הקב"ה עליהם את ההר כגיגית ואמר להם אם אתם מקבלים התורה מוטב ואם לאו שם תהא קבורתכם א"ר אחא בר יעקב מכאן מודעא רבה לאורייתא אמר רבא (א) אעפ"כ הדור קבלוה בימי אחשורוש דכתיב [ב] קימו וקבלו היהודים [ד] קיימו מה שקיבלו כבר [ה] אמר חזקיה מאי דכתיב [ג] משמים השמעת דין ארץ יראה ושקטה אם יראה למה שקטה ואם שקטה למה יראה אלא בתחילה יראה ולבסוף שקטה ולמה יראה כדריש לקיש דאמר [ו] ריש לקיש מאי דכתיב [ד] ויהי ערב ויהי בקר יום הששי ה' יתירה למה לי מלמד שהתנה הקב"ה עם מעשה בראשית ואמר להם אם ישראל מקבלים התורה אתם מתקיימין ואם לאו אני מחזיר אתכם לתוהו ובוהו: דרש ר' סימאי בשעה שהקדימו ישראל נעשה לנשמע באו ששים ריבוא של מלאכי השרת לכל [ב] אחד ואחד מישראל קשרו לו שני כתרים אחד כנגד נעשה ואחד כנגד נשמע וכיון שחטאו ישראל ירדו מאה ועשרים ריבוא מלאכי חבלה ופירקום שנאמר [ה] ויתנצלו בני ישראל את עדים מהר חורב א"ר חמא בר' חנינא בחורב טענו בחורב פרקו בחורב טענו כדאמרן בחורב פרקו דכתיב ויתנצלו בני ישראל וגו' א"ר יוחנן וכולן זכה משה ונטלן דסמיך ליה [ו] ומשה יקח את האהל אמר ר"ל עתיד הקב"ה להחזירן לנו שנאמר [ז] ופדויי ה' ישובון ובאו ציון ברנה ושמחת עולם על ראשם שמחה שמעולם על ראשם אמר רבי אלעזר בשעה שהקדימו ישראל נעשה לנשמע יצתה בת קול ואמרה להן מי גילה לבני רז זה שמלאכי השרת משתמשין בו דכתיב [ח] ברכו ה' מלאכיו גבורי כח עושי דברו לשמוע בקול דברו ברישא עושי והדר לשמוע א"ר חמא ברבי [ג] חנינא מ"ד [ט] כתפוח בעצי היער וגו' למה נמשלו ישראל לתפוח לומר לך מה תפוח זה פריו קודם לעליו אף ישראל הקדימו נעשה לנשמע ההוא צדוקי [ד] דחזייה לרבא דקא מעיין בשמעתא ויתבה אצבעתא דידיה תותי כרעא וקא מייץ בהו וקא מבען אצבעתיה דמא [י] א"ל עמא פזיזא דקדמיתו פומייכו לאודנייכו אכתי בפחזותייכו קיימיתו ברישא איבעי' לכו למשמע אי מציתו קבליתו ואי לא לא קבליתו א"ל אנן

דסגינן

רש"י

לרבנן ח' חסרים עבוד. ולא היו בין פסח דאשתקד לפסח דהאידנא אלא ד' ימים ונמצא דאשתקד בע"ש: בשני עלה משה. ושמע ואתם תהיו לי וירד והגיד: בג' עלה. ושמע הגבלה וירד והגיד: בד' ירד. להפרישם: ושוב לא עלה. עד קבלת הדברות שעלו כולם: ומאחר שלא עלה מהיכן ירד. דאמר' בד' ירד ולא אמרת עלה וירד אלא אימא בד' עלה וירד ושוב לא עלה: ובחמישי בנה מזבח. כדכתיב [ט] ויבן מזבח תחת ההר: מאי לאו משום תורה. לא היה לו פנאי לעלות שקבלו כולן יחד את הדברות: עליה דרב חסדא. לפני רב חסדא לפי שרב חסדא יושב והדרשן עומד קאמר עליה לדומה כמו שהעומד למעלה מן היושב: אוריאן תליתאי. תורה נביאים וכתובים: לעם תליתאי. כהנים לוים וישראלים: על יד תליתאי. משה תליתאי לבטן מרים אהרן ומשה: ביום תליתאי. לפרישה: תחתית ההר. תחת ההר ממש: גיגית. קוב"א שמטילין בה שכר: מודעא רבה. שאם יזמינם לדין למה לא קיימתם מה שקבלתם עליכם יש להם תשובה שקבלוה באונס: בימי אחשורוש. מאהבת הנס שנעשה להם: דין. תורה: בתחילה. קודם שאמרו ישראל נעשה ונשמע: יראה. שמא לא יקבלוה ויחזור העולם לתהו ובהו כדר"ל: ולבסוף. כשקבלוה: יום הששי. מאי שנא דכתיב ה' ביום גמר מעשה בראשית: מלמד שהתנה כו'. הששי משמע הששי המיוחד במקום אחר כדאמרי' בעלמא (חולין דף לא.) הירך המיומנת [פ] אף כאן ויהי ערב ויהי בקר של גמר [צ] בראשית תלוי ביום הששי והוא ו' בסיון שנתנה בו תורה מריבוי דה' דריש ביה נמי הא [ק]: שני כתרים. מזיו שכינה: מאה ועשרים. [כל א' וא' נטל כתר [ר]]: טענו. הכתרים והכי משמע את עדים [אשר היו להם [ש]] מהר חורב: בחורב פרקו. דמשמע נמי ויתנצלו את עדים מהר חורב: ומשה יקח. אותו עדי. לשון אחר את האהל לשון בהלו נרו (איוב כט) והוא היה קירון עור פניו: עושי דברו לשמוע. מוכנין לעשות קודם שישמעו ולא כדרך שאר עבדים ששומעים תחילה את הדבר לידע אם יכולין לקבלן עליהם אם לאו: פריו קודם לעליו. כך דרכו ותפוח משאר אילנות חנטת פירותיו קודם לעליו: אצבעתא דידיה. אצבעות ידיו: וקא מייץ בהו. היה ממעכן ברגליו ואינו מבין מתוך טירדא: עמא פזיזא. נמהר: דקדמיתו פומייכו לאודנייכו. קודם ששמעתם אותה היאך היא קשה ואם תוכלו לעמוד בה קבלתם עליכם לקיימה:

דסגינן

תוספות

כפה עליהן הר כגיגית. ואע"פ שכבר הקדימו נעשה לנשמע שמא יהיו חוזרים כשיראו האש הגדולה שיצאתה [ט] נשמתן [י] והא דאמר בפ"ק דמס' ע"ז (דף ג:) כלום כפית עלינו הר כגיגית דמשמע דאם היה כופה עליהן לא היה להן תשובה והכא אמר דמודעא רבה לאורייתא היינו על מה שלא קבלוה אבל מה שלא קיימוה איכא תשובה: מודעא רבה לאורייתא. והא דאמר בנדרים (דף כה.) שכרת משה ברית עם ישראל על התורה והמצות והשביעם על כך ובפ' אלו נאמרין (סוטה לז:) (ב) שקבלו את כל התורה בהר גרזים ובהר עיבל אור"ת דע"פ הדיבור היה והרי כבעל כרחם אבל בימי אחשורוש קבלו מדעתם מאהבת הנס ומה שכרת עמהן ברית יהושע לעבוד את ה' התם לא קבלו אלא שלא לעבוד ע"ז כדכתיב (יהושע כד) חלילה לנו מעזוב את ה' וכן משמע כוליה ענינא: אמר רבא הדר קבלוה בימי אחשורוש. תימה לר"י דבמגילה (דף ז.) גבי אסתר ברוח הקודש נאמרה אמר רב יהודה [ל] אמר שמואל אי הואי התם ה"א להו דידי עדיפא מדידהו קיימו וקבלו היהודים קיימו למעלה מה שקבלו למטה ואמר רבא כולהו אית להו פירכא לבר משמואל דלית ליה פירכא והשתא דשמואל נמי אית ליה פירכא דרבא גופיה מוקי האי קרא לדרשה אחריתי ובפ"ק דחגיגה (דף י.) גבי היתר נדרים פורחין באויר קאמר כולהו אית להו פירכא וחשיב פירכא הא דצריך קרא לדרשה אחריתי ואי גרסינן התם רבה אתא שפיר אי נמי ה"ק במגילה כולהו אית להו פירכא שאחר תנאים מוקשים בסברתם כדאמר התם אבל שמואל אינו מוקשה כל כך אלא דאיצטריך קרא לדרשה אחריתי [מ]: שני כתרים. של הוד היו לפיכך כשנטלם משה קרן עור פניו [נ]: ירדו ק"כ ריבוא. מדכתיב ויתנצלו דריש תרי זימני ויש ספרים שכתוב בהן בהדיא ויגלו לא נאמר אלא ויתנצלו ואע"ג דגדולה מדה טובה ממדת פורענות הכא נמי גדולה היא שמלאך טוב היה קושר שני כתרים ומלאך חבלה לא היה בו כח כי אם להסיר אחד: פריו קודם לעליו. הקשה ר"ת שהרי אנו רואים שגדל כשאר אילנות ומפרש דתפוח היינו אתרוג וריח אפך כתפוחים מתרגמינן כריחא דאתרוגא ואתרוג פריו קודם לעליו שדר באילן משנה לשנה [ס] ואחר שנה נושרין עליו של אשתקד ובאין עלין אחרים הוי פריו קודם לאותם עלים אך תימה שמביא קרא כתפוח בעצי היער דבהאי קרא לא נמשלו ישראל לתפוח אלא הקב"ה כדכתיב כן דודי בין הבנים וקרא דריח אפך כתפוחים (שיר ז) הוה ליה לאתויי טפי:

ולא

רבינו חננאל

ומשתיירין ד' אבל כדהוו בה ז' חסרין הוו להו יומי שנ"ג וכד אזלין שביעי משתיידי מינה ג' והלכך כד הוי ראש ניסן דשנייה יום אחד בשבת והוה בראשונה ד' חסרין הוי ניסן בראשונה בחמשה וסיון בחד בשבא כר' יוסי ואי הוי בשנה ראשונה שמנה חסרין והוו יומא שנ"ב משתיידי מינה תרין וכד הוי ראש ניסן שנייה בחד בשבא הוי ראש ניסן שנה ראשונה במעלי שבתא וראש סיון תרין בשבא כרבנן. ותנן אין פוחתין מארבעה חדשים המעוברין בשנה וכד הוויין ד' מעוברין הוו ח' מחוסרין ואפי' למאן דפריש ולא נראה לחכמים לחסר יתר על שמונה: ת"ש רבי יוסי אומר בשני עלה וירד. פי' שני לחנייתן במדבר סיני ובשלישי עלה וירד וברביעי כי תרצתא עלה וירד ובחמישי בנה מזבח והקריב עליו קרבן בששי לא היה לו פנאי ודאי לאו דהוא יום שבת ונתנה בו תורה וסייעתא לרבנן. ודחי ר' יוסי לא אלא הוא דע"ש ומשום טרחא דשבת לא היה לו פנאי: דרש ההוא גלילאה עלי' דרב חסדא בריך רחמנא דיהב אוריין תליתאי ע"י תליתאי לעם תליתאי ביום תליתאי בירח תליתאי. ואית רבנן דמרוחין וגרסין כמאן כרבנן וסייעתא דרבנן מן ביום תליתאי יום ג' לפרישה דאלמא בחמשה עביד להו פרישא כמאן כרבנן ותרין בשבא הוה ר"ח סיון ובששה בו נתנה תורה ומפרשא פלוגתא נמי בגמ' דשבעת ימים.

רב נסים גאון

דרש ההוא גלילאה עלי' דרב חסדא בריך רחמנא דיהב אוריין תליתאי. פי' תורה נביאי' וכתובי'. ביום תליתאי. פי' ביום שלישי לפרישה כרבנן דאמר בחמישי עבד ליה פרישה. ע"י תליתאי. ע"י משה שהוא שלישי אהרן ומרים ומשה. לעם תליתאי. כהנים לוים וישראל. בירח תליתאי. בחודש השלישי ניסן אייר סיון ובסיון ניתנה התורה והוסיפה ההגדה בדבר זה אותותיה משולשים כלומר שהתורה נקרית אמת שנאמר (משלי כג) אמת קנה ואל תמכור ומספר אמת ג' אותיות וישראל בני אבות ג' אברהם יצחק ויעקב משבט שלישי ראובן שמעון לוי ומן לוי נולד משה שעל ידו ניתנה תורה לוי יש בו ג' אותיות משה ג' אותיות ונצפן ג' ירחים כדכתיב (שמות ב) ותצפנהו ג' ירחים ובזה אמרו אמר ר' לוי הא למדתה שכל מעשה אותו היום היה משולש וכגון זה עוד יש במדרש ילמדנו (תנחומא פרשה יתרו) הלא כתבתי לך שלישים אמר ר' יהושע בן נחמיה הן תורה שאותיותיה משולשות אלף בית גימל והכל היה משולש תורה משולשת תורה נביאים וכתובים משנה משולשת תלמוד הלכות ואגדות תפלה משולשת ערב ובוקר וצהרים קדושה משולשת קדוש קדוש קדוש ישראל משולשים כהנים לוים וישראלים ומשה אותיותיו משולשים

מסורת הש"ס עם הוספות

א) פרק א, ב) ע"ז דף ג: ע"ש, ג) שבועות לט., ד) ע"ז ג., ה) [ע"ז שם. ע"ש ודף ה. ע"ש], ו) [כתובות קיב.], ז) ע"י לקמן עמוד ב ועיין דברים יח טז, ח) [וע"ע תוס' שבועות לט. ד"ה קיימו], ט) שמות לד ל, י) סוכה לה ע"א.

הגהות הב"ח

(א) גמ' אמר רבה [א] אעפ"כ: (ב) תוס' ד"ה מודעא וכו' ובפרק אלו נאמרין אמרו שקבלו:

גליון הש"ס

גמ' בחמישי בנה מזבח. עיין חגיגה דף ו ע"א ברש"י ד"ה ישנה לפני הדיבור: שם בשעה שהקדימו כו'. עי' תשב"ץ ח"ג ענין ס"י: [מכת"י רש"י ד"ה ובחמישי בנה מזבח. כדכתיב ויבן מזבח תחת ההר. שמות כד (ד)]: תוס' ד"ה ירדו וכו' ואף על גב דגדולה מדה טובה. יומא דף עו ע"א: שם ד"ה פריו וכו' בריחא דאתרוגא. עיין תענית דף כט ע"ב תוס' ד"ה של תפוחים:

הגהות וציונים

א] עיין הגהות יעב"ץ ורש"ש דאפי' שר' יוסי תנא לסדר עולם תני לה ולא ס"ל כותיה כדמשני בנדה מו ע"ב: ב] צ"ל ולכל (מהרש"ל): ג] יש נוסחאות בר חנינא (גליון): ד] צ"ל מינא (כהד"פ מהצנזור) והוא הי' גוי כמוכח שאמר עמא פזיזא וכו': ה] בכת"י נוסף שבידך (כמו בגמ' שם): ו] יש להוסיף מעשה בראשית (באה"מ): ז] "ביה נמי הא" ליתא בכת"י וכן מחקו הדבש תמר: ח] ע"פ המהרש"ל: ט] [צ"ל שיצתה] (גליון) וכ"ה בדפו"ר: י] שם ליתא "אמר רב יהודה": כ] מתוס' משמע דגרסי' רבא (גנזי יוסף):

ליקוטי רש"י

בחמישי בנה מזבח. קודם מתן תורה הקריבו שלמים בסיני דכתיב וישלח את נערי בני ישראל (שמות כד) ואף על גב דהאי קרא כתיב בואלה המשפטים לאחר עשרת הדברות קודם עשרת הדברות הוה ואין מוקדם ומאוחר בתורה והכי תניא במסכת שבת בפרק רבי עקיבא (פח.) רבי יוסי אומר וכו' בחמישי בנה מזבח והקריב עליו קרבן ואין אתה מוצא בנתינת התורה בנין מזבח אלא באותו שנאמר וישלח את נערי בני ישראל וגו' [חגיגה ו.]. בתחתית ההר. לפי פשוטו ברגלי ההר ומדרשו שנתלש ההר ממקומו ונכפה עליהם כגיגית [שמות יט, יז]. השמעת דין. מתן תורה. בתחילה יראה. שמא לא יקבלו ישראל התורה ותחזור הארץ לתוהו ובוהו. ולבסוף. כשקבלוה בנעשה ונשמע שקטה. יום השישי. ה' דהששי יתירה וכתבה בסוף מעשה בראשית לדרשה זו והכי משמע ויהי ערב ויהי בקר יום הששי של ששה בסיון שעתידין ישראל לקבל התורה [ע"ז ג.]. הוסיף ה' בששי בגמר מעשה בראשית לומר וכו' שכולם תלוים ועומדים עד יום הששי הוא ששי בסיון המוכן למתן תורה [בראשית א, לא]. את עדים מהר חורב. את העדי שהיה בידם מהר חורב [שמות לג, ו]. עמא פזיזא. עם בהול. דקדמיתו פומייכו לאודנייכו. מתחלתכם הייתם בהולים שהקדמתם נעשה לנשמע ועודכם בבהלתכם כבתחלה [כתובות קיב.].

תורה אור השלם

א) וַיּוֹצֵא מֹשֶׁה אֶת הָעָם לִקְרַאת הָאֱלֹהִים מִן הַמַּחֲנֶה וַיִּתְיַצְּבוּ בְּתַחְתִּית הָהָר: [שמות יט, יז]
ב) קִיְּמוּ וְקִבְּלוּ הַיְּהוּדִים עֲלֵיהֶם וְעַל זַרְעָם וְעַל כָּל הַנִּלְוִים עֲלֵיהֶם וְלֹא יַעֲבוֹר לִהְיוֹת עֹשִׂים אֶת שְׁנֵי הַיָּמִים הָאֵלֶּה כִּכְתָבָם וְכִזְמַנָּם בְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה: [אסתר ט, כז]
ג) מִשָּׁמַיִם הִשְׁמַעְתָּ דִּין אֶרֶץ יָרְאָה וְשָׁקָטָה: [תהלים עו, ט]
ד) וַיַּרְא אֱלֹהִים אֶת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה וְהִנֵּה טוֹב מְאֹד וַיְהִי עֶרֶב וַיְהִי בֹקֶר יוֹם הַשִּׁשִּׁי: [בראשית א, לא]
ה) וַיִּתְנַצְּלוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת עֶדְיָם מֵהַר חוֹרֵב: [שמות לג, ו]
ו) וּמֹשֶׁה יִקַּח אֶת הָאֹהֶל וְנָטָה לוֹ מִחוּץ לַמַּחֲנֶה הַרְחֵק מִן הַמַּחֲנֶה וְקָרָא לוֹ אֹהֶל מוֹעֵד וְהָיָה כָּל מְבַקֵּשׁ יְיָ יֵצֵא אֶל אֹהֶל מוֹעֵד אֲשֶׁר מִחוּץ לַמַּחֲנֶה: [שמות לג, ז]
ז) וּפְדוּיֵי יְיָ יְשֻׁבוּן וּבָאוּ צִיּוֹן בְּרִנָּה וְשִׂמְחַת עוֹלָם עַל רֹאשָׁם שָׂשׂוֹן וְשִׂמְחָה יַשִּׂיגוּ וְנָסוּ יָגוֹן וַאֲנָחָה: [ישעיה לה, י]
ח) בָּרְכוּ יְיָ מַלְאָכָיו גִּבֹּרֵי כֹחַ עֹשֵׂי דְבָרוֹ לִשְׁמֹעַ בְּקוֹל דְּבָרוֹ: [תהלים קג, כ]
ט) כְּתַפּוּחַ בַּעֲצֵי הַיַּעַר כֵּן דּוֹדִי בֵּין הַבָּנִים בְּצִלּוֹ חִמַּדְתִּי וְיָשַׁבְתִּי וּפִרְיוֹ מָתוֹק לְחִכִּי: [שיר השירים ב, ג]

הודפס מאתר אוצר החכמה tablet.otzar.org עמוד 187

מצרים [כשבת קי"ח:] וממילא ועמדו זרים ורעו צאנכם ויהי' כל השבוע שבת דהרי ר"י ב"ר יוסי אלמלא שעשה עצמו כהדיוט לדברי תורה לא הי' מטה את הנר כ"א עבדיו ומשרתיו [שם י"ב:], והיינו ושמרו ב"י את השבת כדי שעי"ז לעשות את השבת לדורותם שגם ימי החול יהי' להם כשבת כי יעמדו זרים ורעו צאנם. [תקב"ן].

לדורותם ברית עולם מכאן למדו פראד"מ דמילה דוחה שבת מגז"ש אות ברית דורו' ודורשי רשומות אמרו בני ישראל את השבת ר"ת ביא"ה שישמרו ביאתן עד יום השבת עונת ת"ח, ומבואר פ' המפלת המשמש מליל ד' ואילך לא יארע לו לידה בשבת ע"כ ושמרו ב"י את השבת שישמרו עונת ת"ח וממילא ישמרו לדורותם ברית עולם שלא יצטרכו לחלל שבת למול בניהם, והא"ש דמרע"ה בפ' ויקהל לא א"ל זה, משום דאז כבר הי' מנודים ממעשי עגל ואסורים בתשמיש המיטה ואע"ג דש"ם פ' ואלו מגלחין [ע"ו:] דחה מנודה לשמים מותר בת"ה ומשו"ה שמשו מטותיהם במדבר מ"מ היינו אחר שאמר הקב"ה למרע"ה ושב אל המחנה ומאז לא הי' מנודים רק לשמים ולא למשה אבל מחרת יוה"כ כשאמר פ' ויקהל עדיין הי' אהלו חוץ למחנה והי' מנודים גם למשה ואסורים בת"ה ע"כ לא הוצרך לומר ושמרו כנ"ל. [תקב"ן].

שבת ויגפש דרשו חז"ל [ביצה ט"ז.] כיון ששבת וי אבדה נפש רמז לנשמה יתירה שיש בשבת ונאבדה במוצאי שבת, טעם שרמז בכאן ובלשין וי אבדה נפש כי זה הי' דיבור האחרון שדבר הקב"ה עם מרע"ה בהיותו בהר ושם אמר לו לך רד כי שיחת עמך ובאותה שעה עשו למטה העגל א"ל הקב"ה למעלה וי אבדה נפש לך רד, והענין כי נשמה יתירה היא אותן הכתרים שקשרו להם ס' רבוא מלאכי השרת נגד נעשה ונשמע ושוב הורידו עדים מהר חורב וניתנו כולם למרע"ה ומשם קרן עור פניו [שבת פ"ח.], ובכל שבת נותן מרע"ה לשומרי שבת ניצוץ מחלק כתרו ומחזירו לו במש"ק ועל זה אומרים ישמח משה במתנת חלקו במתנה של חלקו ח), וע"כ קודם העגל לא הי' בשבת נשמה יתירה ולא יצאה ממנו במש"ק כי הי' לכל שני כתרים תמיד עמו רק אחר שעשו העגל נתחדש זה ע"כ אמר הקב"ה ויגפש. [תצד"ק].

ח) בס' מדבר קדמות מערכת מ' אות כ"ג בשם ס' הלקוטים מגורי האר"י זצ"ל : משה רבינו ע"ה קבל כל הכתרים שהיו לישראל וכו' ובכל שבת מחזירם לישראל וז"ש ישמח משה במתנת חלקו ע"ש, ועי' במכתב סופר חלק א' דף מ"ה בסוף דרוש ל"ב.

ויתן אל משה ככלותו לדבר אתו שני לוחות העדות עיי' מורי ז"ל בהפלאה על התורה, ולפע"ד נ"ל דקמ"ל שלא נתקדשו ישראל ע"י קבלת מרע"ה הלוחות ולא הי' אירוסי' ע"י שליחות קבלתו, שהרי נתן לו ולא אמר לו מידי ואי משום שהי' עסוקי' באותו ענין ז"א שהרי ויתן אל משה ככלותו לדבר ולא בעסקם באותו ענין, ואי תימא המקדש בשטר לא בעי למימר היינו אי כתי' בשטר הרי את מקודשת לי ה"נ אי הי' כתי' בלוחות ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וכדומה, אך בלוחות לא כתי' אלא אני בעליך ואישך אנכי ה' אלקיך לא יהי' לך וכדומה היינו לוחות העדות שהוא רק יעוד והתראה ולא לשון קידושין ע"כ לא נתארסו בקבלתו. [תקפ"ט].

כתובים באצבע אלקים, י"ל בזה פסוק והי' אם שמוע תשמע וגו' כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך כי אני ה' רופאיך [שמות ט"ו] וקשה פשיטא שלא ישים, ועוד אם לא ישים מה צורך לאני ה' רופאיך, הנה לפני זה כתיב ושם נסהו פירש"י [רמב"ן] שהראה הקב"ה שרופא במכה עצמה שהמתיק מי מרים בעץ הרדופני, והענין כי אחז"ל כמה לקו באצבע עשר מכות כי מדת אצבע אלקי' שלקה המצריים הי' של עשר מכות, ואותה מדה גופי' אצבע אלקי' כתבה עשרת הדברות ויתחמץ לבב ישראל לאמור חלילה שעשרת הדברות הם לרעה ע"י אצבע אלקי' שבו [לקו] עשר ע"כ הראם הקב"ה שמותן ורופא בדבר א' ומה שהוא סם המות למצרים הוא בעצמו סם חיים לישראל והיינו כל המחלה אשר שמתי במצרים ע"י אצבע אלקי' לא אשים עליך כי אני ה' רופאיך ע"י אותו האצבע עצמו רפאות תהי לשריך ושיקוי נעצמותיך ונכל בשרו מרפא ונכון לפע"ד. [תקי"ף].

כי זה משה האיש אשר העלנו מארץ מצרים לא ידענו מה היה לו דרשו חז"ל מדאמרו כי זה משה שהראו באצבע מעתו באויר כאלו מת כפירש"י, וצ"ע א"כ איך אמרו לא ידענו מה היה לו הלא לפי דעתם ידעו והראו באצבע שמת מוטל במטה וצ"ע לכאורה, ונלע"ד ליישב בעזה"י, הרמב"ן כ' שרצו לעשות כבוד חונה בצורת גוי' להיות מנהיג במקום מרע"ה לעמוד בין ה' וביניהם כי לא האמינו שהי"ת משגיח עליהם בלי אמצעי, והנה ק' דלמא יהי' אהרן במקום מרע"ה ומה"ת לעשות צורה, אך המה בודאי האמינו עד עכשיו כי השי"ת שוכן בקרב ישראל בלי אמצעי אך מרע"ה ראש מנהיגם וכשיסתלק הוא יבוא אחר במקומו, אמנם עכשיו שעלה מרע"ה ואמר סוף מ' יום הוא בא והנה בסופם של מ' יום הגיע זמנו לפטור מן העולם ומת ולא שב וק' וכי המהוה כל הויות יתי"ש לא ידע שלסוף מ' ימות ולא יחזור אע"כ

בקדושה כמ"ש א] והבדלת את הלוים ולמעלה משניהם כהנים כמ"ש ב] ויבדל אהרן להקדישו קודש קדשים ג] וע"י תליתאי דהיינו שמרים היתה לה למעלה בנבואה אף בדברים שאינן נוגעין במצות התורה ויותר ממנה במעלה אהרן שכמה פרשיות בתורה נאמרו לו מפי הקב"ה ויותר מהם במעלה נבואת משה שלא קם כמוהו וכל התורה נקראת על שמו וביום תליתאי דיום הראשון מהפרישה לא היו פרושים מתשמיש של לילה ולמעלה ממנו כל יום שני של הפרישה שהיה לילו עמו ולמעלה מהם יום ג' שנגמרה הפרישה להיותם טובלים אז וטהורים לקבל את התורה ובירחא תליתאי לפי שישראל כשהיו במצרים היו שטופים בעבירות כמעשה מצרים ולא היו ראוים לקבל התורה עד אחר נ' יום כדי שיזדככו באותן ימים ובחודש ראשון שהוא ניסן נתן להם הקב"ה עול שני מצות שהם מילה ופסח כדי שיפרשו עצמן ממעשה מצרים כדאיתא במדרשות ובחדש השני היה (לשם) מעלה יתירה להם כמה מצות שנתנו במרה וכמן כדאמרינן לעיל ד] ובחדש הג' באו למעלה עליונה עד שהיו ראויים לקבל התורה ודו"ק: **שכפה עליהן ההר כגיגית כו'.** מדלא כתיב תחת ההר וכתיב בתחתית משמע בתוך התחתית כגיגית שמוקפת גם מצדדין והיינו נמי שם תהא קבורתכם כקבר המוקף גם בצדדין ועיין עוד בזה פ"ק דמסכת ע"ז ה] וק"ל: **בתוס' כפה עליהם כו'. ואע"פ כו'.** ועוד י"ל דבדבורם שהקדימו נעשה לנשמע אין זה קבלה גמורה עד שקבלו עליהם אח"כ בכריתת ברית ובשבועה וק"ל: **קיימו מה שקבלו כבר כו'.** דלפי פשטיה דקאי אמגילה ה"ל למכתב קבלו וקיימו דקבלה ודאי קדמה לקיומה וה"נ מה"ט דרשו מינה נמי במגילה ו] קיימו למעלה מה שקבלו למטה ובמס' שבועות ז] דריש מינה עוד אמגילה דדבר שנתחדש כגון מקרא מגילה נאמרה מהר סיני שנאמר קיימו וקבלו קיימו מה שקבלו כבר והדרשות שקולים הם ויבאו כולם וק"ל: **משמים השמעת דין ארץ יראה כו'.** פרש"י דין תורה עכ"ל. ויותר נראה לפרש דין ממש השמעת בשעת מתן תורה לעשות דין בארץ שיחזור לתוהו ובוהו אם לא יקבלוה ועניינו מפורש פ"ק דע"ז ח] ע"ש: **יום הששי ה' יתירה ל"ל מלמד שהתנה כו'.** מפורש פ"ק דע"ז ט] ע"ש: **בשעה שהקדימו כו' קשרו לו ב' כתרים כו'.** עיין בתוס' והוא מבואר שע"י כתר תורה זכו עוד לשני כתרים שהם המלכות והכהונה וז"ש במ"ת י] ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגו' דהיינו כתר מלכות וכתר כהונה ומשום שהקדימו נעשה לנשמע דהיינו שקבלו עליהם שני חלקי התורה הא' עשיים שבתורה דהיינו נעשה והב' הלאוין שבתורה דהיינו נשמע והקדימו לקיים העשיים קודם שמיעת הלאוין זכו עוד לב' כתרים הללו דהיינו מלכות וכהונה וכל מלאך מששים רבוא נשא ב' כתרים האחד בימין כנגד הכהונה שהיא מדת חסד וכתר הב' בשמאל היא כתר מלכות על שם מדת הדין ובדוגמא זו נגד נעשה שהם העשיים על שם מדת הרחמים ונשמע שהם הלאוין על שם הדין ואמר כיון שחטאו בעגל ועברו על עשה של אנכי ועל הלאו דלא יהיה לך דמפי הגבורה שמענום כדאמרי' במס' מכות יא] ירדו ק"כ רבוא מלאכי חבלה שאז שלט בהם מלאך המות כדאמרי' פ"ק דמס' ע"ז יב] מדכתיב אכן כאדם תמותון וגו' ופרקו מהם הב' כתרים שהם המלכות והכהונה שניתן בזכות שאמרו נעשה ונשמע שהוא עשיים ולאוין והיינו שפרקום כשגלו ישראל בחטא עגל כמ"ש יג] וביום פקדי ופקדתי וגו' ואמרינן פרק חלק יד] דהיינו בזמן החורבן שנאמר טו] קרבו פקודות העיר וגו' ואז בטל ונכרת מהם המלכות והכהונה כמ"ש טז] שני זיתים נכרתים וכתיב יז] הסר המצנפת והרם העטרה וגו' שהן מלכות וכהונה כמפורש בפ"ק דגיטין יח] ומייתי ליה מדכתיב ויתנצלו בני ישראל את עדים מהר חורב דהיינו בזמן המקדש שנקרא הר יהיה חרב ומפרש לה רבי חמא דבחורב טענו ובחורב פרקו כו' ולא הוזכר חורב במפורש אלא גבי פריקה דכתיב יט] ויתנצלו וגו' מהר חורב על כוונה זו דהפריקה מב' כתרים שהם כהונה ומלכות יהיה בחורב דהיינו בשעת חורבן שאז יתקיים וביום פקדי וגו' כמ"ש לעיל וכפל במלאכי חבלה ק"כ רבוא ע"ש שבשני חורבנות יפרקו מישראל המלכות והכהונה בכל חורבן ס' רבוא ואמר וכולן זכה משה ר"ל דשני כתרים אלו שהם מלכות וכהונה ודאי דתלוים בכתר תורה דאין לך גדול ממשה בתורה שנקראת על שמו ולכך זכה למלכות שהיה מלך וזכה לכהונה בז' ימי מלואים כמפורש במסכת זבחים כ] וזה שנסמך ומשה יקח את האהל דהיינו האהל של תורה ולכך זכה גם לב' כתרים האחרים ולא פירקום ממנו ואמר גם כשנפרק מישראל אלו ב' כתרים בשעת החורבן עתיד הקב"ה להחזירן להם ולא יפרקו מהן לעולם שנאמר כא] ופדויי ה' וגו' דהיינו בגאולה העתידה שתהיה ע"י הקב"ה ולא ע"י מלאך כמו שהיו גאולת עוה"ז שנאמר בהם ומלאך פניו הושיעם אז שמחה שעל ראשם דהיינו ב' הכתרים יהיו לעולם ועד: **מי גילה לבני רז זה שמ"ה כו'.** דזהו דבר סודי שהמלאך כולי רוחני ואין לו דעת אחרת כ"א לעשות רצונו ית' ב"ה והוא מוכן כאלו עשה משא"כ האדם מחובר בגוף ונפש שיש בו גם דעת היצה"ר ואינו מוכן לעשות רצון אביו שבשמים כי היצה"ר מסיתו לרעה אבל ישראל במ"ת נגלה להם סוד זה להיות להם דעת א' להיות מוכנים לעשות רצון אביהם שבשמים כמ"ש כב] מי יתן והיה לבבם זה וגו' דהיינו שב' הלבבות שהם ב' יצרים היו להם דעת אחד כמלאכים הללו שהם מוכנים לעשות קודם שמיעה וק"ל: **דכתיב כתפוח וגו'.** סיפא דקרא כג] כתפוח בעצי היער כן דודי וגו' ולפי הענין הקב"ה נמשל לתפוח כת"י וכפירש"י שם וכל דודי הנזכר בשה"ש כן הוא דקאי אהקב"ה ואפשר לפי הדרש דהכא קאי אסיפא דקרא דלעיל דכתיב כד] כן רעיתי בין הבנות דהיינו ישראל בין האומות ועלה שפיר קאי כתפוח בעצי היער כן ישראל בין האומות וקאמר לומר לך מה תפוח זה פריו וכו' מדמה המעשה לפרי והשמיעה לעלין כי המעשה עיקר כמ"ש ולא התלמוד עיקר אלא המעשה וק"ל:

ח"א דף פח ע"ב **תומת ישרים וגו'.** עפירש"י ועי"ל ע"ד בדרך שאדם רוצה לילך מוליכין אותו והבא לטהר מסייעין אותו כה] והיינו תומת ישרים שרוצים לילך בדרך ישר גם כי קשה עליהם לעשות תנחם לסייעם מן השמים וההפך סלף בוגדים לילך דרך סלוף ואינו ישר ישדם דהבא לטמא פותחין לו וק"ל: **לכשתעשי כו'.** נ"ל שיש לאדם ראייה חושיית וראייה שכלית והן הן הב' עינים בתחלה היה לבך שלם באחת מעיניך היינו ראיה שכלית שאמרת נעשה ונשמע ולכשתקיים ותעשי יהיה לבך שלם עמי בב' עיניך גם בראיה חושית שנופל בו לשון העשייה ממש וק"ל: **עלובה כלה כו' דכתיב נתן ולא הסריח כו' ות"ר הנעלבין כו'.** מפורש פרק השולח כו]: **ה' יתן אומר גו' כל דיבור ודיבור כו' נחלק לע' לשונות כו'.** שלא ליתן פתחון פה לאו"ה לעתיד אלו שמענוה בלשוננו קבלנוה ומייתי ליה מקרא דכתיב כז] ה' יתן אומר דהיינו אמירה אחת מבשרת לצבא רב לכל האומות ותנא דבי ר"י מייתי ליה מקרא דכתיב כח] וכפטיש יפוצץ סלע כו' עי' בזה בדברי התוס' פאד"מ כט] והכא ובחידושנו שם: **סמא דחייא כו'.** עפרש"י ועניינו למיימינים בה היינו לשמה ולמשמאילים בה היינו שלא לשמה וכי האי גוונא דרשו בפרק בא לו ל] וזאת התורה אשר שם וגו' זכה נעשית לו סם חיים לא זכה נעשית לו סם המות כו' וכן הוא בפירוש הריטב"א שם: **ד"א נגידים כו'.** דנגיד מלשון שררה וכתר מלכות הוא ונגידים בלשון רבים

מהדורא בתרא

ולא לו אילו היה שם וכו', רק הפסוק תגיד לו. ולדידי נראה שאין הפי' שאינו יודע לשאול היינו שותק. רק ה"ק שאני רואה בו שאינו יודע, ומסופק אם ישאל שאלת חכם או שאלת הרשע, את פתח לו. ר"ל אתה התחיל להגיד לו תשובה מה שמשיבים לרשע על שאלתו, ממילא ישאל שאלת החכם אח"כ. ובזה מיושב נמי דקדוק קצת במ"ש ר"ג אומר כל שלא אמר ג' דברים בפסח וכו', פסח על שום מה וכו', מצה שאנו אוכלים על שום מה וכו'. שקשה אריכות הלשון דהל"ל בקיצור פסח למה אכלו אבותינו וכו', וכן מצה למה אנו אוכלים וכו', וכן מרור וכו'. אלא הכוונה שאין לו לשאול על המצוה טעם למה אנו עושין, כי עכ"פ מחויב לעשות המצוה אף בלא טעם. ולכן אינו יכול לומר למה אוכלין, רק מדייק בלשונו ואמר מצה שאנו אוכלין, עכ"פ אנו אוכלין אף שלא תגיד הטעם, רק רצונו לחקור גם אם יש טעם עליו. ובזה מיושב הגמרא ג"כ, ענין הקדימה נעשה לנשמע הוא, כי אם לא הקדימו, רק אמרו נשמע ונעשה, היה הפירוש נשמע מקודם אם יהיה לנו איזה טעם נכון אז נעשה ונקיים אותו, ואם לאו לא נעשה. או אף כפשוטו, אילו לא הקדימו היו מבינים כדרך העולם שאומרים נשמע דבריך ונקיים אותו, ממילא אז לא היו ראויים רק לכתר אחד, כי הכל אחד, כי השמיעה בלא נעשה אינו כלום. לאפוקי כשהקדימו נעשה, אז א"א לפרש כפשוטו, מאחר שכבר אמרו שיעשו לא צריכים לומר ונשמע וודאי ישמעו. אלא וודאי שכוונתם שאמרו נעשה, עכ"פ בין שיהיה לנו טעמים על הדברים בין לאו, עכ"פ נעשה אותם. ואח"כ נשמע ג"כ, נראה לחקור ולשמוע במופת טעמים עליו. ממילא נעשה ונשמע הם שני דברים, כל אחד ענין בפני עצמו, ולכן נטלו שני כתרים אחד נגד נעשה ואחד נגד נשמע ודו"ק:

דף פח ע"ב **גמ'** ת"ר הנעלבין ואינן עולבין וכו'. עיין פ' הזהב מ"ש: **שם** ואריב"ל בשעה שעלה משה למרום אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה רבש"ע מה לילוד אשה וכו' עד ואף מלאך המות מסר לו דבר וכו'. ידוע מה שנתקשו בו כל המפרשים כל אחד פונה לדרכו. ואני אוסיף איזה דקדוקים מה שלא הזכירו הם. אחד אריכות דברים שהשיב משה רבש"ע תורה שאתה נותן לי מה כתיב בה וכו', והל"ל בקיצור רבש"ע מה כתיב בתורה אנכי וגו'. גם מה טעם שכל אחד נעשה [לו] אוהב ומסר לו דבר. לא די שלקח מהם התורה, למה יתנו לו עוד מתנות. גם הלשון שאמר בשכר שקראוך אדם, מה ענין לשון קריאה, הל"ל בשכר שאתה אדם. ורש"י מיישב ואמר בשכר שתרפוך כו', והוא דוחק. וע"כ הנראה כי דברי תורה הם עניים במקומן ועשירים במקום אחר וע"פ המדרש ילקוט פ' האזינו לא]: בשעה שעלה משה למרום בקשו מלאכים להורגו. א"ל בשביל שני דברים שנתנו לי מן השמים אתם רוצים להרגני, הניחוהו. משל לבן מלכים שמהלך בדרך, עמדו עליו לסטים להרגו, א"ל בשביל חמשה סלעים שבידי אתם כו', הניחו אותו. כשבא לעיר, התחיל למכור אבנים טובות ומרגליות כו'. כך משה כשהיה במקום סכנה, אמר שני דברים ואחת היו בידו כו'. כלל העולה ממדרש זה, שמשה הטעה את המלאכים שלא היו יודעים מה שלקח אתו מן השמים. ועדיין צריך להבין מה ענין הטעות, ומה הן השני דברים, ומהו האריכות הדברים בשביל שני דברים שנתנו לי מן השמים. הוה ליה למימר בקיצור, בשביל שני דברים שלקחתי. הענין הוא כמ"ש כל המפרשים שתרעומות המלאכים לא היתה על פשוטו של תורה, רק על הסודות ושמות וצירופים שבתורה. והנה ידוע שהתורה

חכמת שלמה

חידושים

דף פח ע"ב **גמ' בתחלה באחת מעיניך כו'.** נ"ב פי' נגד נשמע ובסוף נגד נעשה וצ"ל דקרא ה"ק לבבתני עתה בשתי עיניך מאחר שכבר לבבתני באחת מעיניך ומ"מ דוחק הוא שהיה לו למכתב לב] לבבתני באחת מעיניך לבבתני אחותי כלה וצ"ל משום שבאמת לא נשאר להם אלא לבוב אחת מעיינים שהרי קלקלו בעשיה ועשו את העגל והפסידו נעשה ולא נשאר אלא נשמע וע"ד המדרש לג] הטו אזנכם ולכו אלי שמעו ותחי נפשכם כו' ומשום הכי מקושר המאמר של אחריו אמר עולא עלובה כלה כו':

הגהות

דף פח ע"ב **גמ' מאי דכתיב ה' יתן אומר כו' שגנזוה לתתקע"ד דורות כו'** כצ"ל. ונמחק משמת ימי בראשית: **רש"י בד"ה בין שדי ילין כו' לעשות לו משכן להיות מצומצם כו' כצ"ל:**

הגהות והערות

א] במדבר ח, יד. ב] דברי הימים א' כג, יג. ג] עיין יעקב כתב ע"ז ב' דברים א. שהם נסמכים על זכות ג' אבות אברהם יצחק יעקב. ב. שג' סימנים יש באומה זו רחמנים ביישנים גומלי חסדים. ד] דף פז ריש ע"ב. ה] דף ב ע"ב. ו] דף ז ע"א. ז] דף לט ע"א. ח] דף ג ע"א ועיין מהרש"א ח"א שם דף ב ע"ב ד"ה מלמד. ט] דף ג ע"א. י] שמות יט, ו. יא] דף כד ע"א. יב] דף ה ע"א. יג] שמות לב, לד. יד] סנהדרין דף קב ע"א רש"י ד"ה פסוק. טו] יחזקאל ט, א. טז] בפיוט מאורה לשבת א' דחנוכה, ועיין רש"י זכריה ד, יד ומהרש"א ח"א הוריות דף יב ע"א. יז] יחזקאל לט, לא. יח] דף ז ע"א. יט] שמות לג, ו. כ] דף קב ע"א. כא] ישעיה לה, י נא, יא. כב] דברים ה, כה. כג] שיר השירים ב, ג. כד] שיר השירים ב, ב. כה] מכות דף י ע"ב ולקמן דף קד ע"א. כו] גיטין דף לו ע"ב. כז] תהלים סח, יב. כח] ירמיה כג, כט. כט] סנהדרין דף לד ע"א ד"ה מה פטיש. ל] יומא דף עב ע"ב.

לא] בילקוט שמעוני שלפנינו (רמז תתקמב) מובא מדרש זה בכמה שינויים: א) במקום "בן מלכים", כתוב שם "סוחר גדול המהלך במקום סכנה". ב) אחרי תיבת "לסטין להרגו", ממשיך שם: א"ל בשביל חמשה מנה שיש לי עמי אתם רוצים להרגני. ולא היו יודעים שיש בידו אבנים טובות ומרגליות. אמרו זה לזה מה בצע לנו בהריגתו, אין בידו כלום, הניחוהו. כשנכנס לעיר התחיל למכור אבנים טובות ומרגליות. אמרו לו הליסטים: אתמול אמרת לנו אין עמי אלא חמשה מנה, ועכשיו אתה מוכר אבנים טובות ומרגליות. אמר להם: כשאמרתי לכם כך, הייתי במקום סכנה. ואף משה אמר למלאכים שני דברים יש בידי, ומתנה גדולה היתה בידו שנאמר וגו'. אמרו ישראל למשה: אשריך שלקחת מתנות. אמר להם: אילולי שאמרתי שהן שני דברים, הייתי נשרף מאשם, והתורה הצילתני מידם, שנאמר יערוף כמטר לקחי וגו'. לב] שיר השירים ד, ט. לג] ילקוט שמעוני ישעיה רמז תפ ד"ה רבי חנינא.

הודפס מאתר אוצר החכמה tablet.otzar.org עמוד 551

עֲשֵׂה, שֶׁכּוֹפִין אוֹתוֹ בֵּית דִּין, אִם יֵשׁ כֹּחַ בְּיָדָם, עַד שֶׁיְּקַיְּמֻנוּ.

מִצְוָה ז

שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל הַפֶּסַח נָא וּמְבֻשָּׁל

שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל בְּשַׂר הַפֶּסַח נָא וּבָשֵׁל כִּי אִם צְלִי אֵשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יב, ט) אַל תֹּאכְלוּ מִמֶּנּוּ נָא וּבָשֵׁל מְבֻשָּׁל בַּמָּיִם כִּי אִם צְלִי אֵשׁ. הָעִנְיָן הַזֶּה, שֶׁלֹּא יֹאכַל אוֹתוֹ קֹדֶם גְּמַר בִּשּׁוּלוֹ וַאֲפִלּוּ בְּצָלִי, וְזֶהוּ פֵּרוּשׁ נָא, שֶׁהַבָּשָׂר שֶׁהִתְחִיל בּוֹ מַעֲשֵׂה הָאוּר וְנִצְלָה מְעַט וְאֵינוֹ רָאוּי לַאֲכִילַת אָדָם עֲדַיִן, נִקְרָא נָא. אֲבָל כְּשֶׁהוּא חַי לְגַמְרֵי שֶׁלֹּא הִתְחִיל בּוֹ הָאוּר כְּלָל, אֵין זֶה בִּכְלַל לָאו דְּנָא לִלְקוֹת עָלָיו מִשּׁוּם אַל תֹּאכְלוּ מִמֶּנּוּ נָא, אֲבָל אָסוּר מִדְּאוֹרַיְתָא, שֶׁכָּל שֶׁאֵינוֹ צְלִי אֵשׁ אָסְרָה הַתּוֹרָה דֶּרֶךְ כְּלָל. וּפֵרוּשׁ בָּשֵׁל, שֶׁבִּשְּׁלוֹ בְּמַיִם אוֹ בְּכָל מַשְׁקֶה אוֹ בְּמֵי פֵּרוֹת. שֶׁנֶּאֱמַר וּבָשֵׁל מְבֻשָּׁל, רִבָּה הַכֹּל.

מִשֶּׁרְשֵׁי מִצְוָה זוֹ, מַה שֶּׁכָּתוּב בִּשְׁחִיטָתוֹ, לִזְכֹּר נֵס יְצִיאַת מִצְרַיִם. וְזֶהוּ שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְאָכְלוֹ צְלִי דַּוְקָא, לְפִי שֶׁכָּךְ דֶּרֶךְ בְּנֵי מְלָכִים וְשָׂרִים לֶאֱכֹל בָּשָׂר צָלִי, לְפִי שֶׁהוּא מַאֲכָל טוֹב וּמֻטְעָם, אֲבָל שְׁאָר הָעָם אֵינָם יְכוֹלִים לֶאֱכֹל מְעַט בָּשָׂר שֶׁתַּשִּׂיג יָדָם כִּי אִם מְבֻשָּׁל, כְּדֵי לְמַלֵּא בִּטְנָם. וְאָנוּ שֶׁאוֹכְלִים הַפֶּסַח לְזִכָּרוֹן שֶׁיָּצָאנוּ לְחֵרוּת לִהְיוֹת מַמְלֶכֶת כֹּהֲנִים וְעַם קָדוֹשׁ, וַדַּאי רָאוּי לָנוּ לְהִתְנַהֵג בַּאֲכִילָתוֹ דֶּרֶךְ חֵרוּת וְשָׂרוּת. מִלְּבַד שֶׁאֲכִילַת הַצְּלִי יוֹרֶה עַל הַחִפָּזוֹן שֶׁיָּצְאוּ מִמִּצְרַיִם וְלֹא יָכְלוּ לִשְׁהוֹת עַד שֶׁיִּתְבַּשֵּׁל בִּקְדֵרָה.

דִּינֵי הַמִּצְוָה, כְּגוֹן אִם עָשָׂהוּ צְלִי קְדֵרָה אוֹ סָכוֹ בְּמַשְׁקִין אוֹ בְּמֵי פֵּרוֹת אוֹ בְּמַיִם אוֹ בְּשֶׁמֶן תְּרוּמָה, מַה דִּינוֹ, וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, מְבֹאָרִים בִּפְסָחִים (דף מ:).

וְנוֹהֶגֶת בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, בִּזְמַן הַבַּיִת. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְאָכַל נָא אוֹ מְבֻשָּׁל לוֹקֶה. וְכֵן אִם אָכַל שְׁנֵיהֶם כְּאַחַת לוֹקֶה מַלְקוּת אַחַת, שֶׁשְּׁנֵיהֶם לָאו אֶחָד לְדַעַת הָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה. וְהָרַמְבַּ"ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה מָנָה אוֹתָן שְׁנֵי לָאוִין, וְכָתַב (בהשגותיו לשרש התשיעי) שֶׁלּוֹקִין עֲלֵיהֶן עַל כָּל אֶחָד וְאֶחָד, דְּכֵיוָן דִּכְתִיב אַל תֹּאכְלוּ כִּי אִם צְלִי אֵשׁ, מְפֻרָט בְּנָא וּמְבֻשָּׁל לָמָּה לִי, שְׁמַע מִינָּה לִלְקוֹת עַל כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִן הַפְּרָטִים.

וְאָמַר זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה כִּי בְּכָל הַמִּצְוֹת יִהְיֶה הַמִּנְיָן כֵּן, שֶׁכָּל הַנִּפְרָטִים בַּתּוֹרָה אֶחָד אֶחָד וְהֵם דְּבָרִים חֲלוּקִים, נִמְנֶה כָּל אֶחָד לְמִצְוָה אַחַת בְּחֶשְׁבּוֹן הַמִּצְוֹת, כְּגוֹן זֶה דְּנָא וּמְבֻשָּׁל, וְכֵן אֶתְנָן וּמְחִיר, וּשְׁאוֹר וּדְבַשׁ וְזוּלָתָם. וְאָמְנָם בְּעִנְיַן הַמַּלְקוֹת יֵשׁ חִלּוּק בָּהֶם. שֶׁכָּל הַנִּפְרָטִים בְּלָאו אֶחָד אֵין לוֹקִין עֲלֵיהֶם אֶלָּא מַלְקוּת אַחַת, כְּגוֹן אֶתְנָן זוֹנָה וּמְחִיר כֶּלֶב, וּשְׁאוֹר וּדְבַשׁ, מִשְׁפַּט גֵּר יָתוֹם, וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן כֻּלָּן. אֲבָל הַלָּאוִין שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן כְּלָל וּפְרָטִים בִּתְחִלָּה אוֹ בַּסּוֹף, כְּגוֹן זֶה הַלָּאו שֶׁפּוֹרֵט נָא וּמְבֻשָּׁל

מִצְוָה טו

שֶׁלֹּא לְהוֹצִיא מִבְּשַׂר הַפֶּסַח חוּצָה

שֶׁלֹּא לְהוֹצִיא מִבְּשַׂר הַפֶּסַח מִמְּקוֹם הַחֲבוּרָה. שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יב, מו) לֹא תוֹצִיא מִן הַבַּיִת מִן הַבָּשָׂר חוּצָה.

מִשָּׁרְשֵׁי מִצְוָה זוֹ, מַה שֶּׁכָּתַבְנוּ, לִזְכֹּר נִסֵּי מִצְרַיִם, וּמִפְּנֵי שֶׁנַּעֲשֵׂינוּ אֲדוֹנִים, בָּאָה הַמִּצְוָה עָלָיו שֶׁיְּהֵא נֶאֱכָל בִּמְקוֹם הַחֲבוּרָה, וְלֹא נוֹצִיאֵהוּ לַחוּץ. כְּדֶרֶךְ מַלְכֵי אֶרֶץ, שֶׁכָּל הַמּוּכָן לָהֶם נֶאֱכָל בְּהֵיכָלָם בְּרֹב עַם שֶׁלָּהֶם. וְדַלַּת הָאָרֶץ, בְּעֵת יָכִינוּ סְעוּדָה גְּדוֹלָה, יִשְׁלְחוּ מִמֶּנָּה לַחוּץ מָנוֹת לְרֵעֵיהֶם לְפִי שֶׁהוּא חִדּוּשׁ אֶצְלָם.

דִּינֵי הַמִּצְוָה, כְּגוֹן מַה דִּינוֹ שֶׁל בָּשָׂר כְּשֶׁיָּצָא חוּץ, וְהַהֶקֵּף שֶׁצְּרִיכָה הַחֲבוּרָה לַעֲשׂוֹת. וְדִין מְחִיצָה שֶׁנִּפְרְצָה בֵּין הַחֲבוּרוֹת, וְיֶתֶר הַפְּרָטִים, מְבֹאָרִים בִּפְסָחִים (דף פה-פו).

וְנוֹהֶגֶת בִּזְמַן הַבַּיִת, בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְעוֹבֵר עָלֶיהָ וְהוֹצִיא מִן הַבָּשָׂר לַחוּץ, עָבַר עַל לָאו, וְלוֹקִין עָלָיו, וְהוּא שֶׁיַּעֲשֶׂה בָּהּ עֲקִירָה מִן הַבַּיִת וַהֲנָחָה לַחוּץ, כַּדִּין הַיָּדוּעַ בְּהוֹצָאָה שֶׁל שַׁבָּת.

מִצְוָה טז

שֶׁלֹּא לִשְׁבֹּר עֶצֶם מִן הַפֶּסַח

שֶׁלֹּא לִשְׁבֹּר עֶצֶם מִכָּל עַצְמוֹת הַפֶּסַח, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יב, מו) וְעֶצֶם לֹא תִשְׁבְּרוּ בוֹ.

מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה, לִזְכֹּר נִסֵּי מִצְרַיִם, כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ בָּאַחֲרוֹנָה. וְגַם זֶה גִּזְעוֹ מִן הַשֹּׁרֶשׁ הַנִּזְכָּר. שֶׁאֵין כָּבוֹד לִבְנֵי מְלָכִים וְיוֹעֲצֵי אֶרֶץ לְגָרֵר הָעֲצָמוֹת וּלְשָׁבְרָם כִּכְלָבִים, לֹא יָאוּת לַעֲשׂוֹת כָּכָה כִּי אִם לַעֲנִיֵּי הָעָם הָרְעֵבִים. וְעַל כֵּן בִּתְחִלַּת בּוֹאֵנוּ לִהְיוֹת סְגֻלַּת כָּל הָעַמִּים מַמְלֶכֶת כֹּהֲנִים וְגוֹי קָדוֹשׁ, וּבְכָל שָׁנָה וְשָׁנָה בְּאוֹתוֹ הַזְּמַן, רָאוּי לָנוּ לַעֲשׂוֹת מַעֲשִׂים הַמַּרְאִים בָּנוּ הַמַּעֲלָה הַגְּדוֹלָה שֶׁעָלֵינוּ לָהּ בְּאוֹתָהּ שָׁעָה. וּמִתּוֹךְ הַמַּעֲשֶׂה וְהַדִּמְיוֹן שֶׁאֲנַחְנוּ עוֹשִׂין, נִקְבַּע בְּנַפְשׁוֹתֵינוּ הַדָּבָר לְעוֹלָם.

וְאַל תַּחְשֹׁב בְּנִי לִתְפֹּשׂ עַל דְּבָרַי וְלוֹמַר, וְלָמָּה זֶה יְצַוֶּה אוֹתָנוּ הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ לַעֲשׂוֹת כָּל אֵלֶּה לְזִכְרוֹן אוֹתוֹ הַנֵּס, וַהֲלֹא בְּזִכָּרוֹן אֶחָד יַעֲלֶה הַדָּבָר בְּמַחְשַׁבְתֵּנוּ וְלֹא יִשָּׁכַח מִפִּי זַרְעֵנוּ. כִּי לֹא מֵחָכְמָה תִּתְפְּשֵׁנִי עַל זֶה, וּמַחְשֶׁבֶת הַנַּעַר יַשִּׂיאֶךָ לְדַבֵּר כֵּן. וְעַתָּה בְּנִי אִם בִּינָה שִׁמְעָה זֹאת, וְהַטֵּה אָזְנְךָ וּשְׁמָע, אֲלַמֶּדְךָ לְהוֹעִיל בַּתּוֹרָה וּבַמִּצְוֹת. דַּע כִּי הָאָדָם נִפְעָל כְּפִי פְּעֻלּוֹתָיו. וְלִבּוֹ וְכָל מַחְשְׁבוֹתָיו תָּמִיד אַחַר מַעֲשָׂיו שֶׁהוּא עוֹשֶׂה בָּהֶם, אִם טוֹב וְאִם רַע, וַאֲפִלּוּ רָשָׁע גָּמוּר בִּלְבָבוֹ וְכָל יֵצֶר מַחְשְׁבוֹת לִבּוֹ רַק רַע כָּל הַיּוֹם, אִם יְעָרֶה רוּחוֹ וַיָּשִׂים הִשְׁתַּדְּלוּתוֹ וְעִסְקוֹ בְּהַתְמָדָה בַּתּוֹרָה וּבַמִּצְוֹת, וַאֲפִלּוּ שֶׁלֹּא לְשֵׁם שָׁמַיִם, מִיָּד יִנָּטֶה אֶל הַטּוֹב, וּבְכֹחַ מַעֲשָׂיו יָמִית הַיֵּצֶר הָרָע, כִּי אַחֲרֵי הַפְּעֻלּוֹת נִמְשָׁכִים הַלְּבָבוֹת. וְאֲפִלּוּ אִם

רצ בשבת ישלים מאה ברכות בפרות. ובו ב' סעיפים:

א. (א) (א) [א] **ירבה בפרות ומגדים ומיני ריח, כדי להשלים** (ב) **מנין מאה ברכות.** הגה ואם רגיל בשנת [ב] (ב) צהרים (ג) אל יבטלנו, (ד) כי ענג הוא לו (טור): **ב.** [ב] **אחר סעודת שחרית** (ה) **קובעים מדרש לקרות בנביאים** [ג] (ו) **ולדרש בדברי אגדה,** (ז) [ג] **ואסור לקבע** (ח) **סעודה באותה שעה.** הגה ופועלים ובעלי בתים שאינן עוסקים בתורה כל ימי השבוע יעסקו יותר בתורה בשבת מתלמידי חכמים העוסקים בתורה כל ימי השבוע, והתלמידי חכמים ימשיכו יותר בענג

א מנחות מג. ב מהא דאיתא במדרש תנחומא פרשת ויקהל. ג גטין לח.

באר היטב

ב. **צהרים.** ולא יאמר נלך ונישן כדי שנוכל לעשות מלאכתנו בליל מוצאי שבת, שמראה בזה שנח ויישן בשביל ימות החל, ספר חסידים סימן רסו: ג. **ולדרש.** ואין להניח הדרשה בשביל סעודה שלישית, שמתו בניו של ר' מאיר מאותו חטא, רוקח. [ובספר אליה רבה כתב, דוקא שלא ירגיל לאכל סעודה שלישית באותה שעה, אבל באקראי שנמשכה הדרשה כל כך, אין לבטל סעודה שלישית משום זה, וכן כתב רוקח, דלא כמגן אברהם]. ונראה לי שהדרשה תהא להורות לעם את חקי האלהים ולהכניס יראת אלהים בלבבם, ולא כמו שנוהגין עכשו, מגן אברהם:

שערי תשובה

נהוג עלמא לקדש ביום על י"ש, ואין לעשות כן אלא כשיכול לשתות מלא לגמיו בלי הפסק בינתים, כמו שכתבתי לעיל סימן ערב בשם האליה רבה. ואם אין לו יין ואינו יכול לשתות מלא לגמיו כאחד, יש לו לתן לשתות מכוס זה גם לאחד מהמסבין או לשנים עד שבטעימת כלם יהיה מלא לגמיו, וכמו שכתוב לעיל סימן רעא דעת יש אומרים, ובאליה רבה כתב שנראה שכן עקר, עיין שם, ואם כן על כל פנים יש לנהג שאחד יקדש על כוס שיש בו רביעית ויוציא גם האחרים וישתו גם האחרים מכוס זה שיהיה בין כלם מלא לגמיו, או שהמקדש ומוציא אחר ישתה בכמה פעמים בלא הפסק מלא לגמיו, וכמו שכתוב סימן ערב, ועיין בבית יעקב סימן נז, אבל מה שנותנין לפני אחד כוס קטן שאין בו רביעית והוא מקדש עליו בפני עצמו אין זה נכון, ועיין לעיל סימן רי. ולענין קדוש במקום סעודה בקדוש של יום עיין לעיל סימן רעג דשרי אף אם אוכל אחריו פת כיסנין, אבל מיני תרגימא וקאווי"ע לא מהני, וגם בשתית כוס לא מהני רק כשהמקדש עצמו ישתה, עיין שם. ועיין בברכי יוסף דמספר הכונות שסדר מהר"ש ויטאל מוכח דקדוש היום הרב היה אומרו מישב, וכן נהגו רבנן קשישי בעיה"ק ירושלים תוב"ב:

(א) **ירבה בפרות כו'.** עיין באשל אברהם מתשובת מהר"מ גלאנטי, ובברכי יוסף סימן מז כתב שבספר הזכרונות חלק עליו והסכים לדעתו ודלא כמהר"ש הלוי, ועיין במגן אברהם לעיל סימן רטו שהביא דברי השל"ה וכנסת הגדולה בשם ספר הזכרונות, ועיין מה שכתב אדני אבי זקני בתבואות שור סימן יט, מכל מקום אין להביא לפניו מיני פרות ולברך על כל אחד בפני עצמו, לפי שיכון שלא להוציא האחר בברכה זו דכהאי גונא ברכה לבטלה הוא כו', ואין ראיה מסימן קעד, עיין שם: (ב) **צהרים.** עיין באר היטב. ועיין באליה רבה בשם ספר חסידים, שאין לומר כן אפלו חפץ לכתב תורה במוצאי שבת, אלא יאמר כי שבת היום. ועיין שם בשם של"ה שלא ירבה כו' אדרבה חיב אדם לחדש חדושי תורה, כמו שכתוב בזהר דבמוצאי שבת בחזרת נשמה יתרה למקומה שואל אותה הקדוש ברוך הוא מה חדוש אמרה בתורה כו'. ובמחזיק ברכה כתב בשם דעת חכמה בשם האר"י שאם מחדש בתורה מעטרין לאביו באותו עולם, לכן נסמך כבוד למצות שבת. ומי שאינו בר הכי לחדש, ילמד דברים שלא למד עד הנה. וכתב בברכי יוסף שכתבו בשם האר"י שהיה ישן שתים או שלש שעות בשבת, וכתב מחזיק ברכה שרבים מקימים מנהג האר"י, ומי יתן אם יקימו שאר הנהגותיו ואזהרותיו כי קדש הם, עיין שם:

משנה ברורה

[ד] חתיכת פת ולא פת שלם], אומר המוציא על הפת, ואסור לאכל דבר אחר קדם לכן [ה] לדעת קצת פוסקים, ואם אין לו גם פת, [ו] אוכל בלא קדוש, ואין לו לבטל מצות ענג שבת בשביל זה. ובלילה אם אין לו חתיכת פת ויין ושאר משקין לקדש עליו, ויש לו תבשיל ופרות וכיוצא בו, [ז] יש אומרים דאם מצפה שיביאו לו איזה דבר לקדש עליו ימתין איזה שעות, ועל כל פנים אין צריך להמתין יותר מחצות, ואם הוא אדם חלש [ח] אין צריך להמתין, ויאכל מה שיש לו בלא קדוש, ויסמך על מה שהזכיר קדשת היום בתפלה, ולכשיביאו לו אחר כך בלילה פת או יין, אומר עליו כל נסח הקדוש ויסעד כזית על כל פנים:

רצ א (א) ירבה בפרות וכו'. וגם בליל שבת קדש טוב שישלים בם המאה ברכות: **(ב) מנין מאה ברכות.** כי בכל יום מברך אדם מאה ברכות, וכדאיתא לעיל בסימן מו סעיף ג, עיין שם במשנה ברורה, ועתה שנחסר לו כמה ברכות, שבתפלת שבת יש רק שבע ברכות, על כן ישתדל להשלימם: **(ג) אל יבטלנו.** ומכל מקום [א] לא ירבה בו יותר מדאי, שלא יביאנו לידי בטול תורה, שאפלו תלמידי חכמים שלומדים כל השבוע, שמצוה שיתענגו ביותר, וכדלקמה בהג"ה, אין הפרוש שיבלו כל היום בתענוגים, רק ימשכו יותר בתענוג משאר בני אדם. כתבו הספרים בשם הזהר, שמצוה על האדם לחדש חדושי תורה בשבת. ומי שאינו בר הכי לחדש, ילמד דברים שלא למד עד הנה: **(ד) כי ענג וכו'.** אבל [ב] לא יאמר, נלך ונישן כדי שנוכל לעשות מלאכתנו במוצאי שבת, שמראה בזה שנח וישן בשביל ימות החל: **ב (ה) קובעים מדרש וכו'.** דאיתא במדרש, אמרה תורה לפני הקדוש ברוך הוא, רבונו של עולם, כשיכנסו ישראל לארץ, זה רץ לכרמו וזה רץ לשדהו אני מה תהא עלי, אמר לה, יש לי זוג שאני מזוג לך ושבת שמו, שהם בטלים ממלאכתם ויכולים לעסק בך [טור]: **(ו) ולדרש וכו'.** והעקר יהיה אז ללמד לרבים את חקי האלהים ואת תורותיו, להורות הלכות שבת והאסור והמתר גם להמשיך לב השומעים באגדה, המדריכים את האדם ליראת שמים, וכדאיתא בילקוט ריש פרשת ויקהל, אמר הקדוש ברוך הוא למשה, עשה לך קהלות גדולות ודרש לפניהם ברבים הלכות שבת וכו', להורות לישראל אסור והתר וכו', ולא כמו שנוהגין עכשו [ב"ח ומגן אברהם]: **(ז) ואסור לקבע וכו'.** בגמרא איתא, בתלת מלי נחתי בעלי בתים מנכסיהו, וחד מניהו, דקבעי סעדתא בשבתא בעדן בי מדרשא, והענין, כדאיתא בירושלמי [הובא בבית יוסף רפח], לא נתנו שבתות וימים טובים לישראל אלא כדי לעסק בהם בתורה, מפני שכל ימות החל הם טרודים במלאכתם ואין להם פנאי לעסק בה בקביעות, ובשבת הם פנויים ממלאכה ויכולים לעסק בה כראוי, לפיכך אסור לו לפנות עצמו מדברי תורה ולקבע סעודתו בשעה שדורשין בבית המדרש דברי תורה ברבים, אלא יקדים אותה או יאחר אותה. וזהו תוכחת מגלה לאותן האנשים שמטילין בעת ההיא בשוקים וברחובות, כי אפלו סעודת שבת שהיא מצוה אסור אז מפני בטול תורה, וכל שכן לטיל ולהרבות אז בשיחה בטלה שאסור: **(ח) סעודה באותה שעה.** ולאכל בלי קביעות סעודה כמו שרגיל בימות (השבת) [החול], [ג] נראה שמתר, וכנ"ל בסימן רמט סעיף ב לענין ערב שבת, עיין שם. והנה כיון שהטעם שאסרו חז"ל קביעות סעודה אז הוא מפני שיתבטל על ידי זה מתורה, וכנ"ל, ממילא נשמע דמכל שכן שצריך לזהר שלא יגרם על

אוצר החכמה

שער הציון

ד. דרך החיים: ה. הראב"ד: ו. מגן אברהם: ז. חיי אדם והוא ממגן אברהם, ואף דיש דעות באחרונים בענין זה ויש דסבירא להו דצריך להמתין עד למחר, לא נהירא, דבהבדלה גופא שהמקור הוא מהתם, יש ברצו שתי דעות, והוא מלתא דרבנן, וגם הוא נוגע לשלום בית, עיין בסימן רסג: ח. חיי אדם:

רצ א א. אליה רבה: ב. מגן אברהם בשם ספר חסידים: **ב** ג. דהא הגמרא שם בגטין כלל הני תרי ענינים בהדדי, וכשם ששם פרשו דדוקא סעודה שרגיל בה בשבת, כן הוא הדין בזה:

הודפס מאתר אוצר החכמה tablet.otzar.org עמוד 139